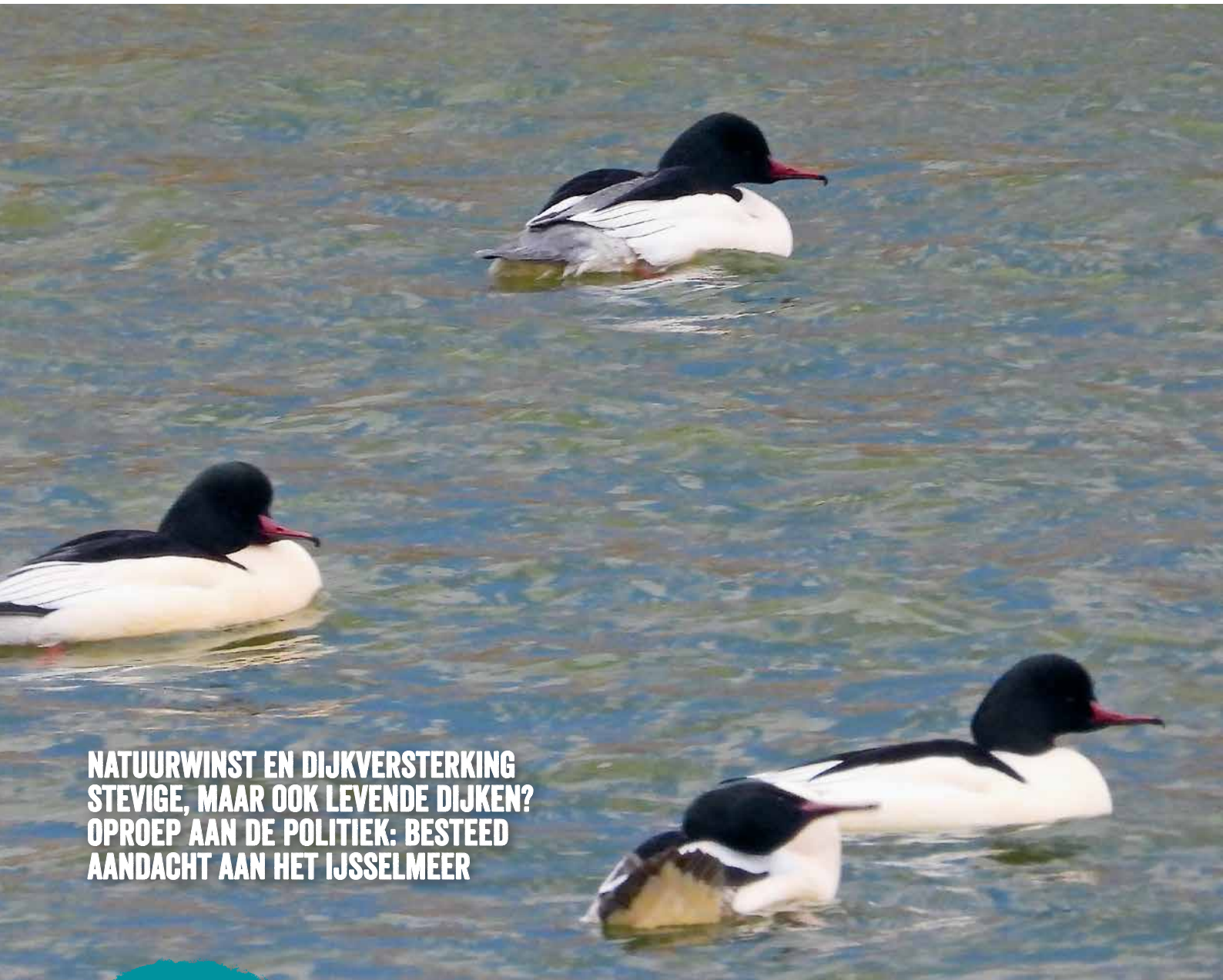

IJSSELMEER

BERICHTEN

Nieuws en informatie
over de bescherming van
het IJsselmeergebied

**NATUURWINST EN DIJKVERSTERKING
STEVIGE, MAAR OOK LEVENDE DIJKEN?
OPROEP AAN DE POLITIEK: BESTEED
AANDACHT AAN HET IJSSELMEER**

Jaarboek 2023

COLOFON

IJsselmeervereniging
Opgericht in maart 1972

**Postadres, leden-
administratie en website:**
Uitdammer Dorpsstraat 12
1154 PR Uitdam

Telefoon: 06 51075103
Email: soemini@gmail.com
Website: [www.ijsselmeer-
vereniging.nl](http://www.ijsselmeer-
vereniging.nl)

Lidmaatschap:

Het lidmaatschap kost €25,-
en gaat u aan voor 1 jaar en
opzeggen kan alléén schrift-
lijk uiterlijk 1 maand voor het
einde van het kalenderjaar.
Lid worden: [ijsselmeervereni-
ging.nl/lid-words/](mailto:ijsselmeervereni-
ging.nl/lid-words/) of email
soemini@gmail.com

Kamer van Koophandel:
40624019
rekeningnummer bij de
Rabobank:
IBAN: NL57RABO0138365164
De IJsselmeervereniging is
door de belastingdienst erkend
als Algemeen Nut Beogende
Instelling (ANBI-status)

Nummer 2023: nr 1
ISSN: 1571-9448

Redactie en redactionele bijdragen:

Frans de Nooij
(hoofdredacteur),
Soemini Kasanmoentalib,
Joke van der Meer,
Willem Goudswaard,
Theo Bouwman
Barbara van Beijnum

Eindredactie:

Angèle Steentjes en
Jan Verberne

Foto's/afbeeldingen van:

Willem Goudswaard,
Mennobart van Eerden,
Joke van der Meer,
Tjard de Cock Bruining,
Theo Bouwman, Leho
Luigoejoe, Mauk Burgdorffer
en Johan Pieterse

Coverbeeld:

Grote Zaagbekken bij
Workum
Willem Goudswaard

Productie:

Twin Media B.V., Zeist

Inhoud

Voorwoord voorzitter

Intro

Koers en lange adem gewenst bij het Zuiderzeeproject

Mennobart van Eerden pleit voor een
IJsselmeergebied-brede aanpak voor
visievorming.

Naar een natuurwinstplan voor het IJsselmeergebied

Meer onderzoek is nodig en een link
tussen onderzoek en beleid.

Onvoldoende gevoel voor urgentie bij problemen met waterplanten

Waterplanten zijn een heel groot
probleem waar veel over wordt gepraat
maar weinig aan gedaan.

De Gouwzee: een voorbeeld van zonering van gebruik

De Gouwzee is een onderbelicht deel van
het IJsselmeergebied en dat is eigenlijk
onterecht.

IJsselmeertop 2023: over bestuurlijke grenzen kijken

Overeenstemming participatie van de
burgers en meer onderlinge samenwerking.

Fotoreportage vismigratierivier Afsluitdijk

Intro Dijkversterking

Versterking Markermeerdijken: lelijker kunnen we het niet maken...

Joke van der Meer laat zien dat de
dijkversterking overal anders uitpakt.

3 Voortgang Dijkversterking Marken 48

4 Plannen versterking IJsselmeerkust Oostelijk Flevoland 50

6 Versterking IJsselmeerdijk bereikt
plan-uitwerkingsfase.

Oostvaardersoever: een bijzonder samenwerkingsverband 53

Participatie belangrijk onderdeel
project.

Ecologische monitoring Trintelzand 2020-2024 56

In dit nieuwe natuurgebied zijn ook
vleermuizen signaleerd.

Zonneatollen in het IJsselmeer? 61

Onderzoek in opdracht van IJsselmeer-
vereniging door de Wageningen
Universiteit.

Brief aan de provinciale onderhandelaars 66

IJsselmeer weinig zichtbaar in provinciale collegeprogramma's 2023 67

Bij de onderwerpen energietransitie
en natuur komt het IJsselmeer amper
aan bod.

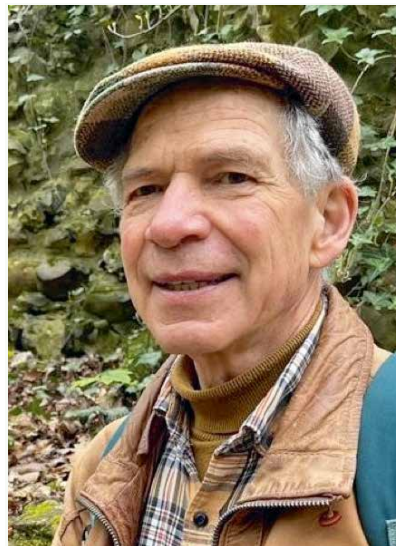
Vragen aan het nieuwe kabinet 69

Oproep nieuwe bestuursleden 70

Fotoreportage Slag op de Zuiderzee 71

Voorwoord van de voorzitter

De Algemene Leden Vergadering van 18 maart 2023 was een spannende dag voor de vereniging en voor mij. Wordt het opheffen of doorgaan? De zittende voorzitter en penningmeester zagen geen rol meer weggelegd voor de vereniging nu het Blauwe Hart met sterke leden – zoals Natuurmonumenten – zich inzet voor het IJsselmeer. Doorgaan kon alleen als de ALV zich uitsprak voor doorgaan en als er een nieuwe penningmeester en voorzitter gevonden konden worden. De goed bezochte Algemene Leden Vergadering wilde juist wel doorgaan. Penningmeester Onno Waalewijn en ik zijn zonder tegenkandidaten namens alle leden gekozen. In mijn geval voor één jaar als interim-voorzitter. Ik heb er zin in, de stem van de leden is hard nodig in de politiek.

De eerste uitdaging van onze vereniging zit in de vergrijzing van de bestuursleden en onze leden. De tweede uitdaging is de recente groei van allerlei organisaties die iets willen in of naast het IJsselmeer: van innovatieve ondernemers tot de ministeries in Den Haag.

De oplossing is volgens mij een verjonging van het bestuur en nieuwe jonge leden die als jongerenadviesraad zich betrokken voelen bij wat er met het IJsselmeer staat te gebeuren. Daarom zijn wij begonnen met de opties voor lidmaatschappen uit te breiden. Er is nu een tien euro lidmaat-

schap voor jongeren. Ik roep iedere jongere met een warm hart voor het IJsselmeer en met een bestuurlijke ambitie op om ons te komen versterken. Dat kan ook via digitaal deelnemen in onze vergaderingen. De toekomst van het IJsselmeer is jouw toekomst!

Wij zijn en blijven de stem van de bewoners en gebruikers van het IJsselmeergebied bij de officiële overlegtafels waar wij ons verzetten tegen verrommeling van het IJsselmeergebied wat betreft waarden zoals landschap, ecologie en cultuurhistorie. We hebben de politieke wind mee. Overal klinkt de roep om lokale burgers te betrekken bij energielocaties, bouw- en woningvoorstellen en megaplanning van nieuwe wegen en treinverbindingen. Ging het onder de laatste regeringen om de uitbesteding aan commerciële partijen (dat kost de belastingbetaler weinig), nu willen de partijen meer democratische inspraak. Dat gaat nog niet vanzelf. Ook wij als vereniging – niet alleen het bestuur, maar ook de leden – hebben een uitdaging om de media te informeren over wat wij belangrijk vinden voor het behoud van de IJsselmeerwaarden.

Helaas heeft u dit voorjaar weinig van de IJsselmeervereniging gemerkt, zelfs geen factuur voor het lidmaatschap ontvangen. Dit had twee redenen. Ten eerste was het oude bestuur op het pad

IK ROEP IEDERE JONGERE MET EEN WARM HART VOOR HET IJSSELMEER EN MET EEN BESTUURLIJKE AMBITIE OP OM ONS TE KOMEN VERSTERKEN

om de vereniging op te heffen, en waarom zou je dan lidmaatschap heffen dat je na de ALV weer aan de leden moet terugbetalen? Ten tweede was de formele overdracht van machtigingen van banken naar de nieuwe penningmeester traag en konden wij wegens privacyredenen niet bij de adressen komen. Dit is allemaal rond de zomer opgelost.

Het bestuur is achter de schermen hard bezig om de nieuwe politieke spelers aan te schrijven. Zo hebben we een brief gestuurd aan de onderhandelaars voor de nieuwe provinciale besturen van Noord-Holland, Friesland, Flevoland, Utrecht, Overijssel en Gelderland. Hierin roepen wij hen op tot een actieve rol bij de koersbepaling voor het herstel van de natuur, bij waterkwaliteitsvraagstukken en voor integrale ontwikkeling van projecten en gebieden. De provincies zijn immers bij uitstek in staat om een dergelijke samenhangende benadering vorm te geven, zoals de samenhang met recreatie, de waterplantenproblematiek, het landschap, de energietransitie, de zandwinning en de waterkwaliteit. We hebben hen geadviseerd het binnendijkse landschap meer bij de natuurontwikkeling te betrekken. Daarnaast hebben wij hen gewezen op het Natuurwinstplan, een inspirerend stappenplan om klein te beginnen en al lerend groots te eindigen met een robuuste natuur. Kennis is macht. Daarom hebben we ons netwerk met hogescholen en universiteiten verder uitge-

breid, waardoor we goed onderbouwd onze stem kunnen laten horen. Niet alleen tegen inbreuken op het landschap, maar ook met haalbare alternatieven. Ook is mogelijk dat de studenten uw mening willen weten. Laat ons dus weten (via email info@ijsselmeervereniging.nl of soemini@gmail.co) als u mee wilt doen als betrokken lid. Dan zullen studenten u benaderen voor een interview of voor een eenmalige werkgroep van twee uur met andere burgers (maximaal tien).

In deze uitgave bespreken wij een nieuw inzicht dat uit een project voortkwam met de Universiteit van Wageningen. Zij wezen ons erop dat er een machtige nieuwe speler is opgestaan, de Regionale Energiestrategie (RES). Zij zoeken voor energie-ondernemers bijvoorbeeld waar het beste windturbines of zonneweiden kunnen worden geplaatst. Inspraak van burgers is daarvoor ook belangrijk. Gebruik uw recht om uw mening te geven!

Het is een dynamische tijd. De interessante nieuwsitems voor de IJsselmeerregio volgen elkaar zo snel op dat wij proberen uw lidmaatschap te koppelen aan de professionele nieuwsbrief van de Coalitie het Blauwe Hart Natuurlijk. Wij zijn hierover in gesprek met het Blauwe Hart.

Tjard de Cock Buning,
voorzitter IJsselmeervereniging

IJsselmeerberichten 2023

Een Natuurwinst Plan, het belang van onderzoek en de vele gezichten van dijkverzwaring

Enkele jaren geleden is besloten om voortaan slechts eenmaal per jaar een IJsselmeerberichten uit te brengen en niet meer twee of drie. Daarmee krijgt de jaarlijkse uitgave meer het karakter van een jaarboek waarin wij uitgebreider kunnen ingaan op de onderwerpen waar wij ons op richten.

Deze IJsselmeerberichten gaat uitgebreid in op de ontwikkeling van de natuur. Na decennia van achteruitgang zijn de laatste jaren veel stappen gezet om neergang te stoppen door het creëren van nieuwe natte milieus aan de voet van de dijk en de grotendeels overstroombare eilanden. Ook de visrivier is een veelbelovende ingreep. Maar nog steeds ontbreekt een Natuurwinst Plan voor het IJsselmeergebied. Waardoor vaak de samenhang ontbreekt. Want er moet nog veel gebeuren.

Onderzoek laat zien wat er nog ontbreekt en waar er verbeteringen zijn geboekt, zonder onderzoek hadden wij deze kennis niet gehad. Daarom hebben wij de 'memoires' van een onderzoeker die al bijna vijftig jaar het gebied verkent en de veranderingen in zijn geheel opgenomen. Ook de ontstane dilemma's komen aan bod. Zo blijkt dat het deels 'gezonder' worden van de natuurlijke condities – met als gevolg de uitbundige groei van waterplanten – in het Markermeer

grote problemen voor de watersport veroorzaakt. Hierover laten wij verschillende stemmen horen. Naast de ontwikkeling van de natuur kijken we ook naar de dijkversterking in het gebied. Veel dijken waren kennelijk niet veilig genoeg – al werd dat door verschillende partijen betwijfeld. Naast de totale 'make over' van de Afsluitdijk is er ook voor andere dijkvakken al veel veranderd of zijn versterkingen in voorbereiding. De aanpak van de dijken verschilt per plaats. Soms wordt de aanleg van natuurlijke (voor)oevers nagestreefd, maar op andere plekken en worden kostbare historische dijklandschappen in beton gegoten en wordt de natuur geen dienst bewezen. Om die reden lopen bij de ene dijkversterking de kustbewoners te hoop hiertegen en is men op andere plaatsen tevreden met het resultaat.

Voor een aantal dijkvakken moeten de veranderingen nog komen en is er een mogelijkheid de opgedane ervaringen mee te nemen in een integrale ontwerp-opgave, met naast veiligheid ook aandacht voor natuur, cultuurhistorie en recreatie.

Frans de Nooij
Hoofdredacteur
denooijfrans@gmail.com

Koers en lange adem gewenst bij het Zuiderzeeproject: naar een integrale, kennisgestuurde ontwikkeling

Ruim veertig jaar werkte Mennobart van Eerden in het IJsselmeergebied en daarbuiten als ecooloog bij de Rijksoverheid. Eerst als ecooloog bij de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders waar hij in 1979 de opdracht aannam om de effecten van de geplande aanleg van de Markerwaard op het ecosysteem te onderzoeken. Een uitgebreide studie en monitoring volgde, ook achter de dijken. Dit onderzoek heet veel nieuwe inzichten opgeleverd waaronder het grote belang van open water. Het was de basis voor allerlei ingrepen in het systeem om het sterker te maken en tegelijk is de wereld sterk veranderd. Op 15 september j.l. gaf hij een lezing met dezelfde strekking voor de kenniscommunity van Nationaal Park Nieuw Land. In dit artikel blikt hij terug en kijkt tegelijk vooruit want: “het is nog lang niet klaar”.

Tekst Mennobart van Eerden

Beeld Mennobart van Eerden en Leho Luigoejoe

Vogels tellen vanuit de lucht: gemengde kolonie grote zilverreigers en blauwe reigers, Makkumer Noordwaard, 17 april 2018

(Beeld Mennobart van Eerden)

Een ecosysteem in beweging: waar kijken we naar?

Met het sluiten van de Afsluitdijk in 1932 veranderde een voor Europa belangrijk brakwatergetijdengebied in een relatief ondiep zoetwatermeer. De IJssel zorgde voor een snelle verzoeting en dat was de start voor de vorming van een nieuw ecosysteem. Eigenlijk een bijproduct van de wens om het systeem meer naar de hand van de mens te zetten. Na de drooglegging van de Wieringermeer in 1930 die in het zoute werd gerealiseerd volgde een serie grootschalige inpolderingen waarbij nog eens de helft van het wateroppervlak werd weggenomen tussen 1942 en 1968. Het waterpeil werd gereguleerd via de sluizen in de Afsluitdijk en werd 's zomers 20 cm hoger dan 's winters, geheel afgestemd op de wens om het land achter de dijken dan wel goed droog te kunnen houden (laag in de

winter) dan wel van water te kunnen voorzien (hoger in de zomer). De aanleg van de Houtribdijk tussen Lelystad en Enkhuizen, feitelijk de eerste dijk van de in het Zuiderzeeproject geplande Markerwaard, leidde al in 1975 tot het isoleren van het zuidelijk gedeelte van het IJsselmeer. Het Markermeer was gevormd en die kleiige zuidelijke kom van de oorspronkelijke Zuiderzee ging zich eigenstandig ontwikkelen lang voor de Markerwaard werd afgeblazen. Dus ecologische betrekkelijk "jonge" meren, grootschalig en door de ondiepte en samen met de aanvoer van nutriënten in onze benedenstroomse delta ook productief. Dat ze 's winters meestal niet helemaal bevrozen is een belangrijk feit dat bijdraagt aan de functie als opvanggebied voor de in het noorden broedende watervogels. Een grootschalig, voedselrijk en ondiep merensysteem dus dat als zodanig uniek is in NW Europa.

Een reusachtig ecosysteem maar waar zijn de onderzoekers?

Het eerste dat me opviel toen ik in dit systeem aan het onderzoeken sloeg was de enorme ruimtelijke schaal. Naast het Markermeer (c. 70.000ha) was er het anderhalf keer grotere noordelijk IJsselmeer (c. 115.000ha), ambtelijk toen “Klein IJsselmeer” genoemd. Wat ook opviel was het feit dat er eigenlijk geen onderzoekers in het gebied aanwezig waren. Dat kwam waarschijnlijk mede door die afmetingen van de voormalige binnenzee. De universiteiten die zich in die tijd met aquatische ecologie bezighielden waren vooral op het land actief vooral in kleinere plassen. En de projectorganisatie voor de polders, de RIJP hield zich naast het werk in de polders bezig met diepe putten in het IJmeer en IJsselmeer en waterplanten in de Randmeren van Flevoland. Die werden toen al lastig gevonden door de recreatievaart. Toen de Randmeren door de eutrofiëring plotseling omsloegen in blauwalgwaten gingen er bij de beleidsmakers alarmbellen rinkelen en dacht men aan de kans op een vergelijkbare ontwikkeling in de geplande randmeren langs de kust van Noord Holland. Een serie blauwalgstudies volgde waarbij naast onderzoekers van de RIJP ook het RIZA betrokken was.

Vogels werden alleen door vrijwilligers geteld vanaf de dijken en een enkele keer door biologen van het toenmalige RIN vanaf een schip dat voor de zogenaamde “zoutreizen” van Rijkswaterstaat toch al een meerdaagse tocht over de meren maakte. Het besef bij de beleidsmakers dat er voldoende water overbleef was zo sterk dat men er eigenlijk vanuit ging dat er geen effecten van de inpoldering van de Markerwaard zouden zijn op vogels en dat de zoetwaternatuur goed in stand zou kunnen blijven. Alleen het nonnetje was een punt van zorg want die kleine duikende zaagbek was juist in het NO Markermeer actief in de winter. Kennelijk waren daar de condities gunstig voor deze kleine viseter, want nergens in Europa waren er zo veel tegelijk aanwezig als daar. Uit het onderzoek bleek al snel dat er op het open water sprake was van drie groepen watervogels ieder gestuurd door slechts één of enkele soorten voedselorganismen. Zo was de driehoeksmossel de sleutel voor de duikeenden, de spiering voor de viseters en waren de fonteinkruiden en kranswieren cruciaal voor de planteneters onder de

watervogels. In de moerassen en rietoevers langs het meer huizen heel andere soorten, bijvoorbeeld de aalscholvers die toch op het meer hun voedsel zoeken. De Oostvaardersplassen waren in de begintijd het grote voorbeeld van hoe waterpeil, moeras op grote schaal ook andere natuurwaarden kon voortbrengen dan we op dat moment gewoon waren. Hoewel achter de dijk in de polder van het Markermeer afgesloten, waren het toch de watervogels die al snel aangaven dat er relaties waren over de dijken heen. Helaas was dat voor vissen niet het geval, iets waar nu verandering in gaat komen. De Oostvaardersplassen heeft via vistrappen nu al een verbinding met de Lage Vaart en in de nabije toekomst zal via Oostvaardersoever een directe connectie met het Markermeer worden gerealiseerd.

Systematische monitoring, tijdseries van metingen om te zien in welke richting het systeem beweegt, was er in het begin alleen op het gebied van waterkwaliteit (RWS) en ook voor de stand van vissen (RIVO). Beide hadden tot doel om de direct voor de mens belangrijke onderdelen van het ecosysteem in kaart te brengen. De beroepsvisserij had behoefte aan advies over de ontwikkeling van de visbestanden (aal, baars en snoekbaars, na 1970 ook spiering) en de boeren en het drinkwaterbedrijf PWN waren geïnteresseerd in de zoutvrucht en of er schadelijke stoffen in het drinkwater zouden zitten. Op enkele kortdurende studies aan soorten na was er dus geen gecoördineerde aandacht voor de manier waarop het watersysteem werkt, laat staan hoe de ontwikkelingen zouden zijn van het ecosysteem.

Monitoring en ecologische onderzoek: de basis voor inzicht

Die ruimtelijke schaal maar ook de verschillen in waterdiepte en bodemsamenstelling deed me beseffen dat er informatie moest komen over twee zaken: de toestand van het onderwaterlandschap (lees de ruimtelijke verdeling van voedsel) en hoe de watervogels dat onderwaterlandschap gebruiken bij het eten van hun prooi. Dat was de start voor tientallen jaren onderzoek naar de draagkracht van het IJsselmeergebied. Ik zette in november 1979 een maandelijkse survey op vanuit een vliegtuigje waarbij we in 5-6 uur de vogels van beide grote meren konden tellen. Dat gaf informatie over de aantallen en het ruimtegebruik,

Auteur (RWS, midden) met links Andres Kuresoo (Tartu University) en Ruurd Noordhuis (Deltares) in Lake Peipsi, Estland bij het bemonsteren van knolletjes van schedefonteinkruid. Onderzoek aan referentiesystemen is belangrijk om het IJsselmeergebied beter te begrijpen
 (Beeld Leho Luigoejoe)

door het jaar heen en tussen jaren voor de trend. Daarnaast begon ik systematisch verdronken watervogels uit staande netten te verzamelen. Die vogels vonden de dood tijdens het eten, de viseters overdag, de duikeenden 's nachts. Door onderzoek naar de maaginhouden kwamen we van zo'n 15 soorten heel nauwkeurig te weten wat ze eten (per geslacht en leeftijd) en hoe hun conditie was (rui, vetgraad). Dat was de eerste keer dat ernaar werd gekeken en het bleek dat de watervogels op hele specifieke lokaties naar hun voedsel zochten. Water dat op de kaarten van de planologen meestal uniform blauw werd weergegeven bleek een landschap met een eigen identiteit. De vissers gaven me ook heel belangrijke informatie daar-

over waardoor ik het systeem beter ging begrijpen. Ambtelijk was de tijd er niet alle uitkomsten af te wachten, de rapportage op hoofdlijnen in relatie tot de effecten van de inpoldering van de Markerwaard schreef ik daarom al na enkele jaren op in twee Flevoberichten. Hoewel het onderzoek dus nog maar net goed van start was gegaan was het toch al duidelijk dat de watervogels van het IJsselmeer en Markermeer gebaat waren bij een relatieve overmaat van voedsel en dat er zelfs bij het oneindig lijkende open water sprake was van een bovengrens van benutting van de bruto aanwezige voedselvoorraad. Feitelijk de belangrijke conclusie dat de aantallen en de verspreiding van watervogels niet toevallig zijn maar gekoppeld aan de

verspreiding en de hoeveelheid aanwezig voedsel. In die tijd in het begin van de 1980s kwamen we erachter dat slechts drie groepen voedselorganismen te weten bodemfauna (vooral driehoeksmossels), kleine vis (vooral spiering) en waterplanten (fonteinkruiden en kranswieren) bepalend waren. De bereikbare fractie van dat voedsel (waterdiepte, onderwaterzicht) in relatie tot de afstand tot de kust en de temperatuur waren sturend voor het aantal vogels dat er gebruik van kon maken. Waterdiepte voor de duikeenden die hun voedsel van de bodem halen en doorzicht voor de viseters waren, naast afstand tot de rustplaatsen de belangrijkste ecologische kostenposten voor de vogels. Door die hoge kosten van voedselzoeken kunnen

vogels als kuifeenden en nonnetjes maar beperkt oogsten van de aanwezige hoeveelheid voedsel. Ze eten slechts het topje van de voedselberg en dat betekent dat ze enerzijds afhankelijk zijn van grote voedselvoorraden en anderzijds dat ze dat voedsel zelf nooit uitputten. Die laatste conclusies trok ik overigens pas vele jaren later tijdens het opschrijven van al die studies in mijn proefschrift in 1998, twintig jaar nadat de studies begonnen. De internationale betekenis van de grote meren was ondertussen duidelijk naar voren gekomen uit de grote aantallen die we telden en het besef was duidelijk dat onder water, voor de meeste ogen verborgen, een enorme (schijnbare) overvloed van voedsel zorgde voor die overwinterende popu-

Kluten, kemphanen en grutto's op slik alleen bij lagere zomerpeilen om voedsel zoeken blijvend mogelijk te maken
(Beeld, 29 juli 2018, Mennobart van Eerden)

laties. Het Markermeer was daarbij heel anders dan het IJsselmeer en daarmee aanvullend in condities en voedselaanbod. Onder Natura2000 werden IJsselmeer en Markermeer kort daarna aangewezen als beschermde natuurgebieden, op basis van de goed gedocumenteerde aantallen watervogels.

Referentiegebieden

Al gauw was het duidelijk dat natuurgebieden niet geïsoleerde terreinen zijn die je los van hun omgeving kunt zien. Bij de Oostvaardersplassen speelde dat bij het natte deel, de door de RIJP beschermde “natte kern” van het gebied, het eigenlijke moeras. Door dit te voorzien van een kade in 1976 werd het moeras nat gehouden en was de te ontwikkelen bestemming omgezet van “industriegebied” in “natuur”. Liefst 3600ha kleimoeras (van de beste landbouwgrond!) werd zo tot een unieke broedplaats voor lepelaars en watervogels, maar ook voor nieuwe ideeën rond natuurontwikkeling. Want als zo’n grootschalig moeras in een polder kan worden gerealiseerd, wat is er dan nog meer mogelijk? Wat de planners vergaten was dat een natuurlijk moeras is omgeven door een randzone met drassige terreinen, natte graslanden en wat niet meer. Al onze pogingen van binnenuit de organisatie om zo’n randzone aan het moeras toe te voegen liepen op niets uit. We vergeleken moerasgebieden in Nederland en daarbuiten, gingen op reis langs een serie kustsystemen in Denemarken maar het haalde niets uit. Pas door druk van buitenaf, tijdens de discussie over de aan te leggen spoorwegverbinding naar Lelystad, kwam die randzone er uiteindelijk wel. Duidelijk is geworden hoe belangrijk die zone met poelen, natte en drogere graslanden, ruigtes en struwelen is als toegevoegd biotoop voor de vogels uit het moeras, eigenlijk als ontbrekende schakel. Zo gingen grote zilverreigers pas broeden in de Oostvaardersplassen toen de randzone was gerealiseerd. De drie voedselgroepen die van belang bleken als voedsel te weten kleine vissen, amfibieën en muizen zijn op verschillende plekken te vinden in dit systeem. Daardoor ontstaat een soort risicospreiding voor dit soort specialisten en is er bijna jaarrond plek voor ze. Ook zeearenden hebben zo’n drieslagstelsel in hun voedselpatroon, in dit geval grote vissen, watervogels en aas; ook hier geldt dat de aanwezigheid van verschillende biotopen naast elkaar leiden tot risicospreiding via het kunnen vangen van verschillende prooien en daarmee tot de

aantrekkelijkheid (lees verhoging van de draagkracht) van een leefgebied.

Ook het IJsselmeer en meer nog het Markermeer zijn gemankeerde systemen, zo bleek. Het achterland bestaat uit intensief benut boerenland en harde scheidingen tussen het open water en het achterland in de vorm van dijken waren regel. Vogels kunnen de dijken makkelijk over vliegen maar vissen lukt dat niet. Bij het beheer kwam de hoofddoelstelling van Rijkswaterstaat en de waterschappen duidelijk naar voren: het water moest in de eerste plaats bevaarbaar en voldoende veilig zijn en de waterkwaliteit op orde. Ecologisch lag alle aandacht vooral op binnendijks, het landschap waar wij als mensen de meeste tijd doorbrengen. Een natuurlijk meer heeft dat achterland verbonden via moerassen, laagveensystemen en hoogvenen. Dat vonden we in Lake Peipsi, een natuurlijk zoetwatermeer tussen Estland en Rusland, zo groot als de oorspronkelijke Zuiderzee. Hier hebben we veel geleerd over het belang van connectiviteit tussen meer en achterland, het belang van binnen het jaar en tussen de jaren wisselende waterpeilen en het belang van rust en ruimte. Nadat we een tienjarige samenwerking met Esten en Russen hadden vormgegeven tussen 1998-2007, pasten we de opgedane kennis toe in het IJsselmeergebied. Het idee van het creëren van een oermoeras was geboren, een bij de schaal van het meer passend moeras dat in directe verbinding staat met het open water. Het Markermeer, met alle problemen van het steeds slibbiger worden van het water was de ideale omgeving om het idee te poneren. Opnieuw niet na tussenkomst van een derde partij, in dit geval Natuurmonumenten, gingen Rijkswaterstaat en LNV mee met het idee om de Marker Wadden te gaan realiseren. Door al het ambtelijke voorwerk (oa TMIJ, TBES, RRAAM) kon dit project uiteindelijk vrij snel, vanaf 2016 worden gerealiseerd.

Op een nog grotere schaal, feitelijk die van Nederland, is de Pechora delta in Rusland de aangewezen referentie. Ik kwam hier regelmatig tussen 1995 en 2020, met expedities van wisselende omvang. We hadden een goede samenwerking met de Russen. Wegen zijn er niet, vervoer is moeilijk, ’s zomers alleen lopend, per boot of helikopter, ’s winters per sneeuwscooter. Ook hier alleen maar klei, veen en zand in de bodem en een maximale hoogte van het zandige achterland van

maximaal 100m, net als bij ons de dekzand gebieden en met stuwwallen zoals bij ons in Gaasterland en het Gooi, de Veluwe en Drenthe. Een brede delta is het einde van de ongestuwde rivier van 1800km die in de Oeral ontspringt. Er zijn Waddeneilanden, een schoorwal met echte duinen aan de westkust, inbraakgebieden en deels door afslag gevormde eilanden als bij ons Wieringen ooit was. In de ondiepe kustzee is een brakwaterzone van zeker 40km, net als in de toenmalige Zuiderzee. Tal van brakwaterriviertjes stromen door de kustvlakte om getijdemeren twee keer daags te bevoelen, er zijn veenbeken, veenmeren, zoetwatermeren en poelen op klei of zand in het volledige schaalbereik van Haarlemmermeer tot de Uitdammer Die. Op korte afstand komt een enorme biodiversiteit voor doordat stilstaand zoetwater grenst aan stromend brakwater, zand aan klei. Je ziet dat terug in de zeer uitbundige plantengroei, insecten, ongewervelde waterdieren, vissen, vogels en zoogdieren. De Pechora delta is één van de belangrijkste gebieden van waaruit de eenden, ganzen, zwanen en steltlopers afkomstig zijn die we hier in de winter herbergen. Het is daarnaast een voorbeeldgebied voor trekkende Atlantische zalm. Die zwemt de gehele rivier op en bereikt uiteindelijk de bovenstroomse paaigebieden na een reis op de rivier van bijna 2000 km!

Moeras toeyoegen, hoe doe je dat?

Door de komst van de Houtribdijk kwam alle focus op het open water van het zuidelijke deel te liggen. Feitelijk de eerste dijk voor de laatst geplande polder, de Markerwaard gaf door zijn vormgeving aan dat er qua inrichting vooral aan veiligheid was gedacht en niet structureel aan ecologie. Zo was de zuidzijde ontworpen om geen golfaanvallen te hoeven weerstaan, het zou immers land worden. Toen de Markerwaard definitief van tafel was bleef die focus op het zuidelijk deel. De planologen hadden vooral oog op mogelijke buitendijkse ontwikkelingen zoals rond het IJmeer, bij Almere en Amsterdam. De ecologen zagen een steeds troebeler wordend meer met harde oevers en nauwelijks met het meer verbonden voorlanden, laat staan moerassen. De interventies die volgden hadden alle tot doel om de variatie in biotopen te vergroten, al was ook hier de insteek aanvankelijk gericht op veiligheid. Begin jaren 1990 kwamen onder leiding van Rijkswaterstaat een serie dammen als vooroever op het

Enkhuizerzand, langs de zuidzijde van de Houtribdijk. Het ondiepe, zandige deel van het Markermeer tussen Trintelhaven en Enkhuizen werd toen onbedoeld een van de eerste ecologische interventies. Ruim 15 jaar na aanleg kwamen hier op de door zandaanvoer door de golven verondiepte gebieden waterplanten tot ontwikkeling. De zanddynamiek door windgolven was zo sterk dat er zelfs nieuw land werd gevormd direct achter de stenige vooroever. Dit was een onverwacht resultaat van een ingreep die vooral was bedoeld om de overlast tegen te gaan van kruierend ijs op de dijk. In 2003 werd bij de constructie van het Krabbersgatnaviduct bij Enkhuizen gebruik gemaakt van de vrijgekomen grond om de zogeheten "natuurboog" te realiseren. Versterkt met stortsteen aan de buitenzijde was het idee nu eens geen eiland maar een laguneachtige situatie te realiseren, als een hoorn aan de luwe zijde open en gesloten aan de overheersende windzijde (ZW). Door de slappe grond via opspuiten te laten uitvloeien richting de centrale laagte en de uitstroombopening te verplaatsen werd geëxperimenteerd met het creëren van gradiënten in bodemsamenstelling als afstand tot de spuitmond. Omdat dit goed bleek uit te werken in de vegetatiepatronen die daarna ontstonden vanuit natuurlijk aangevoerd zaad is dit principe ook doorgevoerd op de natuurontwikkeling in de iets later ontwikkelde IJsseldelta. Ook hier waren het hoefijzer-vormige opspuitprofielen, zandig op de kop direct achter de stortstenen oever die als windbreker diende en gradueel naar zavel en slik verlopend naar achteren. Zo ontstonden op grotere schaal zeer geleidelijke overgangen die, onafhankelijk van de buitenwaterstand beschikten over zowel voldoende oeverlengte als de belangrijke ondiepe overgangszones tussen land en water. Veel van de zandige koppen liggen inmiddels in bos.

Daarna volgde het eerste Marker Wadden eiland Iers (2014), volledig op ecologisch herstel gericht, als kleinschalige proef vanuit RWS langs de Houtribdijk om met actief opbrengen van slib en zand nieuw moeras te ontwikkelen op een slappe bodem en voor het eerst op dieper water. Ook hier was de zetting van het opgebrachte materiaal een punt van zorg en dus onderzoek, maar de doorgaande lijn was het werken met een zich verplaatsende spuitkop en de toepassing van in de directe omgeving gewonnen zand en slib. Zo ontstonden naast ondieptes en boven water aange-

Marker Wadden vanuit de lucht: “watereilanden” als interventie om nieuwe moerasontwikkeling in verbinding met het meer mogelijk te maken
(Beeld, 2022, Mennobart van Eerden)

legde slappe grond onder water diepe putten. Die dienen als belangrijke overwinteringsplek voor vissen als baars en snoekbaars. Marker Wadden (2016) en Trintelzand (2018) volgden op veel grotere schaal hetzelfde principe, met dat verschil dat de randopsluiting ook door grofzandige dammen gebeurde en dus zonder dat overal stortsteen aan te pas kwam; door die kostenbesparing in materiaal kon veel grootschaliger gewerkt worden aan moerasontwikkeling dan dit eerder het geval was. Anders dan de Oostvaardersplassen liggen al deze gebieden in direct contact met het buitenwater. De scheefstand in het meer tengevolge van windstuwing van water leidt in al deze gevallen tot herhaalde overstroming en dus dynamische situaties. Zogeheten 'wash-overs' met, een open achterkant en harde oeverbescherming zijn nodig gebleken om enerzijds de benodigde bescherming te bieden tegen golfaanvallen, anderzijds de interactie tussen moeras en buitenwater mogelijk te maken. Het meerpeil bepaalt de overvloedingsfrequentie maar feitelijk zijn deze vaak als “eilanden” getypeerde gebieden meer water dan land, dus overstroombare wetlands in ster-

ke verbinding met het buitenwater. Daarmee dienen ze het meer en haar bewoners, anderzijds voegen ze ook moerashabitat toe waar een geheel eigen, daarop gespecialiseerde groep vogels en andere organismen kan voorkomen, met een toename in biodiversiteit tot gevolg. Het peil van het water is daarbij belangrijk, evenals de mate waarin “nazetting” plaatsvindt van de opgebrachte grond. Als dit evenwicht verschuift naar meer water zal het beoogde moeras er niet komen en blijven we in de ondiep waterfase hangen, je kunt ook zeggen dat het moeras dan verdrinkt!

De interventies: wat heeft het opgeleverd en waar is de stip op de horizon?

Door regelmatige monitoring, gericht onderzoek en evaluatiemomenten houden we goed zicht op de effecten. Uit de monitoring is gebleken dat er de afgelopen 40 jaar een enorme achteruitgang is in de aantallen van de meeste soorten watervogels. Van zwarte stern tot nonnetje, van toppereend tot aalscholver en wilde eend, over vrijwel de gehele linie is er een sterke

achteruitgang te zien waarbij de aantallen per soort nu 50-80% lager liggen dan in de jaren 80. Uitzondering vormen de watervogels die waterplanten eten en moerasvogels waarvoor via de interventies nieuw broedgebied is ontstaan zoals op de Kreupel, langs de Friese kust, op de Marker Wadden en Trintelzand. Het aantal soorten vogels neemt wel toe, maar de systeemsporg op de schaal van het meer is nog niet aan de orde. Dat is ook niet zo vreemd als we ons realiseren wat de omvang is van de gerealiseerde oppervlakte aan nieuwe natuur en hoe kort geleden het nog maar is dat die interventies plaatsvonden. Feitelijk kijken we alleen nog maar naar pioniereffecten zoals we die ook hebben gezien bij het begin van de ontwikkelingen in de droogvallende Flevopolders begin jaren 70, in het gebied dat later de Oostvaardersplassen zou gaan heten. Ook daar broedden visdieven en kluten in de beginjaren en het duurde tientallen jaren voordat de moerasontwikkeling zijn effect op watervogels sorteerde. We zijn dus eigenlijk best goed op weg, maar door de enorme schaal van het Markermeer, zo'n 70.000 ha, kunnen we niet verwachten dat een systeemsporg zich al voordoet op een interventie van ca 1% van het wateroppervlak. De voorzichtige schatting was al bij de start van deze projecten dat ca 10% van het meer een moerasige ontwikkeling zou moeten hebben willen de effecten zichtbaar worden op de schaal van het systeem zelf. Voorlopig is voor het watersysteem de autonome ontwikkeling van waterplantvelden langs de westkust van het Markermeer waarschijnlijk belangrijker wat dit betreft dan de komst van de archipel aan nieuwe moerasnatuur. Dat is overigens geen reden om nu al te concluderen dat we verkeerd bezig zouden zijn, integendeel. De nieuw toegevoegde biotopen zijn extreem waardevol, zeker in directe connectie met het meer. En juist leren van de ontwikkelingen was immers het adagium in het gehele Zuiderzeeproject en bijstellen van de plannen was continu aan de orde. Voor Marker Wadden en Trintelzand geldt meer dan ooit dat de tijd die nodig is voor de ontwikkeling ook een logisch gegeven zou moeten zijn, alle hooggespannen verwachtingen ten spijt. Een verdere groei van de archipel tot zo'n 6-7000 ha (inclusief ondieptes) zou een blijvende stip op de horizon moeten zijn, willen we de schaalsprong realiseren die het gebied verdient. Een herbezinning op de betekenis van het IJsselmeer afgesloten Markermeer hoort daar in één adem bij, samen met evaluatie de

ecologische effecten van de zachte (voor)oevers van de dijkversterking tussen Amsterdam en Hoorn. Hydrologisch kan het waterpeil in het Markermeer, zeker in de zomer, lager worden gehouden dan nu het geval is; bijvoorbeeld 's zomers op -40 cm NAP (het huidige winterpeil) en juist 's winters hoger, op -20 cm NAP (het oorspronkelijke zomerpeil) zou voor de moerasontwikkeling een goede zaak zijn; de windopwaaiing blijft zorgen voor scheefstand en nog steeds voor voldoende interactie met het meer. Over de Houtribdijk komt dan jaarrond een groter peilverschil te staan dan nu het geval is, voor de waterveiligheid en de zoetwatervoorziening zouden dit soort scenario's nog eens goed moeten worden doorgerekend.

Voor het IJsselmeer en de Randmeren is ook een dergelijke ontwikkeling te schetsen, maar dat voert te ver voor dit verhaal. Anders dan rond het Markermeer heeft het IJsselmeer wel natuurlijke oevers, met name langs de Friese kust. Echter vooral de Noord Hollandse kant maar ook die van Flevoland ontbeert natuurlijke oevers op een aantal kleinere interventies na: Vooroevers en de Nes, de Kreupel en een aantal achteroevers zoals de Koopmanspolder bij Andijk en Dijkatsweide in de Wieringermeer. Ook de Randmeren hebben een aparte ontwikkeling waarbij de sterk verbeterde waterkwaliteit heeft gezorgd voor een sterke waterplantenontwikkeling die de motor is van een aantal natuurwaarden. Daar wel veel kranswieren op de ondieptes maar ook fonteinkruiden langs de geulen en op dieper water. Eilanden, voorlanden en moerasige oevers staan hier in veel meer verhouding met het areaal open water, waardoor de ecologische situatie hier stabiel is dan op de grote meren in het gebied. Omdat de benutting door de recreatie tegelijk veel intensiever ligt potentiële verstoring op de loer. Er zijn echter fraaie voorbeelden waar door zonering toch voldoende rust voor watervogels kan worden geboden.

De toekomst: naar een kennisgestuurde ontwikkeling

Het steeds grotere belang van de zoetwatervoorraad is een wezenlijke factor bij het maken van strategische keuzes in het gebied. Een hoog zomerpeil is daarbij soms strijdig met natuurwaarden zoals het broeden van vogels op kale bodem en het voedselzoeken van

eenden en steltlopers op slik. Perioden met harde wind of zomerstormen zullen in de toekomst vaker voorkomen en dat betekent in combinatie met de scheefstand van het meer plaatselijk een nog sterkere stijging van het waterpeil. In 2023 gebeurde dat tijdens passage van storm Poly op 5 juli en een windgestuurde vloedgolf van ruim 70 cm was daarbij het gevolg. Het grootste deel van de jonge, niet vliegvlugge visdieven op Marker Wadden en Trintelzand werd daarbij in één klap weggevaagd; hun aangespoelde lijkes werden massaal aangetroffen op de Houtribdijk. Hoewel dergelijke extreme condities zich niet ieder jaar voordoen is het wel zo dat het toch al hogere (zomer)waterpeil zijn effect heeft op de natuurwaarden in de aangekoppelde moerassen. Zo zijn er bij een extra peilopzet van aanvankelijk 5cm en later zelfs 7,5cm zoals dat in 2023 gebeurde (tot -12,5cm NAP) nauwelijks nog slikkige oevers (weinig kluten) en vaker overstroomde platen (risico broedvogels) en ontwikkelt de vegetatie zich onvoldoende. Wel was er door de hogere zomerwaterstanden op Marker Wadden meer ruimte voor de opgroei van amfibieën en jonge vis.

Het belang van de open ruimte, die zich daarnaast ook goed leent om allerlei activiteiten te ontplooiën zoals transport over water, recreatie, maar ook zandwinning en opwekken van groene stroom mogelijk te maken, blijft daarmee schuren met de belangen van natuur. Daar zijn rust, open ruimte, donkere belangrijke waarden die door de toenemende menselijke activiteiten steeds verder onder druk gezet worden. Kunnen we dan alleen somber zijn en moeten we onze ambities naar beneden bijstellen of kan het tij nog worden gekeerd? Voor een stip op de horizon formuleer ik een vijftal stellingen, vanuit de belangen van natuur en milieu met als doel een robuuster geheel voor de toekomst:

- 1) De nog (te) grote aandacht voor het Markermeer alleen zou moeten omgezet in een veel meer integrale aanpak waarbij de balans met het IJsselmeer en de randmeren centraal zou moeten staan; een IJsselmeergebied-brede aanpak voor visievorming is gewenst
- 2) Formuleer samenhangende doelen voor natuur, op regio niveau tussen de wateren onderling en in combinatie met de omgeving (achterland,

Waddenzee, Rijnstroomgebied); niet alles hoeft (en kan!) overal en het onderwaterlandschap zou daarbij leidend moeten zijn. Door gerichte natuurontwikkeling met moerasvorming en een sterkere verbinding met het achterland, tussen de meren en met de Waddenzee kan die kernkwaliteit worden versterkt

- 3) Organiseer een duidelijke, op de natuurwaarden afgestemde ruimtelijke ordening van het open water en laat door zonering van menselijke activiteiten en gebruik meer ruimte voor de kernkwaliteiten van het gebied; de totale draagkracht van het gebied kan daardoor worden verhoogd
- 4) Laat een duidelijke kennisagenda de basis zijn van de ontwikkelingen, niet alleen op het gebied van natuur en milieu; *learning by doing* is goed maar een integraal plan gebaseerd op de ervaringen uit het verleden en onderzoek op demand is beter; een op te richten IJsselmeeracademie zou hierbij een belangrijke stap kunnen zijn, vergelijkbaar met de Waddenacademie
- 5) Organiseer waar de regie ligt en neem die verantwoordelijkheid, de rollen van RWS en LNV onderling en in samenhang zouden sterker moeten worden, wees daarin heel herkenbaar en transparant; voorkom daarmee dat het gebied verwordt tot een grabbelton voor ideeën van initiatiefnemers die op een te klein abstractieniveau willen acteren

Het IJsselmeergebied en zijn omgeving heeft nog altijd grote potenties maar daarvoor is het wel nodig de juiste stappen te zetten en dan vol te houden op de ingezette koers; vorming van Nationaal Park Nieuwland is zo'n positieve ontwikkeling in een deel van het gebied. Het zal een kwestie van lange adem zijn voordat we echt integraal aan de slag gaan en de verschillende deelbelangen goed op elkaar weten af te stemmen; dus er zal nog heel wat water door de IJssel gaan maar het Zuiderzeeproject is het waard!

Een Natuurwinstplan voor het Ysselmeergebied !?

Tekst Frans de Nooij
Beeld Willem Goudswaard

Brandganzen op
bezoek in Friesland
.....

Van parkeren op een diepte-punt naar herstel van robuuste natuur?

Algemeen aanvaard is toch wel dat de Afsluitdijk, naast de voordelen voor veiligheid en voedselproductie ook een ecologische ramp heeft veroorzaakt: het afsluiten van een brakke zeearm met getijden en productieve zoet-zout overgangen. Met drastische gevolgen voor de onderwater natuur en voor de daarvan afhankelijke vissen en vogels. Minder bekend is dat na decennia van wegstijgen in de jaren 80 en 90 de natuurlijke draagkracht nog verslechterde door de fanatieke waterzuivering ingevolge de Europese Kaderrichtlijn Water. Waardoor de basis van het ecosysteem in het IJsselmeergebied verder werd verzwakt. Gelukkig zijn er in het laatste decennium een aantal pogingen ondernomen het tij te keren door de aanleg van onderwaternatuurgebieden aan de randen, door de aanleg van moerasedeilanden en door projecten voor binnendijks-buitendijks natuur. Een artikel over de toestand van de natuur geschreven door Barbara van Beijma is opgenomen in IJsselmeerberichten 2022.

Onderzoek als motor voor verandering en als kompas

Het ANT-onderzoek. 2009-2013*

Rond 1990 was het door de vele tellingen en waarnemingen wel duidelijk dat de natuur in het Markermeer er heel slecht voorstond en dat die in het IJsselmeer ook erg achteruitgegaan was.

Helaas zijn voor het IJsselmeer en het Markermeer-IJmeer slechts instandhoudingsdoelen bij de aanwijzing van de Natura 2000 gebieden vastgesteld. Besloten werd namelijk geen herstelopgave te formuleren voor een tiental vogelsoorten waarvan de aantallen voorafgaande aan het formuleren van de doelen, dus al in de jaren tachtig sterk waren afgenomen. In plaats daarvan zijn behoudsdoelen opgesteld op basis van de situatie in de periode 1990-2003. Wel werd gelukkig ook besloten grondig uit te zoeken wat de oorzaken van de achteruitgang en de herstelmogelijkheden waren. Van 2009 tot 2013 werd

daarvoor de breed opgezette ANT-studie gehouden. De Autonome Neergaande Trend-studie in het IJsselmeergebied.

BIJ HET IJSSELMEER IS NIET GEKOZEN VOOR HERSTEL MAAR VOOR BEHOUD VAN DE SITUATIE ZOALS DIE NU IS

De voornaamste oorzaak van de slechte staat van vogels en vissen bleek de afnemende voedselbeschikbaarheid. De afname van (vooral visetende water) vogels blijkt slechts in beperkte mate veroorzaakt door externe (internationale) factoren. Maar is vooral door lokale omstandigheden in IJsselmeer, Markermeer en IJmeer veroorzaakt. Hoofdoorzaak is de afname van de (aanvoer van) voedingsstoffen in het water. Dit leidt bijvoorbeeld tot een lagere kwaliteit van vlees in mosselen en daarmee een verminderd voedselaanbod voor benthos (bodemleven)-eters onder de vogels. De afname van de populatie spiering leidde tot minder voedsel voor viseters. In het Markermeer was de situatie over het geheel genomen veel slechter dan in het IJsselmeer. Nog minder vlees aan de mosselen en veel minder spiering door al langer minder nutriënten naast een toegenomen slibprobleem.

Voor de meeste (vogel)doelsoorten zijn dan ook de instandhoudingsdoelen niet haalbaar zonder maatregelen. De ANT-vogelsoorten reageren sterk op de daling in aantallen van hun klassieke prooi-soorten als gevolg van de afname van de aanvoer van nutriënten. De hoofdoorzaak van de neergaande trends, de afname van de hoeveelheid voedingsstoffen kan helaas niet structureel met maatregelen worden weggenomen stellen de onderzoekers. Dit komt doordat de normen voor nutriënten in het water zijn vastgelegd in de Europese Kaderrichtlijn Water. Wat de onderzoekers wel aanbevelen is het systeem robuuster te maken door de habitat- en soortendiversiteit te vergroten. Met name onderwaterhabitat. Dit kan door gradiënten in waterdiepte aan te brengen en doorzicht te bevorderen door een betere ontwikkeling van land-water overgangen en door betere verbindingen met de omgeving. Het stimuleren van diversiteit in de waterplantrijke habitat verhoogt het voedselaanbod.

** dit is een korte versie van een uitvoeriger artikel met bronnen op de website van de IJsselmeervereniging.*

Door fanatieke waterzuivering zijn er veelal te weinig
voedingsstoffen voor planten en dieren

Mede door deze aanbevelingen is er voor het IJsselmeergebied, in het kader van de Projectaanpak Grote Wateren (PAGW) een reeks gebieden aangewezen waar deze ontwikkelingen (zouden) kunnen plaatsvinden. Ontbrekende habitattypen en een gezond voedselweb staan daarbij centraal. Met name is aandacht voor waterplantrijke habitats (overstroombare moerasnatuur).

Natuurthermometer 3 en Trendanalyse 2012-2022 IJmeer-Markermeer

Voor ecologie, woningbouw en mobiliteit hebben Rijk en regionale overheden in het Rijk-regioprogramma Amsterdam-Almere-Markermeer (RRAAM) ruim 10 jaar geleden ambities vastgelegd. Voor ecologie is dit vertaald naar de ontwikkeling van een Toekomstbestendig Ecologisch Systeem (TBES). Bij de RRAAM afspraken hoorde ook een voornemen over onderzoek: via de zogenaamde Natuurthermometer zal zo goed mogelijk gebruik gemaakt worden van onder-

zoek naar de staat van de natuur en zullen adviezen kunnen worden geformuleerd voor verbeteringen in de ecologische condities. Zeker voor het IJmeer, maar ook voor het hele Markermeer.

In de in juli 2022 verscheen de derde Natuurthermometer en is op basis van de drie thermometers over negen jaar in de Trendanalyse een beeld geschetst van de gewenste ecologische ontwikkeling van het Markermeer-IJmeer. Er zijn trendanalyses opgesteld van habitats en soorten vogels uit Natura 2000 gebieden. Er worden trends over de waterkwaliteit gegeven, vanuit de Kaderrichtlijn Water en de effecten van de lopende natuurprojecten worden in kaart gebracht evenals de effecten van menselijke ingrepen. Ook worden de effecten van toekomstige natuurmaatregelen en andere plannen ingeschat.

De belangrijkste conclusies en aanbevelingen zijn:

- Er is nog geen Toekomstbestendig Ecologisch Systeem! Het systeem is nog niet robuust. Dat

blijkt onder meer uit de recente afname van toename van waterplanten en afname van mosselen. Niet alle Natura 2000 doelen worden gehaald. Er is nog geen duidelijke verbetering van de waterkwaliteit waargenomen.

- De Natura 2000 thermometer vertoont een positieve trend door natuurmaatregelen zoals Trintelzand en Marker Wadden en door het zich ontwikkelen van heldere randen met waterplanten en het realiseren van visverbindingen. Ook een aantal vogelsoorten vertoont een positieve trend maar voor de vogels van open water is dat niet het geval.
- De belangrijkste opgave is nog de realisatie van een groot oppervlak land-water overgangen > doorontwikkeling Marker Wadden, Achteroever N-H kust, Oostvaardersoever. (Niet genoemd wordt verder ontwikkelen van natuurvriendelijke oevers bij de Houtribdijk!! Ook niet de waterplantenproblematiek).
- Er is behoefte aan een uitgebreider monitorings-

programma en een meer structureel onderzoeksprogramma voor het gehele IJsselmeergebied. Gedeeltelijke continuering van binnenkort aflopende programma's zoals het KIMA is gewenst.

Programmatistische aanpak Grote Wateren (PAGW)

In 2018 verscheen het Ontwikkelingsperspectief Grote Wateren. In opdracht van de ministeries van I en W en LNV werd verkend wat er nodig is om de grote wateren (Delta, Rivieren, IJsselmeergebied, Waddenzee) ecologisch gezond en toekomstbestendig te maken. Via een maatregelenpakket moest de natuurlijke dynamiek worden teruggebracht met de ecologische processen die daarbij horen: de Programmatistische Aanpak Grote Wateren.

Voor het IJsselmeer werd in de fasen 1 en 2 een aantal projecten benoemd en uitgewerkt. Sommige zijn al in ontwikkeling (Marker Wadden); andere zijn gestart

(Friese IJsselmeer-kust) of zijn in voorbereiding (Oostvaardersoevers); ook is er een project dat fors werd bestreden en dat is nu verschaald (Wieringerhoek). Tenslotte zijn er ook projecten die wel zijn genoemd, maar waar vooral met de bril op van waterveiligheid aan is begonnen. Zo werd voor de Noord-Hollandse kust van het Markermeer een veelomvattend doel geformuleerd, maar waar door de *rücksichtslose* dijkverzwaring de verbetermogelijkheden voor natuur vooral onder zand en steen terecht zijn gekomen of doordat ze te duur werden niet zijn uitgevoerd.

Vorig najaar is de minister van I en W et een vervolgvorstel gekomen voor fase 3 > van 2023 tot 2035. Ingediende projecten voor de derde tranche PAGW (2025-2033) vanuit het IJsselmeergebied en toekenning door de minister. Opvallend is dat doorontwikkeling van de Marker Wadden vanuit PAGW *on hold* is gezet, mogelijk na 2033 na heroverweging.

- 1) Friese IJsselmeerkust > > derde tranche gedeeltelijk
- 2) Geleidelijke landwaterovergangen bij Klimaatbuffer PWN > > mogelijk na 2033
- 3) Wieringerhoek. Geleidelijke zoet-zoutovergang bij den Oever > > mogelijk na 2033. (Vergroening kustzone buitendijks en zo mogelijk ook binnendijks wordt niet (meer) genoemd. Het beoogde meer integrale project lijkt verdampt).
- 4) Kansrijke projecten IJssel-Vechtdelta > > akkoord/indien budget
- 5) Onderzoek naar de Onderwaterwereld > > niet opgenomen.
- 6) Optimaliseren Oostvaardersoevers > > akkoord
- 7) Preverkenning ecologie/natte natuur Amsterdam Bay Area > > ??
- 8) Preverkenning natuurlijke achteroevers. > > gehonoreerd en start december 2023.
- 9) Versterking IJsselmeerdijk (natuurontwikkeling vooroevers Oost Flevoland) > > niet opgenomen
- 10) Zuidelijke Randmeren – Een robuust ecosysteem > > nu preverkenning; misschien na 2033

Voor de Friese kust zijn een aantal verbetertrajecten uitgezet.

Opvallend is dat zoveel op de lange baan wordt geschoven. Wellicht omdat er grote projecten in Zeeland of elders zijn die moeten doorgaan. Een helder financieel overzicht over het geheel is er niet. Maar in ieder geval lijkt er te weinig bewegingsruimte te zijn om echt door te pakken voor het hele IJsselmeergebied.

Hoe zit het dan met de verplichtingen vanuit Europa? Noodzaken die dan niet tot meer middelen en een versneld proces en moet de Kamer daar niet over oordelen? Er wordt in het Kamerstuk niet over gesproken en er ontbreekt een afgewogen beleidskader (zie boven) waarin deze aspecten worden besproken. Nu ontstaat toch een beetje het beeld van een onverplichte, vrijblijvende operatie.

Met de aanbevelingen van het Bestuurlijk Platform IJsselmeer lijkt weinig gedaan al kan dat kan bij de uitvoering misschien nog komen.

Met betrekking tot de individuele projecten het volgende:

- Wij kunnen het ermee eens zijn dat uitbreiding van de Marker Wadden is uitgesteld. Vanuit het behoud van zoveel mogelijk open water vinden wij grootschalig plannen sowieso ongewenst. De ANT-onderzoekers noemen eilanden ook niet als oplossingscategorie en de evaluatie van wat nu is aangelegd heeft zeker 10 tot 15 jaar nodig. Nog afgezien van de te verwachten onderhoudskosten.
- De Wieringerhoek is in feite sterk uitgekleeft. Zonder dat dat met zoveel woorden is gezegd. Na een ambitieuze start van de planontwikkeling lijkt de vergroening van de kustzone aan beide kanten van de dijk verdampt. Men werkt nu aan de studie naar de zoet zout varianten bij den Oever en de studie voor een pilot zonne atollen. De discussie over een natuurvriendelijk dijklandschap parkeren is begrijpelijk gelet op de discussie over zonne-atollen, maar zo maar een mooie groen/blauwe ambitie bij het oud vuil gaat te ver!
- Het onderzoek en ontwerp naar een voor de natuur betere inrichting van het onderwaterlandschap kan veelbelovende mogelijkheden ontsluiten. Kan wellicht worden betaald uit onderzoeksplan PAGW. Dus gewoon oppakken. Daar liggen goede mogelijkheden. Het gaat hier ook niet over miljoenen.

VOEDSELBESCHIKBAARHEID VOOR VOGELS KAN OP DE LANGE TERMIJN EEN KNELPUNT WORDEN

- De versterking van de IJsselmeerdijk tussen Lelystad en Ketelbrug is door Waterschap Zuiderzeeland opgevat als een integrale ontwerp-opgave met veel oog voor de natuurlijke potenties. Deze aanpak verdient lof. Als daar PAGW-geld voor nodig is, verdient dat alle steun.

Dr. Harm van de Geest van de Universiteit van Amsterdam stelt dat: “In de PAGW aanpak een adequaat onderzoeksplan ontbreekt om te evalueren of de projecten daadwerkelijk bijdragen aan de doelen. Huidige monitoring (als die er al is) geeft vaak wel enigszins inzicht in de veranderingen in de lokale toestand (meer vogels, meer vis) maar dan is er nog geen inzicht in de mechanismen van huidige projecten en in welke mate een ingreep een bijdrage levert aan het functioneren van het systeem. Monitoring is niet hetzelfde als onderzoek. Doordat dat ontbreekt kan je ook weinig leren van huidige projecten en zijn nieuwe projecten moeilijk te beoordelen. Het gebrek aan visie samen met gebrek aan het leren van de genomen maatregelen is een echte tekortkoming van de PAGW aanpak”.

Natuurwinstplan Grote wateren. Op zoek naar bewegingsruimte voor natuur

Als resultaat van het Europese Life IP Deltanatuurproject verscheen in 2021 het Natuurwinstplan Grote Wateren > Waddenzee, IJsselmeergebied, Delta en Grote Rivieren. Het is in feite nog helemaal geen uitgewerkt plan maar eigenlijk de handleiding om tot een Natuurwinstplan te komen. Naast voor de andere wateren ook heel actueel voor het IJsselmeergebied omdat een “masterplan” ontbreekt.

Terecht wordt als uitgangspunt gekozen “dat een transitie nodig is in het denken over de natuur in de Grote Wateren”: We moeten voor alles werken aan robuuste, veerkrachtige ecosystemen. Dat betekent natuurlijke processen verbeteren, nieuwe leefgebieden tot ont-

wikkeling laten komen en goede verbindingen creëren met de omringende natuur. We moeten uitzoeken van specifieke doelsoorten naar ecosystemen en natuurlijke processen die kansrijk zijn.

“Een bestuurlijk gesprek over de randvoorwaarden voor robuuste ecosystemen is dan ook een cruciale schakel in het natuurwinst denken” zo wordt terechtgesteld. In het IJsselmeergebied lijkt dit gesprek helaas nog te moeten beginnen. Als voorbeelden het recente “afhaken” van de provincies bij het PAGW-proces en het vrijwel ontbreken van Natuur op de agenda van het Bestuurlijk Platform IJsselmeer.

De weg naar een Natuurwinstplan kent volgens het rapport een aantal stappen en begint met het beeld brengen van de ecologische potenties tot 2050. De bedoeling is de grondslag te leggen voor één of meerdere ecologische streefbeeld(en) voor (delen van) het IJsselmeergebied. Op basis van een ecosysteembenaadering wordt gepleit voor een toename van inundatiegraslanden, overstroombare moerassen, ondiep water met onderwatervegetatie, rietoevers en matig diep areaal. Deze milieutypen worden alle van een streefbeeld voorzien. Moerasontwikkeling, deels via eilanden met geleidelijke land-waterovergangen zal volgens de opstellers de beschikbaarheid van geschikte

**Bij Marker Wadden moet een pandemie
aan eilanden worden voorkomen**
.....

habitats voor veel vogels vergroten. Voedselbeschikbaarheid voor vogels kan overigens wel een knelpunt worden op lange termijn. En is dat soms nu al! Of de beoogde ingrepen dit kunnen verhelpen is zonder verdere uitwerking niet vast te stellen. Waar verbindingen met het achterland mogelijk zijn kan natuurwinst met meer terrestrische habitats worden bereikt.

Deze voorgenomen aanpak zou wel een enorme verbetering zijn na alle afbraak van natuurbeleid sinds Rutte 1. Het is eigenlijk een terugkeer naar het natuurbeleid van de jaren 80 en 90 met gerichte aandacht voor ruimtelijke ordening. Streven naar robuuste natuur, niet alleen in al aangewezen natuurgebieden, maar ook door meekoppeling met andere functies en/of gebieden. Het doet echter wel een stevig appél op een goede samenwerking tussen overheden en tussen de overheid en (groene) belangenorganisaties. Dat loopt in het IJsselmeergebied nog niet zoals het zou moeten. Daarom is goede inkadering van het PAGW-programma van groot belang. Zo ook de steun in de rug vanuit Europa en de daar gehanteerde stevige inhoudelijke en juridische onderbouwing voor natuurherstel.

Water en bodem sturend

Op 25 november 2022 stuurde de minister van Infrastructuur en Waterstaat een brief aan de Tweede Kamer met de titel “Water en Bodem sturend”.

“Het IJsselmeergebied is niet alleen onze nationale regenton, maar vervult ook een grote rol in de waterhuishouding van ons land. Veel wateropgaven komen hier samen en staan onder druk, zoals waterkwaliteit, zoetwatervoorziening, waterafvoer en Natura 2000 doelen. Tegelijkertijd is de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteit van het gebied van grote waarde”.

De volgende beleidsvoornemens/uitgangspunten worden genoemd:

- 1) Rekening houden met grotere peilfluctuaties van 20 naar eventueel 50 cm. Hiermee wordt de zoetwatervoorziening vanuit het IJsselmeer geborgd. Dus rekening houden met een grotere zoetwaterbuffer en meer bergingscapaciteit.
- 2) We verzoeken provincies, waterschappen en gemeenten zowel op de dijkenbiodiversiteit te bevorderen, als binnendijks naar ruimte te

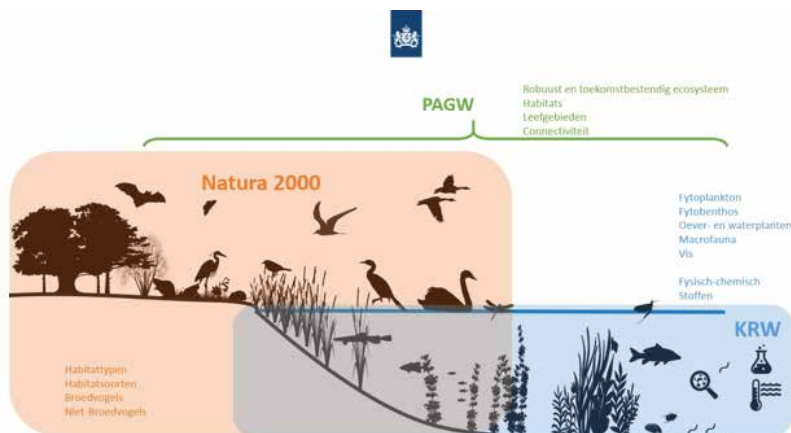
zoeken voor natuurlijke achteroevers. Hiermee zorgen we voor robuuste watersystemen.

- 3) Geen nieuwe landaanwinning (eilanden) toestaan. Wel ruimte laten voor de ontwikkeling/aanleg van “overstroombare natuur” om te voldoen aan de Natura 2000 en de KRW doelen.
- 4) De Omgevingswet en de voorwaarden voor buitendijks bouwen worden aangescherpt. Het Rijk zal de komende jaren in overleg met de regio het beleid rond buitendijkse ontwikkelingen actualiseren en daar de regelgeving op aanscherpen.

ER ONTSTAAT HET TREURIGE BEELD DAT DE PROVINCIES SAMEN GEEN VISIE KUNNEN ONTWIKKELEN OVER HET HERSTEL VAN DE NATUUR IN HET IJSSELMEERGEBIED

Dit lijken vooral stevige standpunten voor het optimaliseren van de “regenton” en het voorkomen van een “Pandemie van Eilanden”, waar we in IJsselmeerberichten najaar 2021 over schreven onder de kop: “Zwaar weer op komst”. Voor echte eilanden boven de waterlijn (voor recreatie en buitendijks bouwen) lijkt dus niet langer ruimte. Maar hoe zien we dan de uitbreiding van moerasnatuur? Natuurmonumenten stelt op zijn website het volgende over de toekomst van de Marker Wadden: “Samen met het onderwaterlandschap is de eerste fase van de Marker Wadden 1300 hectare groot. Onze ambitie is de Marker Wadden een grote natuurarchipel te maken van in totaal 10.000 hectare”. Als dat wordt opgevat als nieuwe eilanden kan dat dus niet doorgaan zou je zeggen. Desgevraagd had Natuurmonumenten geen commentaar paraat op deze situatie. In de eveneens zeer recente Kamerbrief over de PAGW derde fase wordt nog wel degelijk een opening geboden voor uitbreiding lijkt het. Daar staat dat voor de periode 2025-2033 voor de doorontwikkeling van de Markerwadden nu geen reservering wordt gedaan, maar dat de mogelijkheid wordt opgehouden dat die in een latere tranche, dus na 1933 alsnog wordt gehonoreerd.

Uitleg over PAGW en streven naar een robuust watersysteem.

Ook een tweede mogelijke ontsnapping aan het verbod op nieuwe eilanden biedt de minister zelf in de brief: “In een integrale verkenning kijken we naar kansen voor zonne-energie in combinatie met natuurontwikkeling in de noordwesthoek van het IJsselmeer (het plan Buitendijk) dus en of het mogelijke project Zon op Water) waarbij we voorkomen dat dit nadelig effect heeft op het waterbergend vermogen en de zoetwater-voorraad.” Over natuur en landschap als afwegingscriterium geen woord!

Tenslotte staan het doelen “Nationale Regenton” en “Waterveiligheid” wel erg in contrast met de belangen vanuit natuur. Hogere waterpeilen ’s zomers bieden nauwelijks ruimte voor foeragerende steltlopers, kale grondbroeders en de effecten van zomerstormen zullen nog groter worden dan nu al het geval is.

Regionale visies

- Bestuursovereenkomst **RRAAM/Amsterdam Bay Area**; Panorama. Trendrapport natuur 2022. Zie boven. Een toekomstbeeld voor de lange termijn ontbreekt. De bestuurlijke en ambtelijke organisatie rond de natuuropgave in het RRAAM gebied kan inspirerend zijn voor de organisatie in het gehele IJsselmeergebied.
- **Nationaal Park Nieuwland** > zie de in 2019 Uitgebrachte Ontwikkelingsvisie.
- **Friese kust** >> zie artikel IJsselmeerberichten najaar 2021. Op naar een ecologisch sterker en veiliger Friese IJsselmeerkust.

Voor de Friese kust zijn een aantal verbetertrajecten uitgezet. Met de ambitie de natuur in de kustzone robuuster te maken. Het artikel van Willem Goudswaard zet dat op een rij over

Friese IJsselmeerkust: versterken natuurwaarden

- **Noord-Holland.** Het beoogde project Wieringerhoek is in de recente plannen sterk uitgekleeft. Voor het noordelijk deel zijn er nu enkele kleinere projecten in studie: vergroening buitenkant dijk met moerasontwikkeling gekoppeld aan de uitbreiding waterbuffer van de PWN en een zoet-zout overgang bij den Oever. Maar een visie op de gehele kust ontbreekt evenmin als de ideeën om binnendijks in de Wieringermeer ook stevig aan natuur te doen. Bovendien heeft de provincie duidelijk ingezet op de aanleg van een zonne-atollen archipel zonder aandacht voor serieuze vergroening van het dijklandschap. De kustvisie van de gemeenten gaat voornamelijk over recreatie en bevat geen samenhangende visie op de natuurlijke oevers van het strakke dijklandschap. Het plan om voor het nieuw aan te leggen grote drinkwaterbekken een natuurdijklandschap te ontwikkelen is geënt op compensatie voor verlies aan open water maar is desondanks wel kansrijk.
- In het Markermeer zijn wel een aantal kleine projecten in studie: Schardammer Koggen, Hemmeland, Waterland Oost (PON), Waterlandse Weiden en IJdoorn/Hoeckelingsdam. Maar een visie op het geheel ontbreekt ook hier. Die had mooi kunnen worden opgesteld in het kader van de dijkversterking. Maar het Hoogheemraadschap heeft deze kans onbenut gelaten en de provincie en Rijkswaterstaat hebben hun rol niet genomen. Of er na de Startbeslissing PAGW Markermeerdijken nog ruimte is voor echte ecologische winst door meer dynamiek en nieuwe habitats moet worden afgewacht. Het grootschalig aanvoeren van zwarte grond op de nieuwe zandlichamen voor de oude kustlijn staat een bijzondere botanische ontwikkeling in de weg. Gevreesd moet worden voor uniforme grasmatten met cultivars in plaats van de bloemrijke weiden waar in beginsel sprake van was.

Conclusies en aanbevelingen

We hebben voor wat betreft de natuurontwikkeling helaas nog steeds te maken met een aantal losse projecten. Er is veel recent onderzoeksmateriaal en

daaruit zijn ook wel de belangrijkste uitgangspunten voor de gewenste ontwikkeling af te leiden. Maar er is geen door Rijk en provincies vastgestelde **ecologische visie** voor het geheel. Zo kunnen de provincies geen afgestemd oordeel formuleren over belangrijke natuurprojecten op hun grondgebied. Het is dus zaak de aanbevelingen van het idee Natuurwinstplan om te zetten in breed gedragen beleid. De bal ligt voor het doel! Daarbij ligt het voor de hand te werken met een holistische benadering. Dus de zaken die samenhangen met natuurontwikkeling, zoals recreatie en energie ook in samenhang te bezien en aan te sturen vanuit een daarop toegesneden integrale governance. Met als drager het unieke landschap van wereldklasse!

De governance kan een stuk helderder. Nu kan de ene provincie een actief groen kustbeleid voeren en de andere provincie niet. Nu kan het ene waterschap dijkverzwaring opvatten als integrale opgave met ook natuurdoelen en het andere waterschap volharden in een klassieke, maar eenzijdige waterstaatsopvatting, met teloorgang van natuurlijke oevers en historische landschapswaarden. Nu kan de ene provincie windturbines plaatsen met grote schade voor natuur en landschap en de andere provincie een weloverwogen landschapsbeleid voor windenergie voeren. Ook projecten van maatschappelijke organisaties, zoals de groene rand rond de klimaatbuffer van PWN moeten in het systeem worden opgenomen. Kortom, de samenwerking tussen de ministeries onderling en met de regionale en lokale overheden kan veel beter.

Voor een effectieve sturing is het gewenst dat het **Ministerie van Natuur** weer actief aan het proces deelneemt. Dan pas kunnen ook goede relaties worden gelegd met verwante projecten. Zoals voor Zon op Water, zandwinning met natuurwinst, visserij en beheersing zout indringing.

Ook de **financiering** kan nog best eens kritisch worden bekeken. Ooit is voor de hele PAGW een bedrag naar beste weten geprikt. Maar dat betekent niet dat het ook het echte bedrag moet zijn dat past bij de ambitie om de natuur van de Deltawateren robuust te maken. Zeker nu blijkt dat nogal wat goede projecten in het IJsselmeergebied op de lange baan worden geschoven. Voor het budgetrecht van Kamers en Staten is het goed eerlijk te laten zien wat we nastreven, wat een reëel

ER IS VEEL ONDERZOEK MAAR EEN LINK ONTBREEKT TUSSEN DE ONDERZOEKS-RESULTATEN EN BELEIDSVOORNEMENS

bedrag daarvoor is en wat daarvoor in kas is. Dan komt het budgetrecht van gekozenen ook echt tot zijn recht.

Er is veel **onderzoek** verricht en lopend, maar er is geen formele link tussen de resultaten van onderzoek en beleidsvoornemens. Hoewel uitvoering belangrijk is moet er structureel geld zijn voor natuuronderzoek, we weten immers nog vele zaken onvoldoende. In het RRAAM gebied is overigens wel ruimte voor onderzoek (natuurthermometer) en wordt er bij de beleidsontwikkeling en de evaluatie wel gebruik gemaakt van onderzoek.

Door de projectgerichte benadering **ontbreken** nu in de aanpak een aantal voor robuuste natuur belangrijke thema's. Zoals:

- Een project voor de verbetering van de **waterkwaliteit**. Die volgens het ANT rapport hoofdoorzaak is van de achteruitgang. Die is toch essentieel voor een goed resultaat zeggen wetenschappers. Het lijkt contraproductief om blind achter Europese normen aan te jagen. Kern moet zijn: welke water is optimaal voor het noodzakelijke herstel van de natte natuur en wat zijn effectieve middelen voor verbetering?
- Herstel van **dynamiek** is een kerndoel in alle beleidsstukken. Maar wordt daar nu voldoende aan gedaan? De IJsselmeervereniging pleit al lang voor een serieuze studie naar openingen in Houtribdijk en meer natuurlijke dynamiek rond de dijk. Ook kan er aandacht zijn voor projecten die de relatie binnendijkse en buitendijkse natuur verstevigen, zoals de Koopmanspolder. Denk ook aan bloemrijke dijken versus de klassieke groene dijken met schapen.
- Wat ontbreekt is ook een visie en een project voor de **waterplantenproblematiek** in het Markermeer. Hoe valt de door biologen verwachte natuurwinst te combineren met een veilig en attractief milieu voor de (kleine) watersport?

Commentaar over waterkwaliteit van Rijkswaterstaat, Ministerie van LNV en de projectorganisatie Marker Wadden

Op verzoek is na afronding van dit artikel door medewerkers van RWS en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (informeel) de volgende aanvullende informatie gegeven over het streven naar verbetering van de ecologische waterkwaliteit

- Het Rijk richt zich inderdaad veel op geleidelijke land water overgangen. Dit draagt bij aan veel verschillende doelen in het IJsselmeergebied namelijk het realiseren van ontbrekende biotopen (ondiep water met waterplanten), het zorgen voor verminderd slib in het water en daardoor een beter doorzicht, het ruimte bieden voor waterplanten, macrofauna en jonge/kleine vissen en voor bijdragen aan de waterkwaliteit. Andere opgaven uit de streefbeeld PAGW zijn het versterken van de connectiviteit tussen natuur(gebieden) en het creëren van natuurlijke dynamiek.
- Er is vanuit de streefbeeld gekeken naar wat er nodig is om het ecosysteem in het IJsselmeergebied te versterken. Met name ondiepe, geleidelijke stukken zorgen voor een bijdrage aan de primaire voedselproductie, opgroeimogelijkheden van jonge vissen en macrofauna in het IJsselmeergebied. Doordat het vaak snel diep is na de dijk in het IJsselmeergebied zijn dit de biotopen die het hardste nodig zijn. Hiermee kunnen we dus stellen dat (het creëren van) een dynamisch onderwaterlandschap bijdraagt aan de biodiversiteit. Wat ook speelt is het onnatuurlijke waterpeil, wat ervoor zorgt dat de zachte oevers recht afkalven en waardoor rietkragen zich minder goed gedijen.
- We streven nu inderdaad naar een toename van natuurlijke nutriënten in het IJsselmeer en Markermeer/IJmeer. Van origine zijn zoetwaterdelta's een systeem met een hoge primaire productiviteit en biodiversiteit. Door het ontbreken van voldoende geleidelijke oevers verschilt het IJsselmeer en Markermeer/IJmeer met andere systemen, zoals het Peipsi meer in Estland. Het IJsselmeer wordt hier vaak mee vergeleken. Het doel is dus om meer natuurlijke nutriënten in te brengen in het IJsselmeer en deze daar vast te houden, zoals nu wordt beoogd bij de Oostvaardersoevers. Er wordt hier gekeken naar achteroevers, omdat deze natuurlijke productiviteit en de biotoop voor jonge vis

moeilijk te realiseren is in een gebied met een tegen-natuurlijk peilbeheer.

- Het systeem zoals we nu met de PAGW en Natura 2000 doelstellingen nastreven richt zich dus op een systeem waarin voldoende natuurlijke nutriënten worden ingebracht vanuit dood riet, afgevallen blad en afgestorven waterplanten. Een systeem met minder nutriënten is een kwetsbaarder systeem met een hoger risico op het verder afnemen van de biodiversiteit en meer risico's voor de waterkwaliteit (zoals algengroei).
- Het probleem met algengroei is sterk gebonden aan de verhouding met nutriënten, waaronder fosfaat, de lichtdoorlaatbaarheid en de aanwezigheid van biotoop voor waterplanten. Hierbij spelen de geleidelijke oevers een rol, geleidelijke oevers langs de oeverzone zijn een alternatief voor eilanden met geleidelijke oevers. Met veel geleidelijke oevers met waterplanten zorgen voor een grotere buffer die een algenbloei kunnen tegenhouden/remmen.
- Uiteindelijk gaat het dus met name om de balans tussen ecotopen, doorzicht en nutriënten, wat gezamenlijk zal zorgen voor een weerbaar systeem. En het op een natuurlijke manier vasthouden van voedingsstoffen in het systeem.

De projectorganisatie Markerwadden heeft recent de volgende info gedeeld over het effect van de Markerwadden op de waterkwaliteit:

- De doelstelling gericht op het verbeteren van de ecologische toestand van het Markermeer door middel van het deels vastleggen en deels invangen van slib en het met slib en ander bodemmateriaal realiseren van diverse ecologische habitats in de vorm van natuureilanden en moerasgebieden is gevolgd in het onderzoeksprogramma KIMA, Kennis- en Innovatieprogramma Marker Wadden. De reikwijdte van de invloed van de aanleg van Marker Wadden op het omringende water is nog moeilijk te duiden. In het gebied direct rond de eilanden wordt een grote hoeveelheid slib ingevangen en wordt het water helderder. Op grotere afstand zijn de effecten vooralsnog minder duidelijk. Dit is een onderwerp dat verder onderzocht gaat worden in KIMA 2, het vervolgonderzoek rond Marker Wadden.

Onvoldoende gevoel voor urgentie
bij problemen met waterplanten

Zeilen in gebieden met waterplanten blijft onveilig, ook na maaien

De kop van dit artikel was een noodoproep van de voorzitter van het Watersportverbond op het Waterplanten Congres in februari 2023. Waterplanten zijn een blijvend probleem. Vanwege de waterplanten in de Hoornse Hop mijden wij Hoorn met de zeilboot. We besloten dit jaar om nog een rondje IJsselmeer te doen met een uitstapje en Hoorn. Al snel ontdekten wij dat waterplanten nog steeds een heel groot probleem zijn waar veel over wordt gepraat maar niets wezenlijks aan wordt gedaan..

Tekst en beeld: Theo Bouwman

W

e zeilden met onze Dartsailer 30 van Stavoren naar Texel en via Den Oever weer zuidwaarts naar Medemblik. Aardig

weer, zeker na die natte, koude juli en het begin van augustus. We wilden weer eens naar Hoorn zeilen en daarom vroeg ik diverse schippers naar hun ervaringen hiermee. De eigenaar van een platbodem meldde 'voor geen goud in de maanden juni, juli en augustus naar Hoorn te gaan', omdat hij dan altijd fonteinkruid onder zijn schip had. Daar schrok ik van want ik dacht dat platbodems daar nauwelijks last van hadden. De eigenaar van een ander jacht was wat milder: 'Uitkij-

ken en de betonning volgen, dan moet het kunnen.' Ook milder was de schipper van een andere Dartsailer die we op Texel waren tegengekomen, met nota bene ligplaats Edam: 'Ja, je moet een beetje uitkijken en de gemaaide geul aanhouden.'

Er zijn twee adviesroutes, eentje van de G-ton rechtstreeks naar Hoorn, een ander dicht onder de kust langs, komend van Enkhuizen. De eerste is het officiële advies van het havenkantoor Hoorn. De tweede van 'horen zeggen'. En in 2024 komt er pas betonning...

Daarmee was mijn fonteinkruidfobie nog niet weg, want ik ben zelf vijftien jaar geleden tussen Marken en Amsterdam in problemen geraakt. Windje 4/5

pal tegen, regen, het begon te donkeren. Dus haast en motoren. We voeren een flink eind van de gele boeienlijn, maar toch minderden we duidelijk vaart en nam de temperatuur van de motor toe. Door diverse keren achter- en vooruit te slaan raakten we wat fonteinkruid kwijt en na enkele herhalingen van deze procedure bereikten we Durgerdam. En daar zat me een berg fonteinkruid rond de schroef! Een magere troost is dat dit velen overkomt, niet alleen zeilers en motorboten, maar ook kanoërs en surfers. Het is niet alleen onplezierig maar bovenal onveilig, en bij slecht weer gevaarlijk. In De Reddingboot, het blad van de Koninklijke Nederlandse Redding Maatschappij (KNRM), verschenen diverse artikelen over noodzakelijke reddingsacties. Want vanaf windje 3 Bft en hoger ligt je schip bepaald te steigeren als je het fonteinkruid uit je schroef wilt halen. En je boot heb je liever niet op je kop!

Situatie Hoorn

Maar gelukkig wordt er tegenwoordig gemaaid. Sinds vorig jaar is er zelfs een onvolprezen app: Waterplanten.nu, die aangeeft waar hinderlijke waterplanten zijn (in gradaties) en waar en wanneer gemaaid is, voor zowel het Markermeer en de Randmeren als het Oldambtmeer in Groningen.

Gezien de dichtheid van de begroeiing op de app en het maaitijdstip besloot ik eerst maar eens van Enkhuizen naar Hoorn langs de kust te fietsen. Heen heerlijk windje mee, terug windje 4 plus pal op de kop. Weinig schepen te zien, wel een fijn weerzien met Hoorn. Lopend langs de kade en aanlegsteigers bij het park lagen echter overal hoopjes fonteinkruid en tussen de schepen dreef het in het water. Helemaal gerust was ik er niet op.

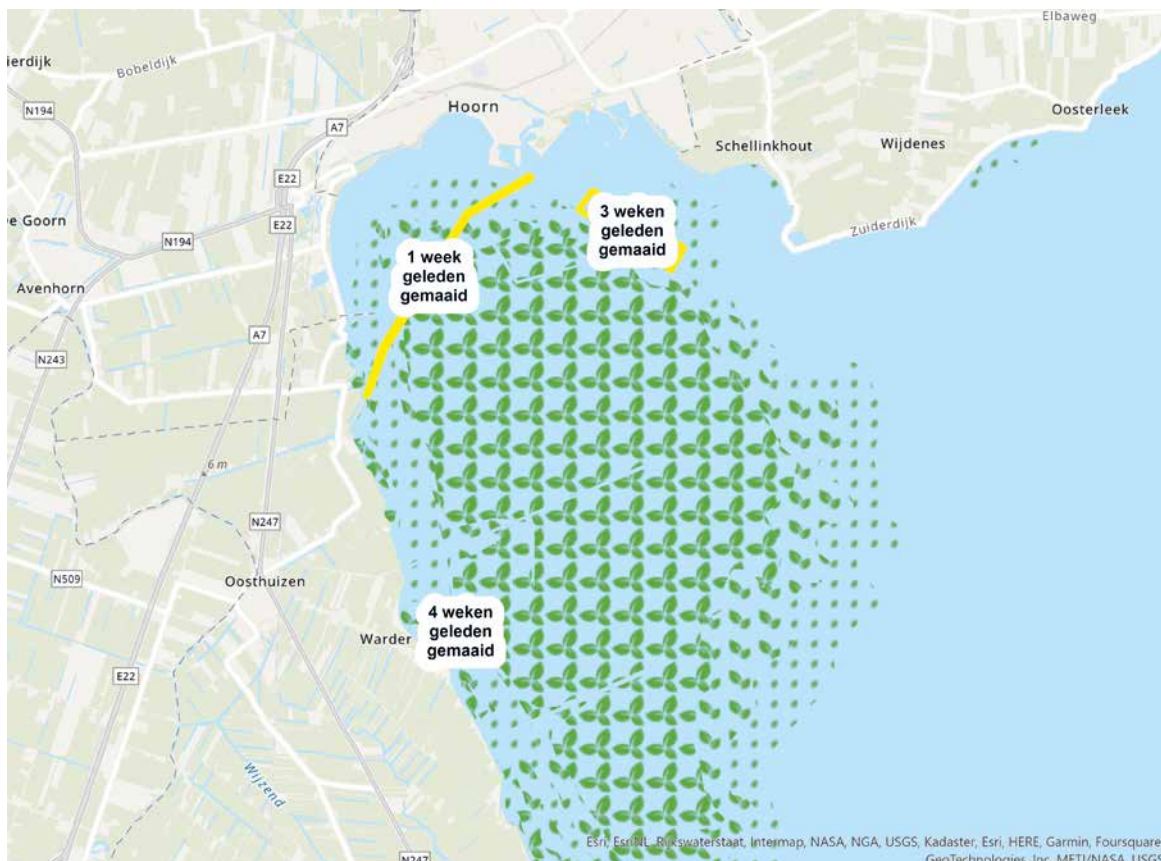
DE GEBIEDEN MET WATERPLANTEN ZIJN ENORM UITGEBREID NAAR HET OOSTEN VAN HET MARKERMEER

De volgende dag konden we met wind mee zeilend naar Hoorn, maar de dag erna zouden we moeten motoren tegen de wind in door het gemaaid fonteinkruidkanaal. Uiteindelijk besloten we om met de trein naar Hoorn te gaan, prachtige stad en heerlijk genoten van de ambiance. Eindelijk weer eens. Achteraf blijkt dat er inderdaad vanaf medio augustus nog een groeisput van fonteinkruid is geweest

Er zijn vooral veel
waterplanten
.....

Overlast water-planten bij Hoornse Hop

(die ook weer snel verdween), terwijl 2023 toch al een jaar was met veel plantengroei. De boeienlijn G-H, ten oosten waarvan je vrij kan varen, heeft men dan ook moeten opschuiven naar het oosten. Aldus de havenmeester van Hoorn, die afgelopen jaar zelf nog in het fonteinkruid was gevangen toen hij de bocht naar de gemaaide geul naar Edam afsneed. Aftuigen werd er niet eenvoudiger op!

De havenmeester meldde ook dat er binnenkort weer een vergadering is met alle betrokken organisaties over onder meer het maaibeleid. Volgens hem is het handvest voor maaien niet meer van deze tijd. Zijn voorstel is om meerdere keren maaien

mogelijk te maken en wel zodanig dat maaien geen zaaien is. Ook tornt hij zowel aan de diepte van het maaien – moet veel dieper – als aan de begrenzing: zoveel mijl uit de kust laten begroeien en daarbuiten alles maaien.

Problemen waterrecreatie

Mijn indruk is dat de waterplantengroei en met name de hinderlijke plantengroei voor de recreatievaart zich in het Markermeer heeft uitgebreid. Dat is overigens ook de indruk van Chris de Graaff van Techmaps Remote Sensing, de man achter de app Waterplanten.nu, die dit proces al langer volgt dan de app bestaat.

Tien, twintig jaar geleden liep de gele boeienlijn van Marken naar Amsterdam als een rechte streep. Maar daar kan je al jaren beter niet meer komen. Al meer dan tien jaar geleden zag ik zeilers - met als ligplaats Hoorn – eerst een heel stuk naar Lelystad varen alvorens noordwaarts te steken. Ook komend van Enkhuizen varen velen pas na de betonning langs de kust

DE PLANTENGROEI VARIEERT JAARLIJKS EN OOK NOG PER MAAND, VOORAL IN JUNI, JULI EN AUGUSTUS

naar het zuiden, naar halverwege de lijn Lelystad-Amsterdam. Waterplanten schuiven steeds meer op naar het oosten. Bij Enkhuizen moet je ook niet te snel naar het zuiden gaan, want daar is tegenwoordig ook plantengroei. Sommigen maken heden een tussenstop op de Marker Wadden om drijvende velden fonteinkruid bij stevige wind uit het westen te vermijden. Ook de plantengroei ten oosten van de Marker Wadden neemt toe. En op de Randmeren ben ik al jaren niet meer geweest. Ik voel weinig behoefte te zeilen door waterplantenkanalen!

De hinderlijke en onveilige plantengroei varieert jaarlijks en ook nog per maand, vooral in de maanden juni, juli en augustus. Daarbuiten zijn er nauwelijks problemen, zo blijkt uit stills van de Hoornse Hop in Waterplanten.nu van na 24 augustus. Op 18 september is er niets meer te zien. Dat was vorig jaar op het IJmeer ook mijn ervaring. In juli kon je niet meer rond Pampus zeilen, medio augustus ging dat weer veel beter.

Wat te doen?

In het Manifest 2072 van de IJsselmeervereniging, 51 jaar geleden opgericht om inpoldering van de Markermeer te voorkomen en het open water te

EEN STRUCTURELE OPLOSSING IS HET OPENEN VAN DE HOUTRIBDIJK ZODAT ER DOORSTROMING KOMT IN HET MARKERMEER

behouden, staat de voorkeur ten aanzien van waterplanten beschreven. Dat luidt: 'Omarm het fonteinkruid zoals de aquatisch ecologen voorstellen en blijf maaien en afvoeren, vooral in vaarroutes voor de watersport. Geef de slecht bevaarbare gebieden goed aan.'

Wat dat betreft is er al decennia niets veranderd en kiest men met maaien voor een lapmiddel. Zeilen en waterplantenkanalen zijn niet te verenigen. Al decennia stelden ecologen en biologen dat de overlast van hinderlijke waterplanten zich vanzelf zou oplossen. Diverse soorten (doorgroeid) fonteinkruid zouden verdrongen worden door de kranswieren die dicht bij de bodem groeien. Dat blijkt tot heden grotendeels onjuist te zijn. Volgens recent onderzoek is er geen sprake van verdringing, eerder van symbiose. En per jaar verschilt de samenstelling (bedekkingspercentages van soorten) in het Markermeer. Het ene jaar veel

Bij Enkhuizen is er tegenwoordig ook de nodige waterplantengroei.
.....

doorgegroeid fonteinkruid, het andere jaar heel veel sterkranswier, dan weer kransblad, zo blijkt uit het onderzoek uit 2021 naar water- en oeverplanten in Markermeer en Randmeren.

Daarnaast zijn de gebieden met waterplanten enorm uitgebreid naar het oosten van het Markermeer. Daarom is de oplossing van de havenmeester van Hoorn – meerdere keren maaien, dieper maaien en buiten een bepaalde kuststrook alles maaien – een minimaal begin. Uiteraard met de modernste maaimachines, waarvan er nu één actief is. Het maaien moet echter met de grootste urgentie ter hand worden genomen. Een tweede optie is een brede verdieping in betonde

Kanttekeningen

Aquatisch ecooloog Mennobart van Eerden begrijpt de hartenkreet van de vele watersportliefhebbers op het IJsselmeer om iets aan het waterplantenprobleem te doen. Hij wil er echter een paar kanttekeningen bij plaatsen:

- De verschillende soorten waterplanten en kranswieren komen niet zomaar allemaal tegelijk voor. Waterdiepte en bodemtype bepalen veel, het is zeker geen ecologische willekeur.
- De planten bij de Marker Wadden zijn vooral binnen de archipel aanwezig, daar vaart niemand anders dan de beheerder; planten op open water in de oostelijke helft betreffen losgeslagen pakketten (of door maaien veroorzaakte drijvende massa's), het groeit er niet.
- De waterdiepte zal beperkend zijn voor de oostgrens van de begroeiing langs de westkust. Dieper dan 3,5 meter wordt het snel moeilijker voor de planten om te overleven door gebrek aan licht en meer erosie door golfwerking. Het gehele areaal open water van het Markermeergebied zal dus nooit (uitgezonderd de meest ondiepe randen) door kranswieren worden gekoloniseerd, het doorgegroeide fonteinkruid zal daar dominant blijven.
- Ecologisch blijft het heel belangrijk om een rijke begroeiing te hebben, de waterkwaliteit en de vogel- en visstand zijn ervan afhankelijk.
- Bij een groot meer horen hele grote waterplantenvelden en hier spreken wij over 70.000 hectare water
- Zeilers zijn te gast op het meer, recreatie is geen hoofddoel. Zonering van gebruiksfuncties kan helpen om de veiligheid voor de recreatievaart te vergroten.

geulen voor de hoofdroutes van de recreatievaart. Ook urgent.

Maar structureel is het openen van de Houtribdijk en een aftakking van een der rivieren om doorstroming van het Markermeer te bevorderen. En daarvoor is harde actie nodig. Zoals bij de strijd tegen de inpoldering van de Markermeer. Zou de IJsselmeervereniging dat nog kunnen? Zo niet, dan wordt het Markermeer op termijn meer en meer een moeras.

Naschrift vanuit Hoorn en de Randmeren

Bij betrokken besturen in het Markermeer en de Randmeren wordt onderkend dat de problemen nog niet structureel opgelost zijn. Maar er wordt weer positiever gekeken naar wat dan wel is bereikt door samenwerking. Positiever waarschijnlijk dan de watersporter die ondanks alles toch is komen vast te zitten in een veld Fonteinkruid. En, over een structurele oplossing is al wel veel gefilosofeerd, maar (voorlopig) nog niets geconcludeerd.

Gesteld wordt dat:

- *“Het probleem van een goede bevaarbaarheid inderdaad nog niet structureel is opgelost. Men zit echter zeker niet stil.*
- *Zo is er sinds 2 jaar een app gelanceerd: Waterplant.nu. Deze is volledig ondersteund door alle overheden en watersportorganisaties en daarmee ook gratis voor de gebruikers. Deze app geeft op dagelijkse basis updates over de situatie op het water.*
- *Deze app en vele andere vooruitgang heeft men kunnen bereiken door publiek-private samenwerking in een Werkgroep Waterplanten. We hebben afgelopen 4 jaar een samenwerking tussen Regio en Ministerie I&W/LNV gehad en er wordt gewerkt aan een nieuwe samenwerkingsovereenkomst om opnieuw samenwerkingsafspraken te maken. De afspraken gaan over operationele afstemming (vooral maaien en betonning). Zo is er een nieuwe boeienlijn tussen Marken en Hoorn in de planning voor 2024. Ook wordt nagedacht over mogelijkheden en afspraken over structurele oplossingen voor bevaarbaarheid*
- *Gemeenten en provincies werken mee naar vermogen. Daarnaast kan opgemerkt worden dat er vanuit alle watersportverbonden, verenigingen en belangenorganisaties in vrijwillige inzet veel wordt bijgedragen. In de praktijk wordt er zeker gezocht naar een nieuw type maaiboten, maar dat wordt al gauw heel duur.”*

De Gouwzee: een voorbeeld van zonering van gebruik

Op initiatief van de Coalitie het Blauwe Hart Natuurlijk is er in september een bijeenkomst georganiseerd over de Gouwzee en het recreatie-/natuurgebied Hemmeland in Monnickendam. De Gouwzee is een onderbelicht deel van het IJsselmeergebied en dat is eigenlijk onterecht.

Het gebied heeft hoge natuurwaarden, zowel in het water als langs de oevers. Het valt bijna in zijn geheel onder Natura 2000, niet alleen als vogelrichtlijngebied, maar het zuidelijk deel is ook een habitatrictlijngebied.

Vooral vanwege de aanwezigheid van kranswieren en beschermde dieren als noordse woelmuis, waterspitsmuis en ringslang in de buitendijkse rietlanden langs de dijk.

Tekst Barbara van Beijma

O

p initiatief van de Coalitie het Blauwe Hart Natuurlijk is er in september een bijeenkomst georganiseerd over de Gouwzee en het recreatie-/natuurgebied

Hemmeland in Monnickendam. De Gouwzee is een onderbelicht deel van het IJsselmeergebied en dat is eigenlijk onterecht. Het gebied heeft hoge natuurwaarden, zowel in het water als langs de oevers. Het valt bijna in zijn geheel onder Natura 2000, niet alleen als vogelrichtlijngebied, maar het zuidelijk deel is ook een habitatrictlijngebied. Vooral

vanwege de aanwezigheid van kranswieren en beschermde dieren als noordse woelmuis, waterspitsmuis en ringslang in de buitendijkse rietlanden langs de dijk.

Het natuurgebied de Gouwzee ontwikkelde zich dankzij de aanleg van de dijk naar Marken in 1957, die bescherming biedt tegen ZW wind. Sinds 1992 doet Rijkswaterstaat er onderzoek naar de staat van de natuur. Omdat het water ondiep en luw is, groeiden er veel waterplanten. Doordoor werd het water helderder. Eerst kwam er vooral fonteinkruid,

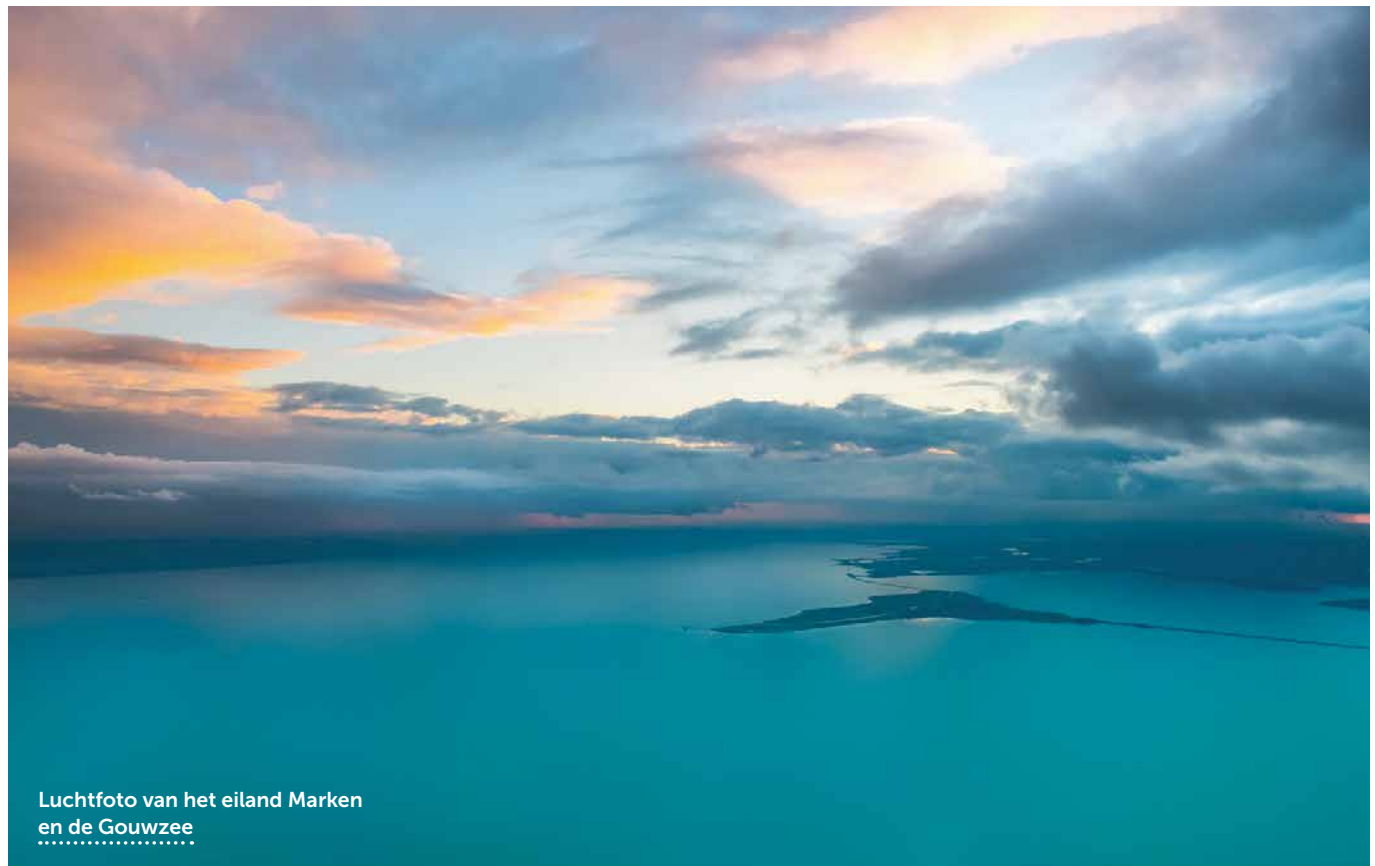
maar geleidelijk wordt dat vervangen door sterkranswier en andere kranswieren, heel belangrijk voor de voedselketen.

Voor watervogels is de Gouwzee vooral in het najaar erg aantrekkelijk. Grote aantallen duikeenden en meerkoeten vinden er dan hun voedsel. Door de toename van het sterkranswier komen er steeds meer krooneenden, die de eiwitrijke knolletjes eten, die het kranswier vlak boven de bodem vormt.

De Gouwzee is dus een bijzonder natuurgebied, maar rustig is het er niet. Monnickendam, Volendam en Marken zijn thuishaven van een paar honderd recreatievaartuigen. Omdat de meeste boten niet vaak varen valt de drukte nog wel mee. Anders is het met speedboten en jetski's, die op een openbare helling in Monnickendam gratis te water gelaten kunnen worden. Van oudsher is er een snelvaargebied midden op de Gouwzee, maar vooral snelvarende jetski's geven veel overlast. Ook is er een

toename van feestboten die uit Amsterdam komen varen en veel geluidshinder veroorzaken. Een nog steeds niet opgelost probleem is dat surfers ook 's winters van de dijk naar Marken het water opgaan en dan grote groepen rustende vogels verjagen.

Het Hemmeland was vroeger een buitendijks weidegebied in Monnickendam. In de jaren 70 is het als recreatiegebied ingericht. Tegenwoordig is het een geliefd wandelbos en er zijn diverse strandjes met kleinschalige horeca. Het is daarnaast onderdeel van het Nationaal Natuurnetwerk. Er worden momenteel plannen uitgewerkt om het gebied veel natuurlijker in te richten en door vernatting, moerasvorming, minder geschikt te maken voor een toename van het recreatiegebruik. Die toename wordt verwacht omdat er voor het aangrenzende bedrijventerrein het Galgeriet een bouwplan met 700 woningen in uitvoering komt. Ook zijn er plannen voor een groot hotel. In het kader van PAGW wil men

Luchtfoto van het eiland Marken
en de Gouwzee

zachte, moerasachtige overgangen maken tussen land en water, die soms ook zullen overstromen. Dit zal de onderwater-ecologie van de Gouwzee nog verder verbeteren.

Conclusie van de bijeenkomst was dat de Gouwzee een parel is in het IJsselmeergebied, die veel meer bekend zou moeten worden. De keuze voor strakke zonering zal voorbeeldmatig kunnen zijn voor de rest van het IJsselmeergebied. Bescherming is hard nodig. Zonering van het gebruik ligt daarom voor de hand. Je zou het zuidelijk deel, waar de grootste groepen vogels verblijven in najaar en winter helemaal tot verboden gebied moeten verklaren en in de rest van het jaar ankeren en betreden van de oeverlanden moeten verbieden. In elk geval moet snelvaren gereguleerd worden. De openbare helling zou niet in het nieuwe bouwplan terug moeten komen. Maar ook hier lopen we tegen het eeuwige probleem aan dat de handhaving ernstig tekort schiet. Uitdaging wordt om het beheer van het Hemmeland en de Gouwzee zó in te richten dat het gebruik en de handhaving van Hemmeland en

Gouwzee in samenwerking en afstemming tussen alle betrokken overheden wordt vormgegeven. In een vervolgbijeenkomst willen de aanwezige partijen graag ideeën uit gaan werken om in de eerste plaats een publiekscampagne te organiseren, waar bewoners en gebruikers van het gebied bij betrokken worden.

Verder is er een wens voor een vervolgbijeenkomst over hoe zonering toegepast zou kunnen worden en hoe de handhaving dan geregeld kan worden. Daarbij zouden provincie, Gouwzee, gemeenten, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier moeten deelnemen.

Krooneenden – de Gouwzee is één van de twee wateren in Nederland met sterkranswieren, waar deze zeldzame duikeenden op fourageren

Ysselmeertop 2023: over bestuurlijke grenzen kijken

De IJsselmeervereniging was een van de deelnemende organisaties aan de IJsselmeertop in Zwolle op 28 september 2023. Ondanks de verschillende visies was er tussen de deelnemers ook overeenstemming over bijvoorbeeld meer participatie van de burgers, meer onderlinge samenwerking en tegen de verhoging van het IJsselmeerpeil.

Tekst en illustraties: Tjard de Cock Bruining

mdat het dit jaar ‘Hanzejaar’ is, mocht Zwolle de IJsselmeertop 2023 organiseren. ‘Het water verbond ons en was ook een bedreiging’, zei Gerdien Rots, wethouder van Zwolle. Een sterk punt van de vroegere Hanzesteden was dat zij altijd dachten aan de langere termijn. De organisaties van het IJsselmeer zouden dit langetermijndenken ook als uitgangspunt moeten nemen bij vraagstukken over beleidsterreinen als wonen, mobiliteit, ecologie, economie en klimaatadaptatie. De organisaties rond het IJsselmeer zouden meer naar verbinding moeten zoeken om te zorgen voor een gezond IJsselmeergebied in de toekomst.

Deze samenwerking past ook beter bij de Nederlandse traditie, aldus emeritus hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde Herman Pleij. Hij verwees daarbij naar onze geschiedenis met het Hanzeverbond. Er werd daarom gepleit voor een terugkeer naar het Rijnlands samenwerkingsmodel, dat beter bij ons past dan het competitieve Angelsaksische model

Zoetwateruitdaging

Een van de belangrijke onderwerpen is zoetwater. Op de hele wereld is maar 2,5 procent zoetwater. Hiervan is slechts 0,014 procent geschikt voor drinkwater. In Nederland is het IJsselmeer het grootste zoetwaterbekken van Nederland dat ingezet kan worden voor gezond drinkwater voor de provincies rond het

IJsselmeer. Bij droogte zal de helft van Nederland – het noorden en oosten – het meest lijden onder waterbeperkingen. Natuurlijk mag dit water niet te veel afvalstoffen bevatten. Er zijn veel vervuilde bronnen, zoals de Rijn uit Duitsland. Daarbovenop komen Nederlandse bronnen, zoals meststoffen uit boerensloten die door waterschappen worden geloosd in het IJsselmeer.

Ook de industriële vervuiling speelt een rol bij de bedreiging van het zoete water: de diesel van rijnaken, de aanleg van eilanden, de dijkversterking, de bouw van windturbines en zandwinning. Het goede nieuws is dat stikstofbelasting relatief afneemt over de laatste vijf jaren. Het slechte nieuws is dat het Zwarte Meer, Ketelmeer, Vossemeer en IJsselmeer nog de hoogste waarden hebben.

WE MOETEN OOK OVER ONZE TIJD HEEN DENKEN

Verontrustend is eveneens de stapeling van dioxinen en PCB-verbindingen in de vissoort rode aal langs de Flevodijk tussen Ketelbrug en de centrale bij Lelystad. Deze stoffen stapelen zich op in het vetweefsel van de vissen en in het vet van dieren en mensen als ze die vissen eten. De gemeten waarden zijn boven de EU-norm. Het geeft aan hoe de vervuilde grond doorwerkt in de voedselketen. Om dit vervuilde tij te keren zullen nog de nodige maatregelen nodig zijn.

Deze problematiek vereist ook een omkering van denken. Joop Slootmaker, directeur-generaal Water & Bodem van het ministerie van Infrastructuur en Water, pleitte ervoor meer te denken vanuit het water- en bodemsysteem in plaats van vanuit landwinning of zandwinning. ‘We moeten ook over onze tijd heen denken.’ Het veiligstellen van waterbeschikbaarheid op de lange termijn is daarbij een belangrijk speerpunt waar zo nodig nieuwe regels voor gemaakt zullen worden. Om die reden heeft de overheid zich andere doelen gesteld: meer samenwerking, duidelijke doelen vaststellen en geen nieuwe landaanleg in de IJsselmeerregio – behalve als het overstroombaar land is.

SAMENWERKING PAST BETER BIJ DE NEDERLANDSE CULTUUR EN TRADITIE

Kompas

In de middag waren er deelsessies met ruimte voor discussie. Voor de IJsselmeervereniging was een interessante sessie ‘Samen afwegingen maken voor de toekomst van het IJsselmeergebied’. Het project Ruimtelijke Verkenning IJsselmeergebied 2050 heeft heel veel rapporten van planologen, provincies en beleidsvoornemens gecombineerd in een viertal kaarten. Deze kaarten laten zien hoe de IJsselmeerregio er over vijf, tien, twintig en dertig jaar zou kunnen uitzien. Het Bestuurlijk Platform IJsselmeer, waaraan de IJsselmeervereniging deelneemt, zag een tsunami aan strijdpunten aankomen en gaf de projectgroep de opdracht om een afwegingsmethode Kompas te ontwikkelen. Doel hiervan is dat goed onderbouwde en gedragen beslissingen worden genomen over wat wel of niet kan in het IJsselmeer, en soms zelfs voorbij het eigenbelang van sommige partijen.

Water Challenge 2023

Tijdens de IJsselmeertop vond de bekendmaking plaats van de winnaar van de Water Challenge 2023. Studenten en young professionals lossen in teams uitdagingen op rond het IJsselmeer en worden daarbij professioneel gecoacht. Dit jaar won de oplossing om het Ketelmeer en Zwarte Water veiliger te maken voor waterstuwing bij aanhoudende storm uit het westen en ook om snel IJsselwater te kunnen afvoeren bij hoog waterpeil in de Rijn. De oplossing is niet weer megadure sluizen en energievretende pompstations, maar een serie strategisch geplaatste halve-maanvormige eilandjes. De presentatie van ‘Een toekomstbestendige en waterrobuuste IJssel-Vechtdelta’ (Water Challenge 2023) is te zien op YouTube. De IJsselmeervereniging vindt deze aanpak voor het veiliger maken van het Ketelmeer een natuurlijker insteek dan de harde dijken die een klotsende badkuip van het Ketelmeer hebben gemaakt. Kent u studenten die geïnteresseerd zijn in het IJsselmeergebied, maak hen dan attent op de website waterchallenges.nl/ijsselmeergebied.

naam waterlichaam	N-totaal				
	2009	2015	2021	2022	2023
					
Zwartemeer	2.67	2.56	2.2	1.8	1.6
Ketelmeer + Vossemeer	2.62	2.34	2.13	1.9	1.7
IJsselmeer	2.4	2.04	2.23	2.1	1.8
Markemeer	1.29	1.13	1.17	1	0.084
Randmeren-Oost	1.21	1.04	1.43	1.4	0.91
Randmeren-Zuid	2.07	1.81	1.87	1.8	1.5

De stikstofbelasting (mg/liter) in zoetwater in Nederland neemt relatief af, maar het Zwarte Meer, Ketelmeer, Vossemeer en IJsselmeer hebben nog de hoogste waarden.
.....

locatie	jaar	Dioxines (pg/g)	PCB (pg/g)	Gesloten gebied
IJsselmeer, nabij Ketelbrug	2022	11,7	358	in of nabij
IJsselmeer, tussen Lelystad en Ketelbrug	2021	8,7	168	nee
	2022	11,4	274	nee
IJsselmeer, nabij centrale	2021	9,0	168	nee

Bioaccumulatie in rode aal door dioxines en PCB. Rode getallen: overschrijding van maximale EU-norm. Onderstreept: overschrijding van beleidsnorm.
.....

De besluitvorming is echter niet aan het Platform IJsselmeergebied. Het platform is afhankelijk van de doorzettingsmacht en bestuurlijke wil van verschillende overheden. Positief vindt de IJsselmeervereniging dat participatie hoog in het vaandel staat, maar het gevaar bestaat dat lokale burgers te laat bij de plannen worden betrokken. Wij willen daarom iedereen oproepen: als u in uw regio een oproep ziet deel te nemen aan burgeroverleg van het Bestuurlijk Platform IJsselmeer, laat het ons weten en gebruik uw recht om mee te praten.

Overeenstemming

Bemoedigend was dat, ondanks de diversiteit aan visie en belangen, er via het opsteken van groene en rode kaarten duidelijk werd dat er toch een grote

overeenstemming onder de aanwezigen was over de volgende stellingen:

- Water en Bodem Sturend is een insteek waar ieder zijn eigenbelang moet loslaten.
- De burgers meer betrekken bij beleid en uitvoering.
- Door de verschillende programmatische aanpakken werken we elkaar tegen.
- Verhogen van het waterpeil van het IJsselmeer heeft negatief effect op de natuur en is dus in strijd met Natura 2000-afspraken.

De basis en de bereidheid voor een betere samenwerking lijken er dus te zijn. In 2024 wordt de IJsselmeertop in Friesland georganiseerd en kunnen wij zien welke vorderingen zijn geboekt.

Oproep

Als u in uw regio een oproep ziet om deel te nemen aan burgeroverleg van het Bestuurlijk Platform IJsselmeer, laat het ons weten en maak daarnaast natuurlijk gebruik van uw recht om mee te praten.

Vismigratierivier in de Afsluitdijk

In de Afsluitdijk is bij Kornwerderzand een 'tunnel' gemaakt die al bijna af is. De kleinere vissen, die niet tegen de stroming bij de spuisluizen kunnen inzwemmen, kunnen straks het IJsselmeer en daarachter vaak de IJssel bereiken om op te groeien of te paaien. Op de beheersing van de stroming onder diverse weersomstandigheden (storm) wordt nog gestudeerd. Er is veel aandacht besteed aan een mooie op de publiekgerichte uitvoering. Bezoekers zijn straks welkom!

Tekst en beeld Frans de Nooij

Stevige, maar ook levende dijken?

Een tiental jaren geleden werd vastgesteld dat veel dijken in het IJsselmeergebied niet zouden zijn opgewassen tegen de superstormen die kunnen gaan optreden als gevolg van de klimaatverandering. Bij een vergelijkbare opgave voor de rivierdijken werd een masterplan ontworpen en een participatiemethode gehanteerd die een prachtig op veiligheid en natuur gebaseerd plan opleverde en een goede communicatie met de bevolking: "Ruimte voor de Rivier". Hier gebeurde dat niet en ontstond een caleidoscoop aan aanpakken met vaak heftig dispuut met de kustbewoners en regelmatig negeren van de mogelijkheid iets substantieels voor de natuur te doen. Hoe dat kon gebeuren weten we niet, maar een gebrek aan regie is iets wat de (rijks)overheid tegenwoordig wel vaker wordt verweten.

Hieronder leest u over de plannen van het waterschap Zuiderzeeland om de IJsselmeerdijk bij Lelystad niet alleen te versterken, maar ook te vergroenen en via een vooroeverconstructie ook stevig aan natuurbouw te doen. Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier staat daar kennelijk anders in. Bij Hoorn wordt de beschermde Westfriese Omringdijk aan het zicht onttrokken door een gigantisch zandstrand. Terwijl het buitentalud bij de dijk van Uitdam straks uit 13,4 meter beton zal bestaan en de beschermde monumentale oude dijk is vergraven. Diverse hoogoplopende meningsverschillen met groepen bewoners begeleiden het ontwerpproces. Rijkswaterstaat heeft bij de versterking van de Houtribdijk weliswaar een mooi klein natuurgebied aangelegd: Trintelzand, maar verder de versterking met zand uitgevoerd. Kennelijk uniek, maar absoluut niet natuurvriendelijk. Bij de Wieringermeer is een mooi grotendeels onder water liggend vooroeverplan: Wieringerhoek in

de la gelegd ten behoeve van de discussie over eventuele zonne- atollen. Over het ontwikkelen van vooroevernatuur tussen de enorme rijen windmolens aan de Flevokust voor diverse dijken horen we (nog) niets.

Apart vermeld moet worden dat door de huidige wijze van aanbesteden, vooral in Noord-Holland het contact met de kustbewoners vaak ernstig wordt bemoeilijkt. Tot tien jaar geleden maakte de overheid zelf gedetailleerde plannen en liet aannemers daarop inschrijven. De participanten wisten dan tijdig hoe het ervoor stond en konden hun zienswijze kenbaar maken. Nu wordt een programma van eisen "in de markt gezet" en tekent de aannemerscombinatie het plan. Daar wordt doorgaans de burger dan niet (meer) bij betrokken. Een zeer frustrerende werkwijze voor vaak direct betrokkenen blijkt.

Tijd dus voor een goede evaluatie van wat tot nu toe bereikt is en een brede oriëntatie op de mogelijkheden voor natuurbouw en recreatie bij volgende stappen bij een holistische en participatieve aanpak. Liefst natuurlijk op basis van een echt natuurwinstplan! Er zijn nog een aantal dijkvakken waar deze aanpak kan worden toegepast!

Er wordt nu gestreefd naar het terugpakken van de regie door het verweven van de planprocessen van het Hoog Water BeschermingsProgramma (HWBP=dijkversterking) en de Projectaanpak Grote Wateren (PAGW=natuurbouw). Voor een groot deel van het Markermeer is dat dus te laat. Maar voor een aantal dijkvakken kan de aanpak nog worden toegepast en voor de nu al "kaal" versterkte dijkvakken is misschien een inhaalslag mogelijk.

denooijfrans@gmail.com

Versterking Markermeerdijken: lelijker kunnen we het niet maken

De versterking van de dijken in het Markermeer is een uitdaging wat betreft dijkveiligheid, landschappelijkheid, ecologie, recreatie en het welzijn van de kustbewoners.

Opvallend is dat de aanpak per plaats verschilt. In Uitdam is de participatie van de bewoners gefrustreerd en zij lijken daar te worden opgescheept met een een dijk, waarvan het buitentalud 13,4 meter breed zal zijn.

In Durgerdam daarentegen was er een volwaardig participatietraject dat resulteerde in een moratorium van tien jaar waarin wordt onderzocht of en hoe huizen preventief versterkt kunnen worden en of, waar en in welke vorm dijkversterking nodig is.

Tekst: Joke van der Meer

Het proces van dijkversterking van de Markerdijken kwam moeizaam van de grond vanwege de 142 zienswijzen en een procedure bij de Raad van State. Het dossier op basis waarvan de besluitvorming in het Algemeen Bestuur van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (HHNK) plaatsvond, was verrassend dun. Veel was geheim of in mist gehuld. Zelfs de resultaten van een laatste secondopiniononderzoek over de dijkversterking van de 'Commissie Fris' bleven voor het Algemeen Bestuur HHNK geheim, evenals de naam van de hoogleraar die voorzitter van de commis-

sie was. Het Algemeen Bestuur stemde toch in met de voorstellen en later, bij de besprekingen over de dijkversterking, bleek dat al jaren daarvoor het mandaat over de dijkversterking aan het Dagelijks Bestuur was verleend.

Aanpakverschillen

Na de uitspraak van de Raad van State was, ondanks de protesten, de weg vrij voor de dijkversterking van de Markermeerdijken. De uitvoering is in handen van private partijen die met HHNK een alliantie gevormd

DE AANPAK PER DIJKVAK VERSCHILT NOGAL

hebben. De uitspraak van de Raad van State ging alleen over het Voorlopig Ontwerp, het maximale ruimtebeslag en de techniek van de dijkversterking (versterken in grond of met constructieve oplossingen). Tijdens de zitting van de Raad van State beloofde de landsadvocaat, namens HHNK en de provincie, dat bewoners op een volwaardige manier zouden worden betrokken bij het ontwikkelen van het Definitief Ontwerp. Direct na de uitspraak van de Raad van State liet de Alliantie/HHNK de bewoners echter weten dat men zo niet werkt. Er kwam nooit een Definitief Ontwerp en evenmin een volwaardige participatie. De bewoners kregen presentaties van de plannen en slechts gevolgd door een 'Zijn er nog vragen?'. Een bewoner uit Volendam vatte het proces als volgt samen: 'Wat mij het meest opvalt aan de gang van zaken is dat al die inspraak eigenlijk voor niets is geweest. De Alliantie/HHNK gaat gewoon haar eigen gang.'

De werking van de democratie blijkt bij projecten als deze zorgelijk, vooral omdat de aanpak ervan per dijkvak nogal verschilt. Hieronder een impressie van de verschillende benaderingen. Marken wordt niet hier besproken, maar in een apart artikel; en voor Katwoude is nog niet voldoende informatie beschikbaar.

Hoorn

Bij sommige delen van de dijkversterking wordt snel gewerkt zonder noemenswaardige tegenslagen. Het buitendijkse fiets- wandelpad is klaar en het strand bij Hoorn is deels opgeleverd. Het strand is wel veel groter geworden dan veel inwoners konden vermoeden toen zij destijds de enquête invulden van de gemeente Hoorn. In plaats van kleine intieme strandjes is er nu een grootschalig strandcomplex, met een buitendijkse parkeerplaats voor vijfhonderd auto's! Dit lijkt meer op landwinning voor buitendijkse recreatie en zal weinig bijdragen aan de ecologie van het Markermeer. Onduidelijk is nog of er ook gebouwen zullen verrijzen voor sportfaciliteiten die er gepland zijn. Het beroemde zicht vanaf het water op de skyline van het oude gedeelte van Hoorn en oude middeleeuwse Westfriesse

**In Ontwerp.
Stadsstrand bij Hoorn**

Het eerste gedeelte van het stadsstrand van Hoorn is zomer 2023 geopend. Er zit nog meer in de pijplijn, waarbij sportvelden, paviljoens en 500 parkeerplaatsen gepland zijn

Omringdijk is wel voorgoed verdwenen. Onder water loopt het strand ook ver door, zodat bijvoorbeeld bij de Westerdijk – waar geen stadsstrand ligt – het water nu heel ondiep is. Helaas bleek ook nog dat in het gedeelte bij het Hoornse strand waar zwemgelegenheid is, deze zomer blauwalg werd geconstateerd.

Scharwoude

Bij een deel van het dijkvak van Scharwoude lagen vooroevers en een zomerdijk. Voor dit dijkgedeelte gold niet of nauwelijks een veiligheidsopgave en zou de dijk niet of nauwelijks versterkt hoeven te worden. Bij een ander deel van de dijk bij Scharwoude lagen die vooroevers en zomerdijk er niet en moest de dijk wel versterkt worden. Toch is bij Scharwoude over de volle lengte een oeverdijk aangelegd, aansluitend aan het stadsstrand van Hoorn, terwijl versterking niet overal nodig was. De zwaar beschermde status van de historische Friese Omringdijk verhinderde dat de bestaande dijk aangepakt mocht worden. Met de aanleg van een oeverdijk werd de historische dijk gespaard en deze oeverdijk gold bovendien als natuurcompensatie voor de verloren gegane natuur vanwege de dijkversterking. Hoeveel natuur en wat voor natuur er gecompenseerd werd is nooit duidelijk geworden.

Bij de aanleg van de oeverdijk is het Milieu Effect Rapportage (MER)-advies genegerd. Het Toetsingsadvies milieueffectrapport van 22 maart 2018/ projectnummer 3129 vroeg specifiek aandacht voor module 3 bij Scharwoude. De oeverdijk zou eeuwigdurende pompen nodig hebben; omdat het zand wegspoelt zouden de onderhoudskosten hoog zijn en flora en fauna zouden beschadigd worden.

De bewoners hebben zich lange tijd stevig verzet tegen de aanleg van de oeverdijk. Nu is deze oeverdijk nagenoeg klaar en achteraf bleek toch een stuk van de zwaar beschermde Friese Omringdijk te zijn afgegraven. Tussen de oude en nieuwe dijk is een strook stilstaand water ontstaan waar niet gezwommen mag worden en waar blauwalg optrad. Het lijkt de bedoeling te zijn de strook stilstaand water in te richten als onderwaternatuurgebied. Met de bewoners is dit niet besproken. Bewoners gaan uit van een oeverdijk met een fietspad bovenop en ingezaaid met gras – gelukkig geen Engels raai gras, maar iets bloemrijker.

Er is één lichtpuntje. Waar bewoners van Scharwoude wel tevreden over zijn, is dat zij mogen meedenken over het ontwerp van een nieuw uitkijkpunt – als dat er komt. Het voelt als een troostprijs.

Warder-Edam

Van Warder tot Edam verliepen de werkzaamheden rond de dijkversterking redelijk voorspoedig. Geen wegafsluitingen en zelfs gedurende de hele periode van dijkversterking op meerdere plekken toegang tot het zwemwater. Men stortte gewoon extra klei en zand tussen de stortstenen. Nergens bouwhekken. Bewoners lieten al die tijd ook gewoon hun hond uit op de weg als er geen bouwverkeer actief was.

Op sommige stukken bleek uiteindelijk zelfs helemaal geen dijkversterking noodzakelijk. Een deskundigenoordeel noemde die stukken ‘sterk genoeg’. Jammer dat deze deskundigen hun oordeel niet hebben mogen geven over andere stukken van de dijk, zoals de minister aan de Vaste Kamercommissie beloofd had. Slechts op vier kleine stukjes van de 33 kilometer te versterken dijk is onderzocht of de bestaande dijk toch niet sterk genoeg is om de in de komende vijftig jaar te verwachten bedreigingen te kunnen doorstaan, het beloofde onderzoek naar ‘bewezen sterkte’.

DE BEWONERS ZIJN BLIJ DAT TUSSEN WARDER EN EDAM GEEN FIETSPAD KOMT OP DE DIJK, MAAR EEN WANDELPAD

Inmiddels is de werkweg tussen Warder en Edam weer grotendeels afgegraven. Het zand daarvan is nodig voor de dijkversterking in Volendam, die nu in volle gang is. De dijk is iets breder geworden en minder steil. Het water klotst weer tegen de dijk en de palen voor de zwemsteiger en de kleine strandjes zijn weer terug.

Veel gedoe was er destijds over de geplande ‘dijkplaatsen’, recreatieve plekken op de dijk, waarvan de voorstellen door bewoners als megalomaan, veel te bombastisch gezien werden. Deze ‘dijkplaatsen’

Volendam Zuideinde vóór de dijkversterking.

(Bron: HWBP-projecten 2023 blz. 93)

zouden door de provincie betaald worden uit gelden voor ‘meekoppelkansen’. Uit dat budget worden ook de nieuw aan te leggen fietspaden op de dijk tussen Hoorn en Warder en op het zuidelijke deel van de Markermeerdijk bekostigd. Het laatste bleek zo kostbaar te zijn dat er voor de dijkplaatsen uiteindelijk niet veel geld meer over was. Het idee is nu de dijkplaatsen te beperken tot een trap naar de kruin of een bank of picknicktafel. De bewoners vinden dat een veel beter idee en zijn eveneens blij dat tussen Warder en Edam geen fietspad komt op de kruin van de dijk, maar een natuurlijk wandelpad.

Volendam

Het werk in Volendam is in volle gang. Men is inmiddels begonnen met het opspuiten van een werkweg aan de buitenkant. Op de dijk zijn hekken van twee meter hoog geplaatst om het werkterrein voor bewoners ontoegankelijk te maken. Waar huizen op de dijk staan zijn vanaf eind oktober damwanden in de dijk aangebracht om de druk op te vangen, want het plan is om hier de kruin met zo’n twaalf meter te verbreden.

Bewoners zien nu pas deze extreme maatvoering. En ook dat er op het buitentalud naar het water, over een

betrekkelijk kleine afstand, vier betonnen dijktrappen naar het water gepland zijn van elk twee meter breed. Helaas is niet voorzien in de mogelijkheid om in het water te komen, tenzij je bereid bent over stenen te klauteren. De trappen leiden in feite nergens naartoe. Wie het aanklaart krijgt te horen: ‘Het ligt vast’, en er wordt verder niet op ingegaan.

Bewoners verwachten dat de werkzaamheden in 2025 zullen zijn afgerond. Op het deel waar geen huizen staan, tot aan het gemaaltje, zal de oude dijk worden afgegraven en komt er een nieuwe dijk grotendeels vergelijkbaar met de dijk tussen Edam en Warder. Op dit korte stukje is wel een fietspad op de dijk gepland, maar van een doorlopend provinciaal fietspad op de dijk is geen sprake meer.

Uitdam

Het wil maar nog steeds niet boteren tussen de HHNK/Alliantie en het dorp Uitdam. Het Advies van de Deltacommissaris hoe de dijk versterkt zou moeten worden is slechts zeer gedeeltelijk uitgevoerd. Dat advies was na verschillende overleggen met bewoners, overheden en (externe) deskundigen tot stand gekomen en in een bestuurlijk overleg vastgesteld met instemming van alle partijen. Er zou vernageling komen en mogelijk een stukje damwand, geen verhoging van de dijk en aan de buitenkant een steunberm. Deze steunberm wordt wel op een heel aparte manier uitgevoerd, niet als stortstenen aan de voet van de dijk (ja, die komen ook nog), maar als een soort ‘weg’ waar onderhoudsmachines over moeten kunnen rijden, halverwege het buitentalud. Zo ontstaat er een betonnen (basalton) buitentalud van 13,4 meter breed. Anders dan in het advies van de Deltacommissaris wordt geen vernageling toegepast, maar kwam er een damwand over de gehele lengte van het dorp.

Heel veel huizen hadden daardoor lichte schade, die overigens meestal weer grotendeels hersteld is. Het dorp is zeer ongelukkig dat het buitentalud van 13,4 meter breed en halverwege een werkweg van zes meter breed. Dat de steenbekleding zou zijn afgekeurd, was – zoals bleek in een WOB-procedure (Wet Openbaarheid Bestuur) – niet waar. Dat het ‘arbotechnisch’ niet zou kunnen en dat er niet op tijd genoeg steenzetters zouden zijn, werd ook ontkend door de steenzetbedrijven. De provincie nam het initiatief

IN VOLENDAM IS HET PLAN DE KRUIN VAN DE DIJK MET ZO’N TWAALF METER TE VERBREDEN

Uitdammerdijk
voor

Uitdammerdijk
na

Uitdam vóór en na de dijkversterking
(Foto's: Marijke Bresser en HHNK)

UITDAM MOET JAREN LEVEN ACHTER BOUWHEKKEN AAN EEN BOUWPUT EN MET WEGAFSLUITINGEN AAN VERSCHILLENDE KANTEN

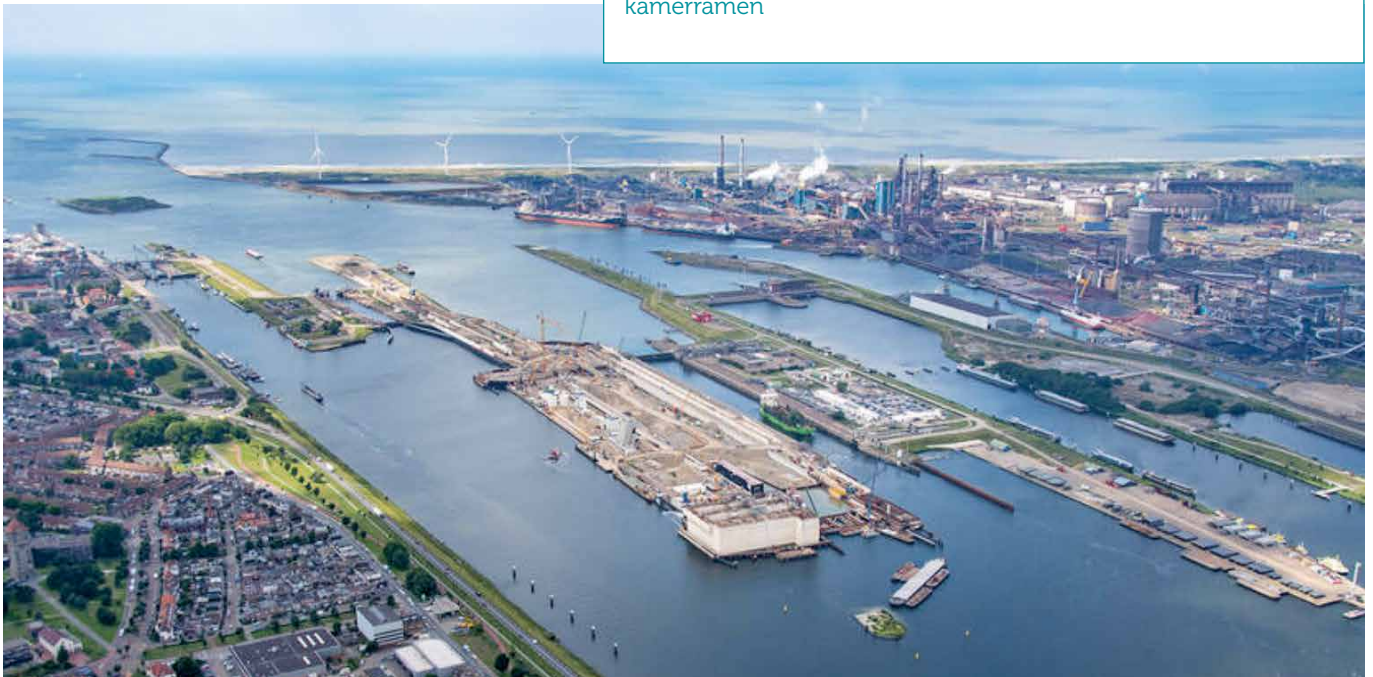
om in overleg toch te komen tot een groene dijk, een dijk van klei volgens een nieuwe manier van dijken bouwen. Bij proeven in de Waddenzee was gebleken dat zo'n speciale 'kleidijk' even sterk zou zijn als een dijk met beton aan de buitenkant. Dit overleg werd in de kiem gesmoord. De gedeputeerde, initiatiefnemer en voorzitter van het overleg, mocht na de eerste bijeenkomst er zelfs niet meer bij zijn. De bestuurder van HHNK was duidelijk: hij wilde het niet en dus kwam de kleidijk er niet.

Als alternatief zijn er proefstukjes 'vergroening' aangelegd in het betonnen basalt om toch versneld een 'groene dijk' te krijgen. In het grid (gemalen beton)

**Calamiteit sluizen IJmuiden zorgt voor
ondergelopen kelders in Amsterdam.**

Calamiteit bij sluizen IJmuiden: ondergelopen kelders en souterrains in Amsterdam

De Markermeerdijken worden versterkt om het achterland te beschermen. Het achterland moet daarmee weer voor de komende vijftig jaar veilig achter de dijken zijn. Het Markermeer, ook al redelijk veilig achter de Houtribdijk en de net vernieuwde Afsluitdijk, is na de dijkversterking voorlopig geen bedreiging meer. Op donderdag 2 november 2023 konden tijdens de storm, toen het vloed was, de deuren van de spuisluizen in IJmuiden niet meer dicht. Ze hebben enkele uren open gestaan. Het zeewater liep ongehinderd door het Noordzeekanaal Amsterdam binnen. Waar men bij de versterking van de Markermeerdijken kosten noch moeite spaart om het zekere voor het onzekere te nemen (een overstromingskans van 1 op de 10.000 jaar (!)), is er achter de sluizen van IJmuiden geen enkele noodvoorziening om overstromingen in Amsterdam door haperende sluizen te voorkomen. Veertien sluizen en keringen bij Amsterdam moesten worden dichtgezet. Dat was in twintig jaar niet meer gebeurd en duurde ook enkele uren voordat dat klaar was. In verschillende delen van de stad liepen souterrains en kelders onder water. In de nieuwe wijk Houthavens stond het water tot aan de slaapkamerramen

Ysselmeervereniging en de dijk-versterking Markermeerdijken

De IJsselmeervereniging heeft in de aanloop van de besluitvorming veel gelobbyd en werkte hierin samen met de Stichting Zuyderzeedijk en Stichting Behoud Waterland. Samen gingen zij in gesprek met nagenoeg alle politieke partijen bij het Hoogheemraadschap, Provinciale Staten, gemeenten en Vaste Kamercommissie I&W. Men sprak ook in tijdens vergaderingen van die organen. Samen bereidden zij met advocaten de procedure voor bij de Raad van State – de bestuursrechter. De IJsselmeervereniging was ook initiatiefnemer van een petitie die aan de Tweede Kamer is aangeboden. Doel was steeds een zo mooi mogelijke dijk, ecologisch verantwoord, in de vorm van maatwerk om zoveel mogelijk recht te doen aan plaatselijke omstandigheden en verschillen. Doel was ook om van tevoren meer onderzoek te (laten) doen naar een vorm van dijkversterking die de natuur en de monumentale status van de dijk zoveel mogelijk zou sparen. De Raad van State heeft alle argumenten naast zich neer gelegd. Ook de wetenschappelijk goed onderbouwde. Afspraken met bewoners leken niet te tellen. Onze ervaring is dan ook: "de Raad van State gaat niet over een goede ruimtelijke ordening". Zoals hij overigens zelf stelt aan het begin van uitspraken over de ruimtelijke inrichting!

tussen de betonblokken was wat zaad mee gemengd. Hier en daar is er nu wat groen te zien, maar de resultaten zijn zeer teleurstellend. Beton blijft toch beton. Ook over de terug te plaatsen steigers en de trappen worden flinke discussies gevoerd, ondanks de duidelijke contracten die met de bewoners gesloten zijn over terugplaatsing en hoe een en ander uit te voeren. HHNK/Alliantie is zelfs niet bereid om de hekken aan het begin en eind van het dorp terug te plaatsen zoals was beloofd. Maar wat het dorp nog het meest dwarszit is het uitstel van de afronding tot zeker de tweede helft van 2027, niet omdat het verloop van de werkzaamheden in Uitdam tegenzit, maar omdat er veel tegenslag is bij de dijkversterking ten zuiden van Uitdam, richting Durgerdam. De eeuwenoude slappe veengrond wil daar maar niet stevig worden. Een groot stuk binnendijks natuurgebied is daarom inmiddels onder een metersdik pak zand verdwenen. Voor al die werkzaamheden ten zuiden van Uitdam zegt

de alliantie de loswal ten noorden van het dorp ook nodig te hebben. Een tweede oorspronkelijk geplande loswal ten zuiden van het dorp is namelijk nooit aangelegd en men vindt het te duur om die geplande loswal alsnog aan te leggen.

Het gevolg is dat Uitdam nog jaren moet leven achter bouwhekken aan een bouwput en met wegafsluitingen aan verschillende kanten. Nog zeker vier jaar zal het extra bouwverkeer over de werkweg aan de achterkant van de huizen door het dorp rijden met als gevolg niet alleen lawaai, stank en trillingen en opnieuw schade aan de huizen. De planning was achtduizend extra vrachtwagens per bouwseizoen gedurende een paar extra jaren, maar het bouwverkeer komt langs met een frequentie van ongeveer elke drie minuten. Terugplaatsing van de steigers zal zeker niet vóór de tweede helft van 2027 plaatsvinden, aldus een brief aan de bewoners, omdat volgens de huidige planning dan pas de dijk klaar is.

VERWACHT WORDT DAT DE DIJKVERSTERKING BIJ DURGERDAM UITEINDELIJK MILDER EN MOOIER ZAL UITPAKKEN DAN IN EERDERE VOORSTELLEN

Durgerdam

De werkwijze bij Durgerdam is een mooi voorbeeld om mee af te sluiten. Durgerdam is onderdeel van de gemeente Amsterdam. En dat is te merken. Amsterdam heeft ervoor gezorgd dat een volwaardig participatietraject tot stand kwam. Er werden werkateliers

georganiseerd over de verschillende technieken van dijkversterking, maar ook over de inrichting van de nieuwe dijk, uitmondend in een zeer leesbaar en leerzaam boekje. Bewoners werkten mee in verschillende werkgroepen en er werd onderzoek gedaan, onder andere naar de huizen. Een belangrijke vraag daarbij was: zijn die huizen wel bestand tegen een dijkversterking? Dit onderzoek leidde tot een moratorium van tien jaar. De komende tien jaar wordt de dijk er niet versterkt. Eerst moet beter onderzocht worden welke vorm van dijkversterking past bij het dorp en het IJmeer en hoe sommige huizen versterkt kunnen worden. Het gerucht gaat dat de toekomstige dijkversterking hier milder en mooier zal uitpakken dan bij eerdere voorstellen. De verwachting is dat zal blijken dat de dijk niet overal versterkt zal hoeven te worden en waar het wel nodig is dat hier wellicht een dijk van klei zal komen. Het verhaal van de dijkversterking nadert zo zijn einde.

Mooiere Markermeerdijk

De Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) heeft tot doel de ecosystemen in de grote wateren te verbeteren en de natuur te versterken. Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland voeren daarbij de afgesproken maatregelen uit. Harde dijken met een betonnen steenbekleding verbeteren de ecologie niet. En dan komt plotseling iemand van Rijkswaterstaat, namens PAGW, langs en vindt dat de oevers van de Markermeerdijken wel erg hard zijn geworden. De oplossing van de Rijkswaterstaat zorgde voor de nodig onrust in Uitdam. Zijn voorstel was om de werkweg dan maar te laten liggen, als een soort natuurgebied of vooroever. De bewoners van Uitdam herinnerden Rijkswaterstaat eraan dat met zulke vooroevers die harde dijkversterking niet nodig zou zijn geweest en het hele project vele miljoenen euro's goedkoper was geweest. Nu was er een lelijke dijkversterking met een betonnen buitentalud van 13,5 meter breed en dan moesten er alsnog vooroevers komen? Na eerst zo'n zeven jaar in een bouwput gewoond te hebben met voortdurend werkverkeer voor je langs werd van hen verwacht blijmoedig een nieuw project voor de deur te verwelkomen? Beloofd was dat de werkweg onmiddellijk weer weggehaald zou worden. Een werkweg langs die harde dijk laten liggen is niet echt fraai en bovendien is contractueel vastgelegd

dat daar zo'n twintig steigers teruggeplaatst moeten worden.

Volgens de Uitdammers is wellicht ecologisch meer te winnen met in de rustige gebieden hier en daar een strandje creëren langs de Markermeerkust evenals veel ondieptes met doordachte onderwatercultures en het versterken van de kleine natte, moerassige vooroevers die er al zijn. De bewoners van Uitdam zouden graag zien dat er eerst een echt goed en serieus planvormingsdebat komt over die 33 kilometer Markerdijk. Op die manier kunnen de juiste maatregelen op de juiste plaats genomen worden, zodat het Markermeer er echt mooier en beter van wordt.

Hoopvolle voorbeelden

Natuurlijk zijn er ook succesvolle projecten en daarbij willen wij dit artikel hiermee afsluiten om te laten zien dat het ook anders kan. De meeste van die projecten zijn nog in de verkenningsfase. Zoals de polder IJdoorn – een natuurgebied op buitendijks land – dat direct ten noorden van Durgerdam ligt. Samen met de Hoeckelingsdam lijkt dit een mooi natuurgebied te kunnen worden met een goede afstemming en verbinding met een binnendijks natuurgebiedje.

Andere bijzondere projecten zijn gepland ten noorden van het Kinselmeer, De Nes/Oosterpoel (ten noorden van Europarcs tot de dijk naar Marken), Hemmeland, dat elders in het blad wordt beschreven, en de Schardammer Kogen. Het bijzondere van Schardammer Kogen is dat veel partijen hierin samenwerken en wel Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, HHNK, Vogelbescherming, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en diverse dorpsraden. Bij de andere geplande projecten zijn bewoners(verenigingen) en dorpsraden (nog) niet betrokken. Hoopgevend is ook dat de doelen verbetering van de waterkwaliteit zijn, van de leefomgeving van vis, van de kwaliteit van het riet en onderwatercultures. Er loopt nu een tweejarig onderzoek. De uitkomsten ervan moeten handvatten bieden voor de (her)inrichting van het gebied.

Dit artikel is tot stand gekomen na gesprekken met bewoners langs de dijk die geparticipeerd hebben in verschillende vormen van bewonersparticipatiegroepen.

Voortgang *Dijkversterking Marken*

Tekst Emilie Borgonjen

De Rozenwerf
op Marken met
ijsbrekers in het
water vóór de dijk
.....

Sinds 2007 wordt er in Marken gesproken over een dijkversterking. In de afgelopen 16 jaar is er al heel wat geld weg vergaderd, maar is er nog geen dijkversterking geweest. Na heel veel overleg kwam er in 2012 een ‘vierkant’ dijkversterkings-

plan op tafel als een definitief ontwerp. Vierkant versterken is aan alle zijden van de dijk een laag klei of iets dergelijks er op.

Daar was zoveel weerstand tegen dat men onder leiding van de toenmalige Delta Commissaris dhr. Kuiken, een nieuw uitgebreid onderzoekstraject is gestart naar andere mogelijkheden.

Na 2012 is er veel onderzoek gedaan en is het ontwerp waar de Eilandraad mee kwam, een nieuwe dijk op een opgeschoonde bodemstructuur, ook meegenomen in opties om te bekijken. RWS vond dat plan uiteindelijk te duur omdat het iets weg had van een “fundatie van een flatgebouw voor een eengezinswoning”.

Na nog vele jaren onderzoek en overleg kwam in 2020 een nieuw plan op tafel. Na alle informatie bij de stakeholders opgehaald te hebben en alle randvoorwaarden omschreven wordt tenslotte de markt uitgenodigd om een passend plan te presenteren. Dus feitelijk geen plan op basis van duidelijk vast gestelde grenzen, maar het tegenovergestelde: de markt bepaalt het plan.

Alle klant eisen zijn opgehaald, alle wet en regelgeving is in kaart gebracht en daarmee zouden alle randvoorwaarden voor een goed projectplan helder zijn. Het projectplan Waterwet Dijkversterking Marken is daarmee ter inzage gelegd. Alle betrokkenen hadden daarover een goed gevoel. Ieders wensen en eisen waren daarin aan bod gekomen en deze zouden mee genomen worden in de mogelijke ontwerpen

Het gemeenschappelijke beeld was dat er een nieuwe dijk zou komen vóór de oude dijk, die afgegraven zou worden.

Het plan van Combinatie Hof op Marken is gekozen. Op welke grond is eigenlijk niet echt helder. Het plan dat gepresenteerd werd kwam alleen niet overeen met het beeld dat RWS vooraf geschetst had, dat was namelijk een nieuwe dijk vóór de oude dijk, die afgegraven zou worden.

Het plan van Chom (Combinatie Hof op Marken) had de ontwerpfasen gewonnen met een plan van een dijk half over de oude dijk heen (buitenwaards versterken). Aangezien dit anders was dan de verwachtingen, keek men hier allicht wat van op. Maar om de voortgang niet in de weg te willen zitten, is er voor gekozen om zoveel mogelijk de onderbouwing te begrijpen en mee te gaan in het proces van de proefvakken, die nu gerealiseerd worden, om te

kijken hoe de realiteit zich gedraagt. Wel is er voor gekozen om alsnog antwoord te krijgen op de vele vragen die er bij de werkgroep Dijkversterking leven. Tot nu toe heeft dat nog niet een gedeeld gezamenlijk inzicht opgeleverd.

Aan alle kanten wordt hard gewerkt om een goede dijk voor Marken te realiseren. Alleen zijn de inzichten momenteel zo uit elkaar gelopen dat er nu een handhavingsverzoek ligt bij de Inspectie van het ministerie I&W om te toetsen of het plan zoals Chom dat nu aan het uitvoeren is, overeenkomt aan wat ter inzage heeft gelegen in de vorm van het Projectplan Waterwet Dijkversterking Marken.

Er komt een nieuwe dijk, dat staat vast, maar hoe die eruit gaat zien, nog allerm minst.

Conclusie vanuit de IJsselmeervereniging: Weer een plan waar de overheid slechts uitgangspunten presenteert en de markt de feitelijke invulling mag bedenken, die anders blijkt dan ter inzage heeft gelegen. En die dit niet goed en niet op tijd bekend maakt, laat staan bespreekt.

Bloemrijke dijk op Marken

Plannen versterking IJsselmeerdijk van Oostelijk Flevoland vorderen gestaag

De plannen voor de versterking van de IJsselmeerdijk zijn inmiddels gevorderd tot de zogenaamde plan-uitwerkingsfase. De ruim 17 kilometer lange IJsselmeerdijk loopt van de Houtribdijk bij Lelystad noordwaarts naar de Ketelbrug, die de Flevopolder verbindt met de Noordoostpolder. In deze fase werken Waterschap Zuiderzeeland en ingenieursbureau Royal HaskoningDHV het plan verder uit richting de aanbesteding van de uitvoering van de dijkversterking.

Tekst en beeld
Waterschap Zuiderzeeland. Johan Pieterse

Het resultaat van de verkennings-
fase voor het zuidelijk deel van de
IJsselmeerdijk.

Het resultaat van de verkennings-
fase voor het noordelijk deel van
de IJsselmeerdijk.

DE DIJKVERSTERKING MAAKT DE IJSSEL- MEERDIJK WEER VOLLEDIG WATERVEILIG VOOR DE TOEKOMST

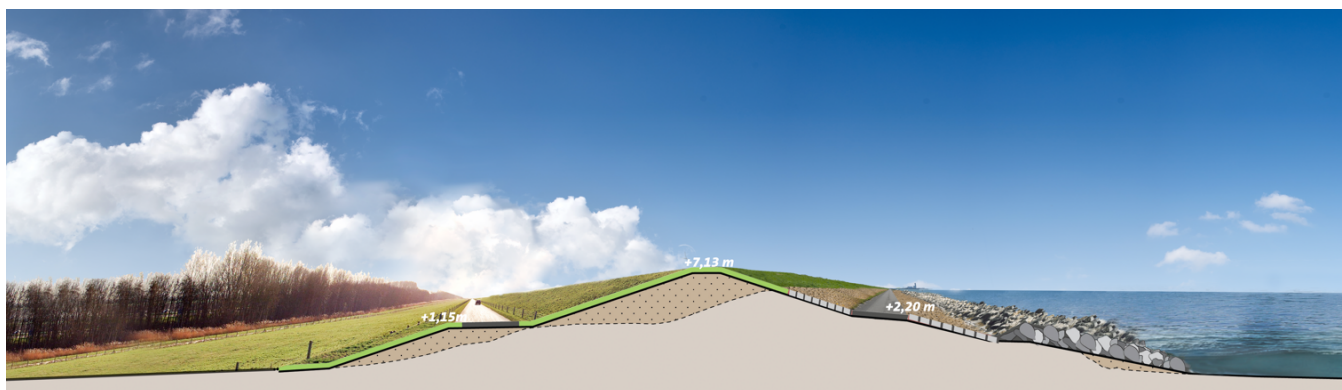
Resultaat verkenningsfase

De IJsselmeerdijk wordt duurzaam versterkt door de aanleg van een vooroever over circa 10 kilometer. De overige 7 kilometer wordt versterkt door klassieke versterkingsmaatregelen, zoals dijkverhoging en vervanging van de buitendijkse dijkbekleding. De voorgestelde dijkversterking maakt de IJsselmeerdijk weer volledig waterveilig met het oog op de toekomst, draagt bij aan biodiversiteit en biedt meer ruimte voor recreatie.

Verfijning

Er worden ook meer gedetailleerde ontwerpen voor de maatwerktrajecten gemaakt. Het resultaat van de verkenningsfase is behoorlijk ver uitgewerkt, maar nog onvoldoende om de hoofdvergunningen aan te vragen of om de aanbestedings- en contractdocumenten op te kunnen stellen. Daarom is een proces van aanvullend onderzoek en ontwerp nodig. Dat doen we in nauwe samenwerking met de omgeving. Onze duurzaamheidsdoelen zijn integraal onderdeel

ONZE DUURZAAMHEIDSDOELEN ZIJN INTEGRAAL ONDERDEEL VAN DE AANPAK

Voorbeeld van dwarsdoorsnede van de dijk waarbij het gearceerde deel boven de stippellijn de versterkingsopgave voor de huidige dijk aangeeft.

Indruk van hoe de vooroever er globaal uit kan komen te zien.

van de aanpak en er worden een paar innovaties verder uitgewerkt.

Realisatie

De afgelopen maanden en ook de komende maanden worden er nog verschillende verkennende onderzoeken uitvoeren. Zoals een geotechnisch onderzoek, allerlei natuuronderzoeken en een meetcampagne waarmee stroming, golven en waterkwaliteit worden gemeten. Daarnaast worden er

publiekrechtelijke besluiten voorbereid – zoals het Projectbesluit en de benodigde projectvergunningen – en de besluitvorming daarover. Tot slot wordt het laatste deel van deze fase, de aanbesteding, afgerond voor de keuze van een aannemer voor de realisatiefase. De planuitwerking is gepland voor de jaren 2022-2025; de realisatie voor de periode 2025-2028.

Meer informatie: www.zuiderzeeland.nl/ijssemeerdijk.

Oostvaardersoever: een bijzonder samenwerkingsverband

Het Markermeer, de Oostvaardersplassen en de Lepelaarplassen zijn drie mooie en kwetsbare natuurgebieden. Het plan is de natuur te versterken door een verbinding te maken via een geleidelijke overgang van diep water naar ondiep plas-dras-oeverland.

Ondertussen is de fase van het Definitief Ontwerp aangebroken. Belangrijke stap in de planuitwerking is dat iedereen – ook de omgeving – daarbij aan bod komt. Teun Gerritsen, omgevingsmanager van het project vindt: 'Participatie kan ons helpen het project beter te maken en plannen goed te onderbouwen.'

Tekst RWS Mauk Burgdorffer

H

et Markermeer, de Oostvaardersplassen en de Lepelaarplassen zijn drie bijzondere natuurgebieden in het hart van

Nederland. De natuurgebieden zijn mooi, maar ook erg kwetsbaar. De natuur kan worden versterkt door een verbinding via een grootschalige, geleidelijke overgang van diep water naar ondiep plas-dras-oeverland. Zo ontstaan meer dynamiek, diversiteit en een groter aaneengesloten leefgebied. Daarom zijn Rijkswaterstaat en de provincie Flevoland samen

met regionale partners aan de slag met het project Oostvaardersoever. Met dit project willen zij:

- Het Markermeer verbinden met de Oostvaardersplassen en de Lepelaarplassen. Zo ontstaat een vitaal en gevarieerd zoetwater merengebied.
- Met de noodzakelijke maatregelen met innovatieve waterbouw een aantrekkelijker, beleefbaarder en veilig merengebied laten ontstaan.

In het project Oostvaardersoever brengen zeven regionale partijen hun expertise samen om ecologische verbindingen te maken tussen het Markermeer, de Oostvaardersplassen en de Lepelaarplassen.

IN HET PROJECT OOSTVAARDERSOEVERS BRENGEN ZEVEN REGIONALE PARTIJEN HUN EXPERTISE SAMEN

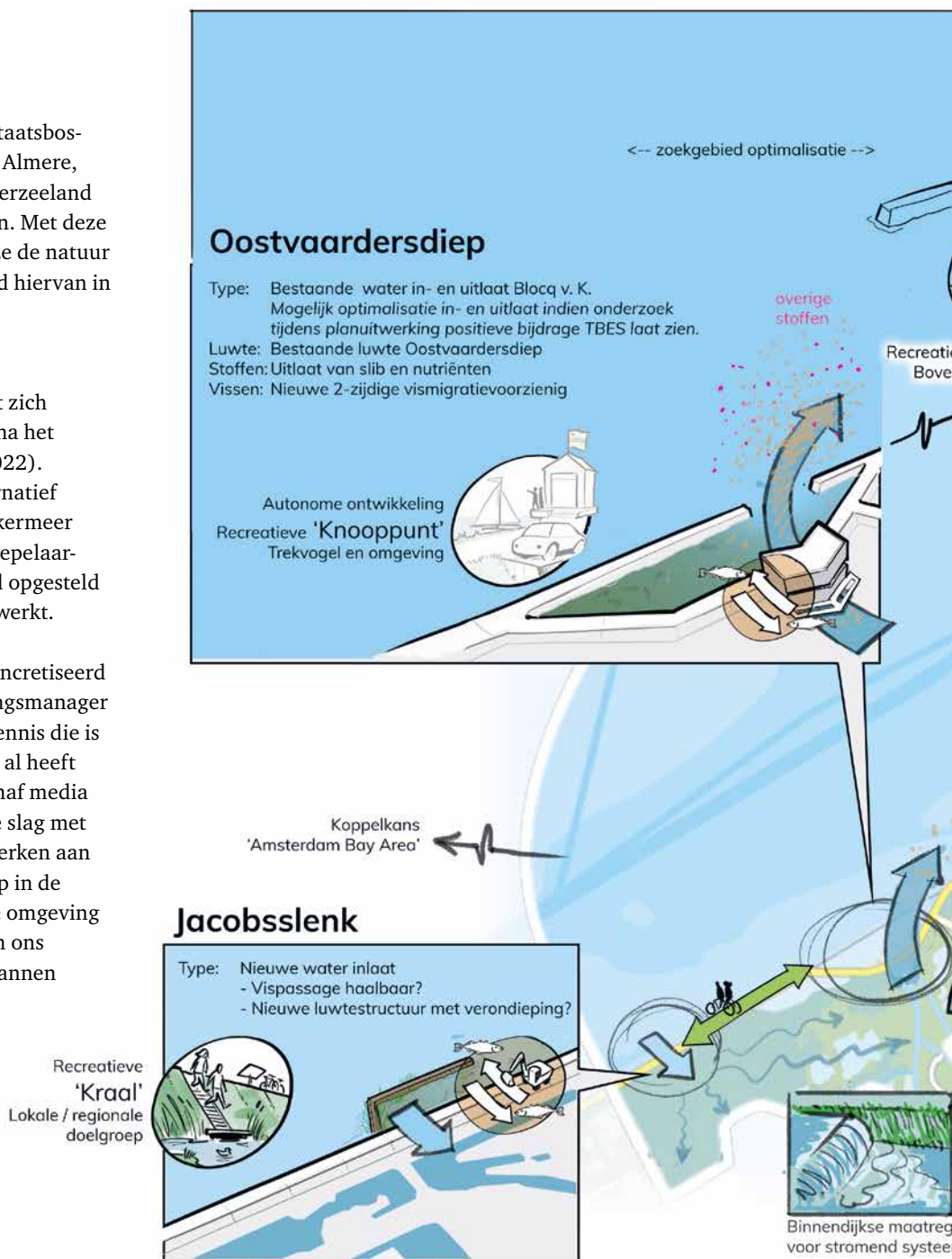
Provincie Flevoland, Rijkswaterstaat, Staatsbos-beheer, het Flevo-landschap, gemeente Almere, gemeente Lelystad en Waterschap Zuiderzeeland werken samen om dit mogelijk te maken. Met deze ecologische verbindingen verwachten ze de natuur te versterken, evenals de beleefbaarheid hiervan in Nationaal Park Nieuw Land.

Concretisering

Het project Oostvaardersoever bevindt zich momenteel in de planuitwerkingsfase, na het voltooiën van de Verkenning (in juni 2022). Uit de verkenning is een Voorkeursalternatief gekomen met maatregelen om het Markermeer te verbinden met de Oostvaarders- en Lepelaarplassen. Ook is een Voorkeurseindbeeld opgesteld waar zoveel mogelijk naartoe wordt gewerkt.

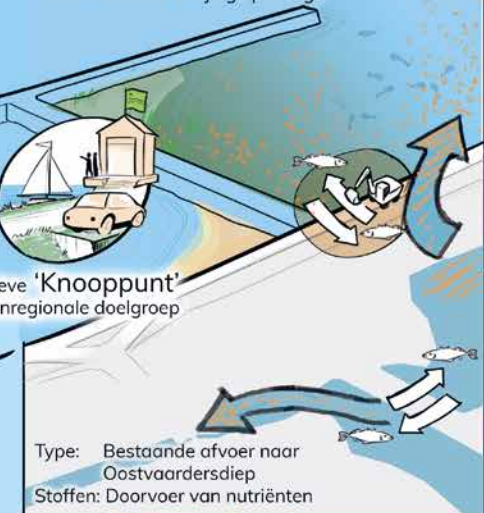
Nu worden de maatregelen verder geconcretiseerd en uitgewerkt. Teun Gerritsen, omgevingsmanager van het project, geeft aan dat nieuwe kennis die is opgehaald in onderzoek dat het project al heeft gedaan daarin meegenomen wordt. Vanaf medio 2024 gaat een ingenieursbureau aan de slag met de verdere planuitwerking. 'We gaan werken aan een Definitief Ontwerp. Belangrijke stap in de planuitwerking is dat iedereen – ook de omgeving – daarbij aan bod komt. Participatie kan ons helpen het project beter te maken en plannen goed te onderbouwen.'

VOORKEURS EINDBEELD / VKE

Westvaarders

Type: Nieuwe water uitlaat
Luwte: Nieuwe constructie/ondiepte in Markermeer
Stoffen: Uitlaat van slib en nutriënten
Vissen: Nieuwe 2-zijdige passage

Type: Bestaande afvoer naar Oostvaardersdiep
Stoffen: Doorvoer van nutriënten

Kop v. Knardijk

Type: Nieuwe waterinlaat
Luwte: Bestaande of nieuwe?
Verondieping?
Vissen: Passage haalbaar?

Recreatieve 'Parel'
Lokale / regionale doelgroep

Koppelkans 'Poort Lelystad'

Belevingsroute vanaf Poort Lelystad

- Vis vooral doornatte graslanden
- Slib door moeras

Binnendijkse maatregelen voor stromend systeem

Autonome ontwikkeling:
Verbinding met de polder

Bestaand Natuurbelevingscentrum 'De Oostvaarders'

Naar het Voorkeurseindbeeld wordt zoveel mogelijk toegewerkt.

Ecologische monitoring Trintelzand 2020-2024

Het Trintelzand is het nieuwe natuurgebied dat naast de Marker Wadden is aangelegd langs de Houtribdijk tussen Enkhuizen en Trintelhaven halverwege de dijk. Er is daarvoor ruim 10 miljoen kubieke meter zand gestort door Rijkswaterstaat. Samen met de Marker Wadden is het onderdeel van het natuurherstel in het Markermeer.

Tekst Soemini Kasanmoentalib

Trintelzand is het nieuwe natuurgebied langs de Houtribdijk tussen Enkhuizen en Trintelhaven.

Het Trintelzand bestaat uit twee delen: Trintelzand A, dat vooral uit verondiepingen en luwtegebieden in het water bestaat, en Trintelzand B met zandige eilanden met veel water ertussen. Trintelzand B is expliciet bedoeld als bijdrage aan het Toekomst Bestendige Ecologische Systeem (TBES). Om de natuurontwikkeling te beoordelen is er een monitoringsprogramma opgezet, waarvan een eerste evaluatie in 2021 is gepubliceerd.

Mantra

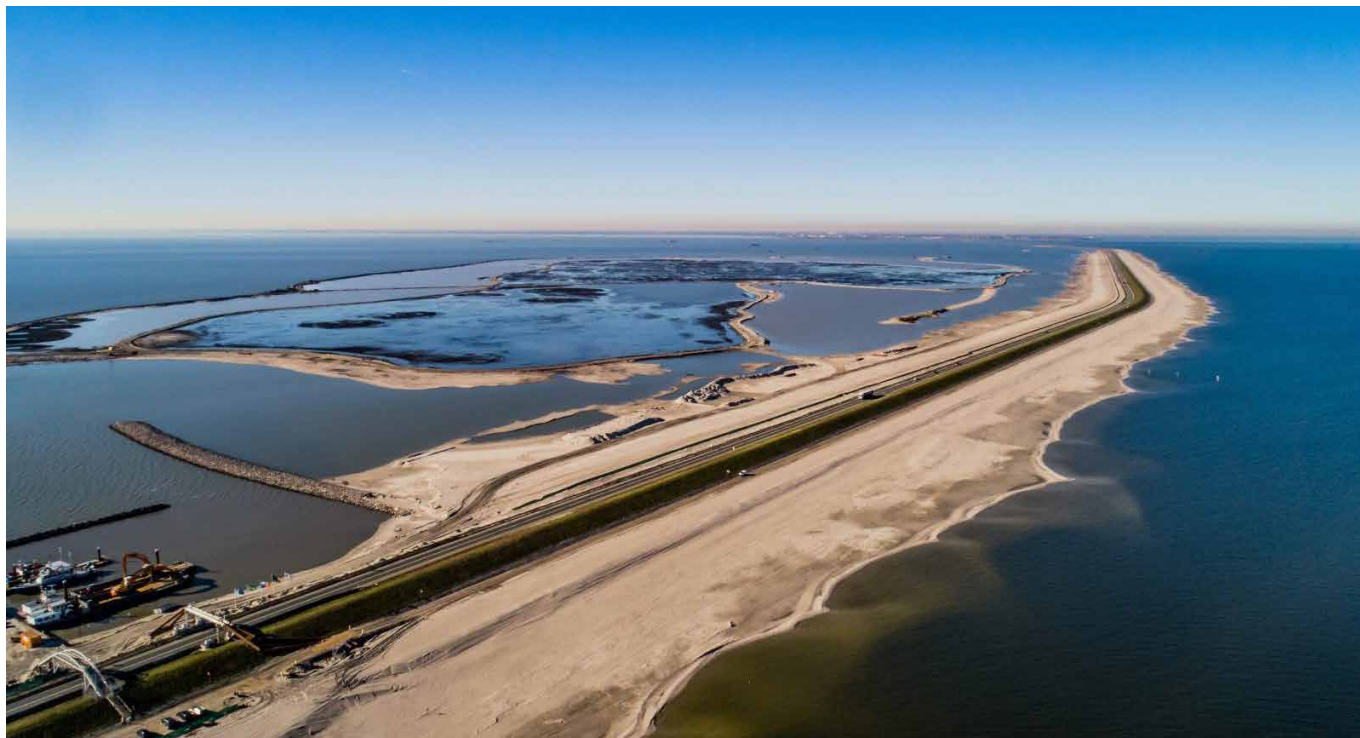
De vissers betreuden indertijd de teloorgang van het Enkhuizerzand als kraamkamer voor jonge vissen.

‘Een “geologisch natuurmonument” onder de waterpiegel met hoge riffen en diepe kloven, ideaal voor vissen om te schuilen en te paaïen wordt met zand dichtgegooid’, aldus de vissers.

Dat is gelukkig (deels) niet gebeurd. Op de kaarten waar Trintelzand precies ligt, vindt men aan de kant van Enkhuizen toch nog verschillen in diepte aangegeven. Het Markermeer is namelijk helemaal geen ‘dode badkuip met een vlakke bodem’, de mantra van de baggeraars.

Wel zijn bestaande mosselbanken bedolven onder het zand. Ter compensatie is er een soort aanhechtingssubstraat voor mosselen aangelegd aan de kant

Er is ruim 10 miljoen kubieke meter
zand gestort voor Trintelzand.

IN EEN ZONE IS DE ORIGINELE DIEPTE AAN- GEHOUDEN EN DAAR ZIJN SCHUIL- EN PAAI- PLAATSEN VOOR DIVERSE VISSSEN

van het IJsselmeer als voedsel voor de beschermde
duikeenden als toppers, brilduikers en kuifeenden.

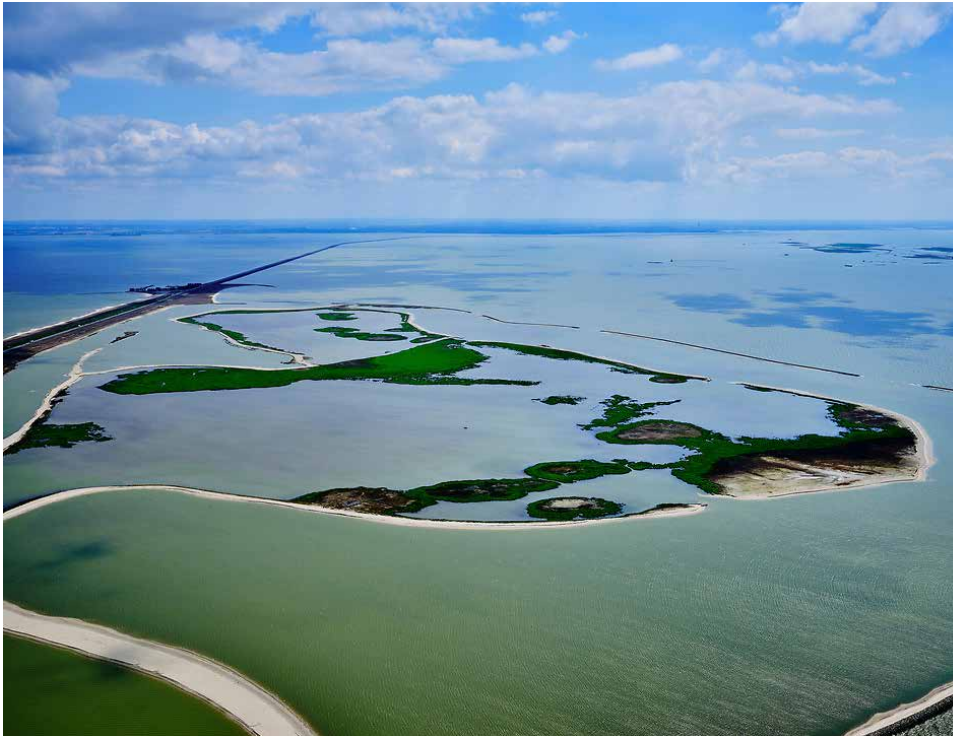
Juveniele vis

In Trintelzand zijn verschillende natuurvriendelijke
oeverzones aangelegd. Om te beginnen is er een zone
waar de originele diepte is aan gehouden. Daar is het
tussen de 2,5 en 1,2 meter diep en er liggen bomen in
het water. Deze zorgen voor schuil- en paaiplaatsen
voor onder andere brasem en dienen als substraat voor
speciale soorten macrofauna en algen. In de dammen
zijn gaten gemaakt, zodat water in en uit kan stromen.
Dit bevordert de dynamiek. De ondiepe zone van 60
tot 20 centimeter onder water moet een gebied worden
voor waterplanten, zoals de verschillende soorten
kranswieren.

In het eerste jaar 2020 van de monitoring blijken de
kranswieren zich nog niet in de open watergedeeltes
van het Trintelzand gevestigd te hebben. Wel trof men
veel juveniele vis aan, vooral bij vooroever en binnen
Trintelzand A, die later – in september – mogelijk naar
diepere en beschutte locaties verhuisd zijn. Naast de
algemene soorten brasem en baars (in hoge aantal-
len) en karper zijn ook bijzondere soorten als de
spiering en houting waargenomen, evenals exoten
als de zwartbekgrondel, Pontische stroomgrondel en
Kaukasische stroomgondel.

Op de oever en moerasige delen trof men wel
zeventig verschillende soorten hogere planten
aan. Moerasandijvie en Harig wilgenroosje werden
het meest aangetroffen. Opvallende soorten:

Op de oever en moerassige delen werden wel zeventig soorten planten aangetroffen.

EEN VERRASSING WAS DE KOMST VAN DE VLEERMUIZEN, WAARONDER DE ZELDZAME MEERVLEERMUIS

wouw, hertshoornweegbree, zeeaster, zeeraket. Wat betreft de vogels is vooral gekeken naar broedvogelkolonies van visdieven, sterns en kluten. Ook de oeverzwaluwen vonden, net als op de Marker Wadden, snel de zandige oevers; ideaal voor hun nesten. Verder zijn gespot de IJsvogel, Bontebek Plevier, vissende Visarend, Zeearenden en Lachstern.

Batlogger

Een verrassing waren de vleermuizen, die kennelijk lange afstanden kunnen afleggen om te foerageren en ongetwijfeld op de overvloedige insectenwolken afkomen. Er zijn meer dan duizend geluidsopnames van zeven vleermuissoorten, waaronder ook de zeldzame

meervleermuis. Er worden nu waarnemingen gedaan met een speciale 'batlogger' om de vleermuizen te detecteren.

De resultaten van de monitoring in het eerste jaar zijn zoals gehoopt vrij positief, vergelijkbaar met de Marker Wadden. Eenzelfde ontwikkeling van vegetatie en broedvogels is te verwachten in de toekomst. Wat betreft de onder de Europese Vogelrichtlijn beschermde trekvogels en overwinteraars is het jammer dat er geen nulmeting van de uitgangssituatie is. Er is geen vergelijkingsmateriaal, omdat de waarnemingsmethode verschilt met die van de vliegtuigtellingen waar Mennobart van Eerden al veertig jaar lang reeksen van waarnemingen van heeft.

Ja het Trintelzand is inderdaad een mooi en veelbelovend project. De “snackbar van het Markermeer” is het door de initiatiefnemers ook wel genoemd. Maar het had nog veel mooier kunnen zijn als de discussie over de toekomst van de Houtribdijk open en creatief was gevoerd. Die discussie begon rond 2016 toen duidelijk was dat de dijk versterkt moest worden. Vanuit het Blauwe Hart werd toen een fantastische droomprent gelanceerd om een brede discussie los te trekken over het hele gebied rondom de dijk. Met eilanden, (zand)banken en levende oevers zou het gebied een enorme potentie hebben voor de ontwikkeling van de achteruit gekachelde natuur in het IJsselmeergebied. De IJsselmeervereniging kwam met het “Plan van Jan”. Zie IJsselmeerberichten Najaar 2015. Een beeld van hoe het er zou uitzien als de relatie tussen IJsselmeer en Markermeer zou worden hersteld door grote openingen in de dijk. En de provincies studeerden op een sterk verbeterde verkeersfunctie voor de dijk. Door de IJsselmeervereniging en anderen werden deze ideeën ook naar voren gebracht in zienswijzen bij het concept versterkingsplan Houtribdijk.

de orde. Indien al. De uitkomst is dan ook helaas nog al treurig makend.

In 2020 constateerde de provincie Noord-Holland dat het veel te duur zou worden de dijk aan te passen voor een beter verkeer en om grote openingen met bruggen te maken voor een open verbinding tussen Markermeer en IJsselmeer en men gaf de strijd voor verbetering op.

De versterkingsoperatie zelf is voor een klein deel (Trintelzand) natuurvriendelijk uitgevoerd en voor het grootste deel nagenoeg losgekoppeld van de mogelijkheden voor natuurontwikkeling. De discussie over het grotere gebied bleef beperkt tot de ontwikkeling van de Marker Wadden. De dijkversterking zelf vond deels plaats door de dijkvoet met breuksteen te versterken en (deels) vol te spuiten met asfalt, wat elke mogelijkheid voor natuurontwikkeling uitsloot en deels door grote hoeveelheden zand tegen de dijk te spuiten. Geen ondergrond dus voor glooiende begroeide onderwateroevers die juist natuurpotentie hebben.

Het lijkt haast of er een watersnoodramp dreigde als niet snel werd ingegrepen, Wat verklaarde dit willen voeren van de brede discussie en zeker wat verklaarde een (te snelle) keuzen voor een versterking die onvoldoende rekening hield met de mogelijkheden van natuurbouw? Het voor het grootste deel van de Houtribdijk marginaliseren van de mogelijkheden voor natuur bij de versterkingsoperatie is dan ook een voor de IJsselmeervereniging onbegrijpelijke beslissing. Maar deze “window of opportunity” voor verandering aan de Houtribdijk is helaas gesloten. Komt er ooit nog een nieuwe mogelijkheid voor echte creativiteit?

Frans de Nooij

Trintelzand nu volgens MER

Zonneatollen in het Ysselmeer?

WUR-analyse van de transitie naar duurzame energie
in de Wieringerhoek

De studenten van de Wageningen Universiteit en
Tjard de Cock Bruining (l), Frans de Nooij (tweede
van rechts) en Soemini Kasanmoentalib (r) van de
IJsselmeervereniging.

De IJsselmeervereniging heeft een nieuwe koers ingeslagen door vragen over de ontwikkelingen rond het IJsselmeer neer te leggen bij universiteiten en hogescholen. Op 5 juli 2023 is het eerste wetenschappelijke onderzoeksrapport door de masterstudenten van Wageningen Universiteit opgeleverd naar de transitie naar duurzame energie in de Wieringerhoek. Dit jaar staan nog twee andere onderzoeksprojecten gepland.

Tekst Tjard de Cock Bruining

A

anleiding voor dit onderzoek was de onverwachte lancering van het Plan Buitendijk

in 2021 om zonneatollen aan te leggen buiten de dijk bij Andijk. Dus in het IJsselmeer. Dit voorstel verdeelde meteen het veld. Overigens is nog steeds geen helderheid over de status van dat plan. Het ligt bij het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). Waar komt dit plan vandaan? Hoe kan dat zomaar? Hebben wij iets gemist?

Precies over deze vragen gaat dit rapport. In overleg met de masteropleiding van de Universiteit van Wageningen is er een multidisciplinair adviesteam opgezet om deze vragen te onderzoeken. De studenten hebben zich in acht weken ingelezen in publicaties, rapporten en krantenberichten en vervolgens een stakeholderanalyse gemaakt om helder te krijgen welke instanties een belang in dit gebied hebben. Ook zijn er veertien interviews afgenomen en geanalyseerd. Een belangrijke analysemethode is de reconstructie van een tijdslijn rond de zonneatollen waarmee precies zichtbaar wordt wat er tussen 2020 en 2023 gebeurde tussen de belangrijkste spelers.

Samenspraak

Het onderzoeksteam bestond uit zeven onafhankelijke masterstudenten uit verschillende disciplines van de Universiteit van Wageningen die hun ken-

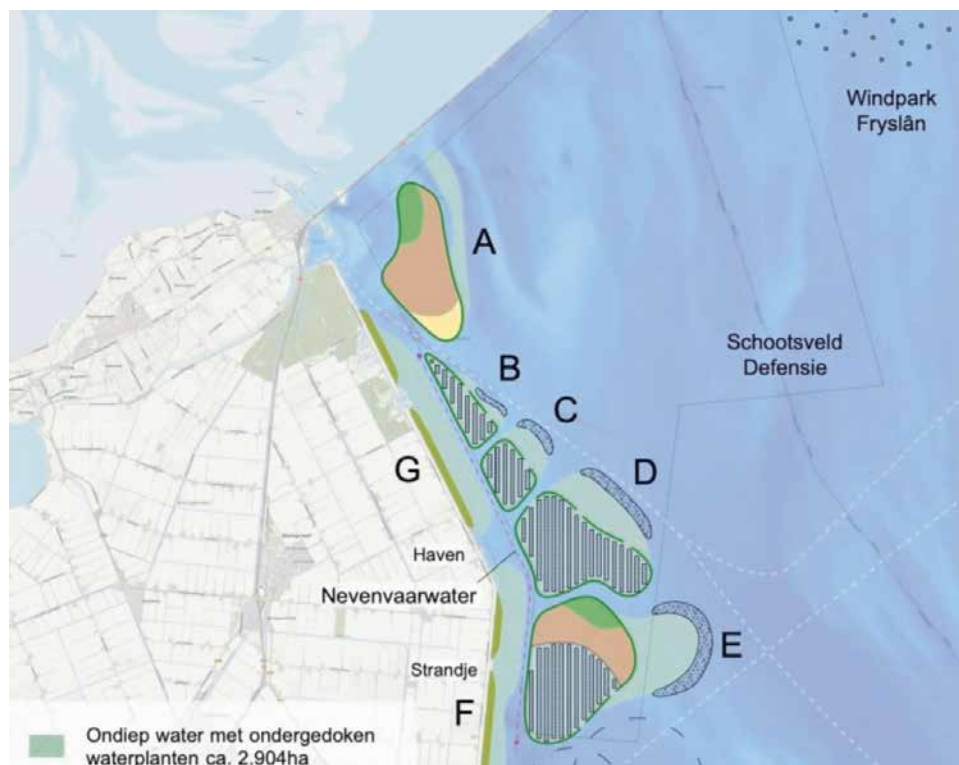
NATUUR- EN MILIEUORGANISATIES VERZETTEN ZICH TEGEN HET PLAN BUITENDIJK VOOR ZONNEATOLLEN IN IJSSELMEER

nis en vaardigheden inzetten om de 'strijd' rond de Wieringerhoek te verhelderen. Belangrijk is de rol van de jongste speler, het Regionale Energie Strategie-orgaan in regio Noord-Holland (RES RNH). Het RES had de opdracht om de locaties te selecteren voor de plaatsing van windturbines, zonneweiden en dergelijke. Voorwaarde is dat zij dit doen in samenwerking met alle belanghebbenden. Kortom, er moet draagvlak zijn bij energieleveranciers, innovatieve ondernemers, waterbeheerders, landeigenaren, boeren, bewoners en daarnaast moeten de natuurwaarden worden gerespecteerd. Dit is geen gemakkelijke opgave. Zeker niet omdat het doel is om in 2030 in de regio Noord-Holland 3,6 TeraWh aan grootschalige zonne- en windenergie op te wekken.

Locatie zonnepanelen

Bij de start van RES NHN werden in februari 2020 een aantal bijeenkomsten voor betrokkenen gehouden. Uit deze bijeenkomsten kwam naar voren dat de focus vooral zou liggen op het realiseren van windmolens en zonneweiden op land. Onder het publiek bleek echter dat er weinig maatschappelijk draagvlak voor was.

Plan zonneatollen in het IJsselmeer

Kor Buitendijk stelde daarom een alternatief energieplan op, genaamd 'Duurzaam Leefbaar' (hier aangeduid als Plan Buitendijk). In dit plan werd voorgesteld om zonneatollen in het IJsselmeer te plaatsen.

In oktober 2020 zijn de ecologische effecten van Plan Buitendijk, in opdracht van de provincie Noord-Holland en de gemeente Medemblik, onderzocht door het ingenieursbureau Deltares en het milieuviesbureau Waardenburg. Uit dat onderzoek bleek dat de natuur goed uit de voeten kan met zonnepopwekking op water. In april 2021 is Buitendijks Plan opgenomen in de planning RES 1.0 en was het zichtbaar dat dit plan bestond.

Natuur- en milieuorganisaties verzetten zich echter tegen het Plan Buitendijk. Het IJsselmeer is een Natura 2000-gebied en maakt deel uit van een belangrijke vogeltrekroute, aldus deze organisaties. Naar aanleiding van de publicatie van het RES 1.0-rapport stelden zij een nieuwe alternatieve optie voor: Plan Multifunctionele Achteroever Wieringermeer (in het vervolg aangeduid met 'Plan Blauwe Hart') met

natuur en zonnepanelen in te ontwikkelen stroken binnendijks. Dus niet in het IJsselmeer, maar in een te ontwikkelen kwelwaterstrook.

Boeren

In opdracht van de provincie Noord-Holland is de haalbaarheid van Plan Blauwe Hart vervolgens eveneens onderzocht door Deltares en Bureau Waardenburg. Volgens dat onderzoek zou het plan een beperkte bijdrage kunnen leveren aan natuurdoelen en aan de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) – die als missie heeft het verbeteren van de natuurwaarden van de Nederlandse wateren. Het plan biedt echter minder energiec capaciteit dan het plan van Kor Buitendijk en het heeft ook weinig steun van de gemeente Hollands Kroon.

GEEN DRAAGVLAK ONDER BOEREN VOOR ZONNEPANELEN EN NATUUR IN BINNENDIJKSE STROKEN

Na dit rapport bleek dat het Plan Blauwe Hart verloor van het plan Buitendijk. Volgens de interviews kwam dit doordat er onder boeren geen draagvlak was voor het Plan Blauwe Hart. Toch is het plan niet helemaal verdwenen. Een paar maanden geleden diende de Coalitie Blauwe Hart het project in bij PAGW. Dit overheidsprogramma biedt de mogelijkheid om nieuwe projecten te financieren en uit te voeren die bijdragen aan het versterken van de natuurwaarden van onder meer het IJsselmeergebied als grote watermassa. Met dit geld zouden de komende jaren nieuwe pilots gerealiseerd kunnen worden. In de Wieringerhoek zou het plan Blauwe Hart met zonnepanelen op enkele locaties geïmplementeerd kunnen worden (deze locaties moeten nog worden bepaald).

Voortouw

In juli 2022 droeg Kor Buitendijk het plan over aan het consortium Meerlicht. Dat zou in het vervolg het voortouw nemen. Meerlicht bestaat uit Groen-Leven (commerciële installateur van zonnepanelen op waters) en Koninklijke Van Oord (grote speler in landaanwinning, de aanleg en het onderhoud van havens en vaarwegen, het beschermen van kusten en oevers). Vanaf december 2022 hebben zij gesprekken gevoerd met een aantal belanghebbenden, bijvoorbeeld met LTO (Land en Tuinbouw Organisatie), met de Coalitie Blauwe Hart en een bijeenkomst met de gemeenten en de gemeenteraden.

Omdat het Plan Buitendijk zo grootschalig is, moet het op landelijk niveau worden beoordeeld. Vanaf februari 2023 ligt het plan bij het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK). EZK heeft een projectteam (het OER-team) opgericht om de juridische aspecten te beoordelen. In dit stadium is er dus geen groen licht gegeven. Het betekent wel dat het proces dat leidt tot een definitief besluit zich in een vergevorderd stadium bevindt.

Natuurwaarden

Het rapport van de studenten concludeert dat er verschillende uitdagingen zijn voor de belanghebbenden. De eerste uitdaging ontstaat door de schijnbaar tegengestelde belangen van de energiedoelen en natuurrichtlijnen van Natura 2000. Ruimte voor het opwekken van duurzame energie is vaak te vinden in gebieden met een natuur- of agrarische bestemming,

WETENSCHAPPELIJKE REGELS PARTICIPATIEPROCESSEN NIET GERESPECTEERD BIJ DE KEUZE DOOR PLAN BUITENDIJK EN PLAN BLAUWE HART

wat resulteert in een conflict tussen energieprojecten met een natuurwaarde en energieprojecten met alleen een economisch waarde en geen natuurwaarde of zelfs mogelijk negatieve natuurwaarde: energieprojecten zoals Plan Buitendijk en Plan Blauwe Hart.

Een andere uitdaging is hoe je hier een eerlijk besluit over kunt nemen. Wat zijn de regels bij het ontwikkelen van een plan? Vanaf het begin van 2019 is het eerste idee van het Plan Buitendijk gepresenteerd in vergaderingen van het RES. Maar waar RES bedoeld was om belanghebbenden uit te nodigen om locaties te zoeken, had het Plan Buitendijk al een vast idee waar de zonatollen moesten worden geplaatst, namelijk: in het water, en dicht bij het dorp Andijk. Hierdoor kregen andere partijen het gevoel dat er geen opening meer was om mee te doen of feedback te geven waarin ze hun zorgen konden uiten of alternatieven konden bespreken.

De inwoners van Andijk (onderdeel van de gemeente Medemblik) werden in 2020 op de hoogte gebracht van Plan Buitendijk en startten direct een petitie tegen het plan, omdat het de horizon van het open water zou aantasten. Later werd het plan naar het noorden verplaatst. Nu ligt het project dicht bij Kreilersoord (onderdeel van de gemeente Hollands Kroon). Deze bewoners zijn nog niet geïnformeerd over Plan Buitendijk.

Participatieprocessen

De onderzoekers melden ook enkele punten die niet overeenkomen met de wetenschappelijke regels voor participatieprocessen. Deze zijn: mensen erbij betrekken voordat er besluiten zijn genomen en relevante informatie tijdig en onbevooroordeeld verstrekken. In sommige interviews werd door de gemeente Hollands Kroon en de provincie Noord-Holland gezegd dat zij voorstander zijn van Plan Buitendijk, maar zij hebben

nergens online aangegeven dat zij het plan steunen. Op de website van de provincie Noord-Holland is de enige informatie over het Plan Buitendijk afkomstig van Kor Buitendijk zelf. Het is mogelijk dat ze het daar hebben neergezet zodat burgers zichzelf kunnen informeren, maar ze tonen niet dat het Plan Blauwe Hart als alternatief bij RES is aangemeld.

Op dezelfde manier heeft RES NHN een gedeelte van haar website gewijd aan het Plan Buitendijk, waarop alleen plannen van Buitendijk, GroenLeven en Van Oord te zien zijn. Net als bij het provinciebestuur wordt de bezoeker niet uitgenodigd om de vergelijking te maken met het multifunctionele Plan Blauwe Hart. In hun interview gaven ze aan dat ze een gedeelte van de website hieraan hebben gewijd, om het publiek te informeren over de stand van zaken van het Plan Buitendijk en de uitvoering ervan, om de participatie van belanghebbenden en het publiek in het regionale energietransitieproces te bevorderen.

De schrijvers van het rapport concluderen dat zowel de provincie als RES NHN, door het niet plaatsen van het Plan Blauwe Hart naast het Plan van Meerlicht, de burgers en andere belanghebbenden de informatie onthoudt om zelf te reflecteren en contact op te nemen met RES-NHN om zo ook daadwerkelijk deel te nemen in het participatieproces. Volgens de onderzoekers is dit vooral nadelig voor het imago van RES NHN, aangezien het haar taak is om deelname aan het overgangsproces te ondersteunen en te vergemakkelijken.

Commercieel

Ook bevreesdde het de onderzoekers dat sinds 5 juli 2022 het plan is overgenomen door Meerlicht. Op deze manier is de oorspronkelijke neutrale bottom-up participatie van RES NHN overgeheveld aan een commercieel bedrijf met een substantieel belang. Tijdens het interview legde Meerlicht haar uitnodigingsbeleid uit voor partijen in het participatieproces tot nu toe. Ze benaderden actoren proactief met een duidelijkheidscriterium. Dat wil zeggen: hoe minder duidelijk een partij het plan afwijst of omarmt, hoe hoger de prioriteit om hen te raadplegen. De redenen om dit te doen hangt samen met de bereidheid van Meerlicht om in gesprek te gaan met die belanghebbenden die een zekere mate van onzekerheid vertoonden, die mogelijk eerder kan overgaan naar een

ER WORDEN MISSCHIEEN ONHERROEPELIJKE BESLUITEN GENOMEN ZONDER DAT DE BEZWAREN VAN NATUURORGANISATIES SERIEUS ZIJN GENOMEN

openheid voor het (voormalige) Plan Buitendijk. Als gevolg daarvan heeft Meerlicht nog niet met alle relevante actoren gesproken. Zo was het standpunt van de IJsselmeervereniging duidelijk genoeg en meer specifiek openlijk tegen het plan. Om deze reden is er geen adviesgesprek geweest tussen haar en Meerlicht. Wanneer het plan door EZK wordt goedgekeurd zal er een uitgebreider participatieproces plaatsvinden. Maar dan is er al een vergaand besluit genomen.

Navraag bij enkele partijen over de ervaring met het participatieproces van Meerlicht leverde vanuit de boeren een hoge waardering. Anderen gaven aan dat hun inbreng niet vroeg genoeg in het proces heeft plaatsgevonden. Zo geeft de IJsselmeervereniging aan niet uitgenodigd te zijn en zei Coalitie Blauwe Hart dat 'er ineens een enorm plan lag'. Hoewel PWN en natuurorganisaties door Meerlicht zijn benaderd, vinden zij ook dat er al onherroepelijke besluiten zijn genomen en dat hun bezwaren niet serieus zijn genomen. Deze voorbeelden geven aan dat het participatieproces beter had gekund als er geen exclusie van deelnemers had plaatsvonden voor de besluitvorming over hun belangen.

Het rapport eindigt met een aantal aanbevelingen aan het bestuur van de IJsselmeervereniging om effectiever in de toekomst in te haken op dergelijke transitieconsultaties. Deze zijn overgenomen in het nieuwe beleid van de IJsselmeervereniging.

Een mooie manier om het IJsselmeer-gebied te verkennen is via de Thematour Zuiderzee. Een fietsrouteboekje met een groot aantal routes van 10 tot 20 km rond het IJsselmeer-gebied. Met een uitvoerige beschrijving van plaatsen, monumenten en de natuur.

Buiten&Schipperheijn Recreatief - Amsterdam

Oproep aan de politiek over het IJsselmeergebied

Beroep op de provinciale onderhandelaars

Tijdens de collegeonderhandelingen 2023 heeft de IJsselmeervereniging aan de onderhandelaars voor de nieuwe provinciale besturen van Noord-Holland, Friesland, Flevoland, Utrecht, Overijssel en Gelderland het volgende bericht gestuurd:

In het IJsselmeergebied is sinds 1980 sprake van een forse achteruitgang van de natuur: vogels en vissen hebben vaak nog maar 30 % van hun aantallen toen. Na jaren waarin niet veel meer werd gedaan dan de achteruitgang in kaart brengen is de laatste 10 jaar gelukkig een trend op gang gekomen de condities te verbeteren. De Visrivier in de Afsluitdijk en de aanleg van de Marker Wadden zijn daarvan de belangrijkste voorbeelden. Maar gelukkig zijn er meer projecten in voorbereiding. Deze ontwikkeling vraagt om een actieve rol van de provincies bij koersbepaling voor het herstel van de natuur, bij waterkwaliteitsvraagstukken, en voor integrale ontwikkeling van projecten en gebieden. Wij geven u in overweging hier in de collegeprogramma's stimulerende aandacht aan te geven. Wij denken aan de volgende onderwerpen:

Het maken van een **natuurwinstplan*** met duidelijke aanwijzingen voor noodzakelijke aanvullende natuurdoeltypen en een **onderwaterlandschapsplan** als richtinggevend kader. Door het faseverschil in de ontwikkeling van monitoring en aansturing is het wellicht verstandig afzonderlijke plannen te maken, met de daarop betrokken partners voor delen van het IJsselmeergebied. Zoals het Markermeer, het IJsselmeer en de Randmeren. Natuurlijk wel gecoördineerd en in samenhang met het hele gebied.

Wij vinden het noodzakelijk dat voor de feitelijke inrichting niet alleen de gewenste ontwikkeling van de natuur wordt aangegeven, maar ook **de samenhang met recreatie, de waterplantenproblematiek, het landschap, de energietransitie, de zandwinning en niet te vergeten de waterkwaliteit**. Bekijk ook de mogelijkheden om het binnendijkse landschap meer bij de natuurontwikkeling te betrekken. De provincies zijn bij uitstek in staat om een dergelijke samenhangende benadering vorm te geven.

Jarenlang was **verstedelijking** een van de grote bedreigingen in het zuidelijk deel van het IJsselmeergebied. Wij stellen met tevredenheid vast dat hier de druk van de ketel lijkt en hopen dat dit ook blijkt uit de nieuwe collegeprogramma's. Dit wordt onderstreept door de rijksnota Water en bodem sturend. Die het accent duidelijk legt bij het behoud van de watervoorraad functie van het IJsselmeergebied.

Anders ligt dit wellicht met de **energietransitie**. Met vele groene organisaties vinden wij dat er nu wel genoeg windmolens in het gebied staan en nog komen. Voor zon op water vinden wij het IJsselmeergebied niet geschikt vanwege de aantasting van het open landschap en de

mogelijke natuurschade. Het lijkt ons beter dat de provincies zich inzetten voor zonne-energie op transportcentra, andere grote gebouwen, huizen en parkeerterreinen. Voor het vergroten van **de betrokkenheid en het draagvlak** lijkt het ons belangrijke relevante stukken en met name het eventuele Natuurwinstplan ook te agenderen bij provinciale staten. Wellicht meer dan tot nu toe gebruikelijk. Dit kan onderdeel zijn van het streven naar een door ons gewenste actieve rol voor de provincies bij de inrichting en het beheer van het IJsselmeergebied. Vanuit het Bestuurlijk Platform IJsselmeer vind nu een her-denkingsproces plaats over de aansturing in het IJsselmeergebied. Als u zich daarvoor inzet kan dit leiden tot een actiever en helderder rol van de provincies.”

Het was dus spannend om na te gaan of onze boodschap ter harte was genomen of in ieder geval om te zien of de provincies eigener beweging aandacht gaven aan het IJsselmeer. Dat viel behoorlijk tegen.

Provinciale collegeprogramma's 2023 over het IJsselmeer

FLEVOLAND.

Energietransitie

Flevoland is nu koploper voor windmolens, maar verdere uitbreiding moet voor inwoners en ondernemers haalbaar en betaalbaar zijn. Zonne-energie moet nadrukkelijk op daken. Uitgesloten wordt zonne-energie op kostbare landbouwgrond. Wel zou het kunnen, indien landenschappelijk verantwoord op dijken en langs infrastructuur. Onderzoek stimuleren naar o.m. Aquathermie.

Natuur

Visserij voor Flevoland behouden in balans met de natuur.

Een uitvoerige paragraaf over de landnatuur. Met een verwijzing naar een komende eindrapportage over het Programma Nieuwe Natuur. Vooral aandacht voor de ontwikkeling van het droge deel van de Oostvaardersplassen. Onder het kopje Nationaal Park Nieuwland wordt vooral ingegaan op de wens dat “meer inwoners en bezoekers gaan genieten van wat de natuur te bieden heeft”. Op mogelijke ontwikkelingen in dit natte natuurgebied wordt verder niet ingegaan!

Infrastructuur

De realisatie van de IJmeerverbinding (voor meerdere vervoertypen) is een harde voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van Almere Pampus. Deze verbinding moet worden opgenomen in het rijksbeleid. Geen mening over tunnel of brug!!

NOORD-HOLLAND

Energietransitie

Bij zonnepanelen moet als eerste gekeken worden naar plaatsing op daken. Er komt een afwegingskader in de vorm van een zonneladder en een windladder. Windmolens op zee hebben de voorkeur maar ook de plaatsing van windmolens op land zal onder voorwaarden no

gezondheidsschade. Landschap schade wordt niet genoemd! Opwekking van zonne-energie kan een ontwerpprincipe worden bij stedenbouwkundige ontwikkeling. Geen grootschalige zonneweides in het buitengebied, als toepassing in het stedelijk gebied mogelijk is. Met bestaande bedrijven gesprek over de aanleg van zonnepanelen op het dak.

Natuur

Er worden beperkt ambitieuze teksten geformuleerd over Natuurnetwerk Nederland, binnen-duinrand, Noord-Hollandse bossen, weidevogels, visserij en Waddenzee. Maar een (inspirerende) tekst over de natuur in het IJsselmeer of de Noord-Hollandse IJsselmeer kust in het bijzonder ontbreekt! Wel wordt aandacht besteed aan het bestrijden van de overlast van waterplanten voor de watersport > *"de grote concentratie van Fonteinkruid e.d. is in sommige watergebieden inmiddels een probleem geworden. De provincie Noord-Holland pakt dit probleem samen met andere partners aan. Bijvoorbeeld door gericht te laten maaien en onderzoek te laten doen naar innovatieve maaisystemen"*.

FRIESLAND

Natuur

In het hoofdstuk Landbouw en natuur wordt vooral ingezoomd op een natuurvriendelijker landbouw en het bevorderen van de weidevogelpopulatie. En het maken van een platte-landsvisie. Aan het IJsselmeer of de kust daarvan wordt geen woord gewijd.

Energietransitie

Iedereen moet kunnen profiteren van projecten voor schone energie is een kernboodschap. Voor zonnepanelen is nog genoeg ruimte op daken. Geen zonnepanelen op landbouwgrond. Voor de keuze van nieuwe zonneparken gebruiken wij de bestaande zonneladder methodiek. De landschappelijke inpassing van windmolens is noodzaak.

OVERIJSEL

Natuur

Geen vermelding van het IJsselmeer of de IJssel Vecht delta

Energietransitie

Vier gebieden worden genoemd voor grootschalige windmolenparken. Daarbij geen vermelding van een aan het IJsselmeer grenzend gebied.

Conclusies

Bij de onderhandelingen over de collegeprogramma's heeft het IJsselmeer kennelijk geen rol gespeeld. Al kan het natuurlijk zijn dat in de (te maken) omgevingsvisies of beleidsnota's voor natuur wel het een en ander staat of komt te staan. Het heeft gezien vanuit deze bestuurslaag kennelijk geen urgentie. Al kan dat verbeteren als de voornemens de bestuurlijke samenwerking voor het IJsselmeergebied te intensiveren slagen. Maar het is tijd dat het Rijk, naast de zorg voor veiligheid en (voldoende) water de brede coördinerende rol voor de integrale inrichting van het gebied weer met ambitie op zich neemt. Daarom gaat de IJsselmeervereniging een beroep doen op de kabinetsformatie 2023/2024.

Wat vragen wij aan een nieuw kabinet?

De IJsselmeervereniging pleit er voor het IJsselmeergebied een serieuze plaats geven in het Rijksomgevingsbeleid. Met name ook door het perspectief voor natuur, landschap, energietransitie en eventueel verstedelijking op te nemen in de komende Nota Ruimtelijke Ordening. In de recente rijksnota's heeft ons gebied ten onrechte die plaats niet gekregen! Wij denken daarbij vooral aan de volgende onderwerpen:

De stand van zaken van de **natuur** is, zoals op veel plaatsen nog steeds erg slecht. Gelukkig zijn er enkele goede projecten voor verbetering gerealiseerd. De belangrijkste zijn initiatieven van maatschappelijke organisaties!! Maar wat nodig is is een samenhangend natuurwinstplan met meer geld dan nu beschikbaar is en doorzettingsmacht bij de uitvoering. Daarvoor is het gewenst dat het ministerie van LNV wordt versterkt en weer als opdracht krijgt deze kar te trekken. De vijftien jaar geleden uitgevoerde decentralisatie van het natuurbeleid naar de provincies heeft voor dit grote water in ieder geval niet gewerkt en moet worden teruggedraaid!

Bij de **energietransitie** geen extra windmolens in het IJsselmeer, zoals die tot onze zorg in "De vier scenario's voor de inrichting van Nederland 2050" van het Planbureau voor de Leefomgeving royaal zijn ingetekend.. Er staat druk ook vanuit de Kamer op het realiseren van (eilanden met)zonnecellen op het IJsselmeer. Natuurlijk onderkennen wij de noodzaak om meer groene energie te winnen. Maar niet ten koste van natuurgebieden. Ook de provincies dragen nu allen dit standpunt en willen de plaatsing op daken als opgave zien. Maar noodzakelijk is het dat het Rijk hier eindelijk een echte impuls geeft aan de plaatsing op daken van grote bedrijven (transportcentra), parkeergebieden etc, door wetgeving, financiële stimulering en het bevorderen van het besef bij grote bedrijven dat zij hier een taak hebben.

Voor de bescherming van het **landschap van wereldklasse** is in feite niets geregeld. Wettelijk en in regionale plannen wordt wel met liefde over dat landschap gesproken, maar zelden of nooit leidt dat tot regelgeving. Het beroep op de Raad van State, dat wij een aantal keren hebben ingesteld leidt op dit punt tot niets omdat "de Raad gaat niet over een goede ruimtelijke ordening", zoals zij zelf stelt in diverse uitspraken. De inrichting van het landschap is door het ontbreken van regelgeving op landelijk en provinciaal niveau geen taak van de Raad. Wij stellen voor dat dit vraagstuk op de agenda van het nieuwe kabinet komt.

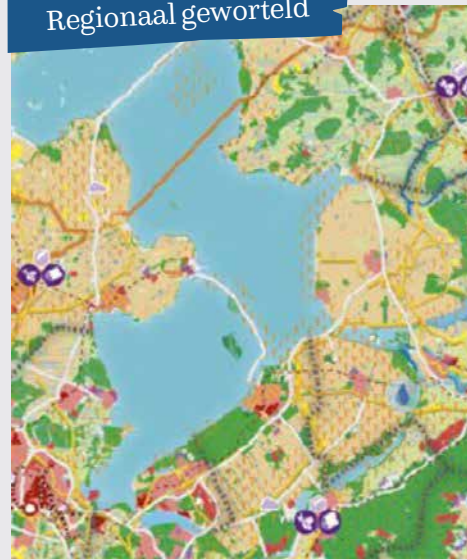
Ruimtelijke verkenning 2050 Vier scenario's

Planbureau voor de Leefomgeving

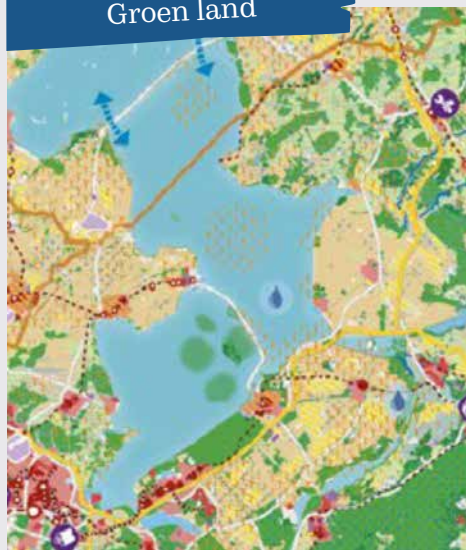
Snelle wereld

Regionaal geworteld

Groen land

Mondiaal ondernemend

Op de kaartjes is het IJsselmeergebied volgezet met windmolens, ook langs de Houtribdijk en komen drijvende woonwijken voor en veel eilanden. Zo moet het dus niet!!

De IJsselmeervereniging zoekt nieuwe bestuursleden en 'medewerkers'

Wij zoeken een nieuwe voorzitter, secretaris, bestuurslid en een coördinator communicatie, een webmaster en redacteurs voor IJsselmeerberichten en Nieuwsbrief.

De IJsselmeervereniging heeft zich vanaf 1972 ingezet voor de kwaliteit van het open water, de natuur, cultuurhistorie en het landschap in het IJsselmeergebied. Natuurontwikkeling, energietransitie, waterveiligheid, (oever)recreatie, woningbouw en zoetwaterbehoefte leggen daar grote, vaak conflicterende claims op. De IJsselmeervereniging komt op voor het gebied als geheel en participeert aan de verschillende overlegtafels om de stem van de bewoners en burgers te laten horen. Ook steunen wij bewonersgroepen die willen meedenken over ontwikkelingen of zich verzetten tegen plannen.

Voor een deskundige, op feiten gebaseerde inbreng werken wij samen met universiteiten en hogescholen, waar studenten aan onderzoeksvragen van onze kant werken.

Geïnteresseerd? Graag horen wij van u op info@ijsselmeervereniging.nl of bestuur@ijsselmeervereniging.nl of per telefoon 06 17177157 of 06 50988506

DE SLAG OP DE ZUIDERZEE

In oktober werd herdacht dat er onder Hoorn in 1573 een treffen was tussen watergeuzen en een Spaanse vloot. De slag op de Zuiderzee. Het woei dit keer helaas te hard om te zeilen, maar veel Monnickendammers hadden passende kleding aangetrokken. De burgemeester van Waterland, Marian van der Weele, in het blauw, natuurlijk ook. De hoofdredacteur overlegt met admiraal Bossu.

Tekst en beeld Frans de Nooij